

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YAHUDİ VE HİRİSTİYAN KUTSAL
METİNLERİNDE KADININ BAŞINI ÖRTMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nuh YILMAZ

**Enstitü Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Dinler Tarihi**

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Ali ERBAŞ

EYLÜL– 2007

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YAHUDİ VE HİRİSTİYAN KUTSAL
METİNLERİNDE KADININ BAŞINI ÖRTMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nuh YILMAZ

**Enstitü Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Dinler Tarihi**

Bu tez 21.09.2007 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

Jüri Üyesi

Jüri Üyesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlâk kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Nuh YILMAZ

21.09.2007

ÖNSÖZ

Örtünme, dünya çapında yaygınlığa sahip ve sadece insana özgü bir uygulamadır. Örtünme duygusu, sosyal bir varlık olan insan için fitrîdir. Varlıklar arasında çıplak olarak dünyaya gelip sonra örtünen tek canlı insandır. Çünkü çıplaklıktan kurtulma hissi sadece insana özgüdür.

Kadınların başlarını örtme uygulamasının ilk defa ne zaman başladığı tam olarak bilinmese de, arkeolojik kazılar ve bilimsel veriler bu uygulamanın insanlık tarihi kadar eski bir gelenek olduğuna işaret etmektedir. Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi iki büyük kadîm dinde başörtü uygulamasının bulunduğu, daha önceki Doğu Akdeniz uygarlığında, Eski Yunan, Roma, İran, Hint ve Cermen medeniyetlerinde yaygın bir uygulama olduğu, Orta Asur kanunlarında ise ilk defa yazılı olarak yer aldığı, bu din ve medeniyetlere ait dinsel ve tarihsel metinlerden anlaşılmaktadır.

Kadınların başörtüsü, özellikle günümüzde en çok tartışılan konulardan birisidir. Bu tartışmaların çözüme kavuşturulabilmesinde şüphesiz her dinin kendi kutsal kitap ve geleneği önemli bir rol oynamaktadır. “Yahudi ve Hıristiyan Kutsal Metinlerinde Kadının Başını Örtmesi” adlı çalışmamız, bu iki büyük dinin kutsal metinlerinde kadının başını örtme uygulamasının nasıl yer aldığını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Konunun seçiminde ve çalışmalarım esnasında yardımcı olan, teşvik ve yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Ali ERBAŞ’a, emeği geçen tüm hocalarım ve arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Nuh YILMAZ

21 Eylül 2007

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
ÖZET	vi
SUMMARY	vii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: YAHUDİLİKTE KADININ BAŞINI ÖRTMESİ	21
1.1. Eski Ahit'te	21
1.1.1. Örtünme Kavramı.....	21
1.1.2. Kadının Vücudunu Örtmesi	25
1.1.3. Kadının Saçı	32
1.1.4. Kadının Başını Örtmesi.....	34
1.1.5. Kadının Yüzünü Örtmesi	42
1.2. Mişna Ve Talmud'da.....	51
1.2.1. Örtünmeye Genel Bir Bakış.....	52
1.2.2. Kadının Başını Örtmesi.....	55
1.2.2.1. Başörtmenin Dayanağı	60
1.2.2.2. Başörtmenin Gerekçeleri.....	63
1.2.2.3. Başörtmeyle İlgili Kurallar	66
1.2.3. Kadının Yüzünü Örtmesi	71
1.3. Rabbinik Literatürde	72
1.3.1 Kadının Başını Örtmesi.....	72

1.3.2. Kadının Peruk Takması.....	77
-----------------------------------	----

BÖLÜM 2: HİRİSTİYANLIKTA KADININ BAŞINI ÖRTMESİ..... 83

2.1. Yeni Ahit'te.....	83
------------------------	----

2.1.1. Kadının Uzun Saçı	83
--------------------------------	----

2.1.2. Örtünme Kavramı.....	89
-----------------------------	----

2.1.3. Kadının Başını Örtmesi.....	90
------------------------------------	----

2.1.3.1. Boyun Eğmenin İşareti Olarak Başörtüsü.....	99
--	----

2.1.3.2. Meleklerden Dolayı Başörtüsü.....	105
--	-----

2.1.4. Kadınların Süslü ve Gösterişli Kıyafetleri	107
---	-----

2.2. Deuterakanonik Kitaplarda	110
--------------------------------------	-----

2.2.1. Kadının Başını Örtmesi.....	110
------------------------------------	-----

2.3. Kilise Babalarının Kadının Başını Örtmesi Hakkındaki Görüşleri.....	111
--	-----

2.3.1. İskenderiyeli Clement (M.S. 150-220)	112
---	-----

2.3.2. Tertüllian (M.S. 160-225)	114
--	-----

2.3.3. Hippolytus (M.S. 170-236)	124
--	-----

2.3.4. Elçilerin Yasalarında Kadının Başını Örtmesi.....	124
--	-----

2.3.5. Chrysostom (M.S. 347-407).....	126
---------------------------------------	-----

2.3.6. Jerome (M.S. 342-420)	131
------------------------------------	-----

2.3.7. Augustine (M.S. 354-430)	133
---------------------------------------	-----

BÖLÜM 3: KARŞILAŞTIRMA 135

3.1 “Başörtme” Kelimesinin Anlamı	135
---	-----

3.2. Baş Örtmenin Dayanağı	135
3.3. Baş Örtmenin Gerekçesi	136
3.4. Baş Örtmenin Kapsamı	136
3.4.1. Cinsiyet Olarak.....	136
3.4.2. Medeni Hal Olarak.....	137
3.4.3. Yaş Olarak.....	137
3.5. Uygulama Olarak Başörtme	138
3.6. Cezâî Müeyyide Olarak Başörtme	138
SONUÇ.....	140
KAYNAKLAR	143
ÖZGEÇMİŞ.....	153

KISALTMALAR

Çev.	: Çeviren
Trc.	: Tercüme eden
b.y.y.	: Basıldığı Yer Yok
Hz.	: Hazreti
Ed.	: Editör
Yay.	: Yayınları
bs.	: Baskı
öte.	: Ötekiler
Bkz.	: Bakınız
t.s.	: Tarihsiz
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
C.	: Cilt

KUTSAL KİTAP BÖLÜM KISALTMALARI

Yar.	: Yaratılış
Çık.	: Çıkış
Say.	: Sayılar
Lev.	: Levililer
Yas. Tek.	: Yasanın Tekrarı
Hak.	: Hâkimler
I. Kral.	: Birinci Krallar
II. Kral.	: İkinci Krallar
I. Sam.	: Birinci Samuel
II. Sam.	: İkinci Samuel
II. Tar.	: İkinci Tarihler
Yeş.	: Yeşeya
Hez.	: Hezekiel
Yer.	: Yeremya
Zek.	: Zekeriya
Mez.	: Mezmurlar

Sül. Özd.	: Süleymanın Özdeyişleri
Neş.	: Neşideler Neşidesi
Yak. Mek.	: Yakup'un Mektubu
Yuh.	: Yuhanna
Elç. İş.	: Elçilerin İşleri
Gal.	: Pavlus'tan Galatyalılara Mektup
I. Kor.	: Pavlus'tan Korintoslulara Birinci Mektup
II. Kor.	: Pavlus'tan Korintoslulara İkinci Mektup
Rom.	: Pavlus'tan Romalılara Mektup
I. Tim.	: Pavlus'tan Timeteos'a Birinci Mektup
Tit.	: Pavlus'tan Titus'a Mektup
Efes.	: Pavlus'tan Efesoslulara Mektup
Kol.	: Pavlus'tan Koloselilere Mektup
İbr. Mek.	: İbranilere Mektup

ESER KISALTMALARI

JE	: The Jewish Encylopedia
EJ	: Encyclopedia Judaica
TB	: Talmud Babylonian
ANF	: The Ante Nicene Fathers
HBD	: Harper's Bible Dictionary
NIB	: The New Interpreter's Bible
NCE	: The New Catholic Encyclopedia
ERE	: Encyclopedia of Religion and Ethics
IDB	: The Interpreter's Dictionary of The Bible
ZPBD	: The Zondervan Pictorial Bible Dictionary
SDABC	: The Seventh-Day Adventist Bible Commentary
HELJ	: The Halakhah: An Encyclopedia of The Law of Judaism
NPNFCC	: The Nicene and Post Nicene Fathers of The Christian Church

Tezin Başlığı: Yahudi ve Hıristiyan Kutsal Metinlerinde Kadının Başını Örtmesi	
Tezin Yazarı: Nuh YILMAZ	Tezin Danışmanı: Prof Dr. Ali ERBAŞ
Kabul Tarihi: 21.09.2007	Sayfa Sayısı: VII (Ön Kısım) + 152 (Tez)
Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri	Bilim Dalı: Dinler Tarihi

Bu tezin amacı, kadının başını örtme uygulamasının Yahudi ve Hıristiyan kutsal metinlerinde nasıl yer aldığını ortaya koymaktır. Başörtüsü, her iki dinin kutsal kitabında bir emir midir, yoksa daha önceki kültür ve medeniyetlerin devam edegelen bir uygulaması mıdır? Bu bağlamda her iki dinin kutsal kitabında, sözlü geleneğinde ve erken dönemlerinde kadının başını örtmesi araştırılmıştır. Tezimizde dinler tarihinin tarihi ve karşılaştırmalı metodu kullanılmıştır. Araştırmamız neticesinde, her iki dinde de kadınlar tarafından başörtme uygulamasının yerine getirildiği sonucuna varılmıştır. Fakat kadınların başörtme konusu Eski Ahit'te bir uygulama iken Hıristiyanlıkta Pavlus'un Korintoslulara yazmış olduğu birinci mektubunda yer alan bir emirdir. Yahudilikte bu uygulama Talmudik dönemde bir kural haline getirilmiştir. Çünkü kadınların başlarını örtmesi geleneği Talmud öğretisinden ileri gelmektedir. Bunun yanında, iffetlilik şartlarını yerine getirmek için her iki dinde de kadınların yabancı erkeklerin yanında başlarını, ayrıca yüzlerini de örtmeleri talep edilmektedir. Her iki dinde de şayet bir kadın başını açarak yasayı çiğnerse, bu ahlâksızca bir davranış olarak kabul görürdü. Öte yandan, şayet bir kadın başı açık dolaşırsa, bu şekildeki bir haddi aşmanın Eski Ahit'te ve Talmud'da değişik cezaları bulunmaktadır. Bunlardan en ağır olanı ise, Talmud'daki erkeğin kadına mehrini ödemeksizin onu boşamasıdır. Fakat Hıristiyanlıkta, şayet bir kadın başı açık dolaşırsa bu, onun Tanrı'nın egemenliğine boyun eğmemesi demektir. Aynı zamanda başı açıklık, Tanrı'nın egemenlik sistemini yok etmektir.

Anahtar Kelimeler: Başörtüsü, Kutsal Kitap, Boyun Eğme, Kadın, İffetlilik.

Title of The Thesis: Woman's Head Covering in The Jewish and Christian Scriptures**Author:** Nuh YILMAZ**Supervisor:** Prof. Dr. Ali ERBAŞ**Date:** 21.09.2007**Nu of Pages:** VII (Pre Text) + 152 (Main Body)**Department:** Philosophy and Religion Sciences **Subfield:** History of Religions

This thesis aims to put that the women's head covering how takes part in the Jewish and Christian Scriptures. Is the head covering a command in the scripture of both religion's or is an ongoing tradition of ancient cultures? In this context, head covering of the women had been searched in each religion's scriptures, oral law and early periods. In our thesis, historical and comparative methods of history of religions had been used. Consequently, we saw that there is practising of women's head covering in each religions. But, while women's head covering is a practicing in the Old Testament, in the New Testament it is a command that takes part in the first letter which Saint Paul had written to Corinthians. This practicing had been brought a law Talmudic times in the Jewish. Because, women's head covering tradition comes from the teachings of the Talmud. Beside this, in order to comply with the conditions of modesty, women were required to cover their heads and also faces in the presence of strangers. If a woman disobeys the law being bear headed, this violation was considered as immoral attitude in each religions. On the other hand, when a woman go out with bear headed, such violation has different punishment in The Old Testament and Talmud. The more severe punishment was divorcing and forfeit her right to receive a dower in the Talmud. But, in the Christianity, when a woman go out without a head covering, it means her disobeying to the God. At the same time, bear headedness destroys the God's sovereignty system.

Keywords: Head Covering, Bible, Obey, Woman, Modesty.

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu ve Kapsamı

Araştırma, Yahudilik ve Hıristiyanlığın birinci el kaynakları olan kutsal kitaplarında ve ikinci el kaynakları olan şifahi geleneklerinde, genelde örtünme anlayışını, özelde ise kadının örtünmesini, baş ve yüz örtüsü takmasını dinler tarihinin tarihsel ve karşılaştırmalı metodu bağlamında “Yahudi ve Hıristiyan Kutsal Metinlerinde Kadının Başını Örtmesi” üst başlığı altında incelemeyi konu edinmektedir. İnsanın birçok kişisel ve toplumsal özelliğiyle ilgisi bulunan örtünme eylemi; ruhbilim, ahlâk, iktisat, toplumbilim, din, tarih ve coğrafya yönlerinden değişik bakış açılarıyla inceleme konusu yapılabilir. Bu eylem, bölge, iklim ve kültürden kültüre farklılık arz edebildiği gibi, aynı bölge ve iklim şartlarında bazen de aynı kültür içinde, kişinin bağlı bulunduğu inanca, kültüre ve şartlara göre değişen bir olgudur. Biz bu araştırmamızda örtünme konusunun sadece dinî boyutu üzerinde durup Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi iki kadîm dinin kutsal metin ve geleneklerinde nasıl yer aldığını ve konuyla ilgili ne gibi müeyyideler olduğunu ortaya koymaya çalışacağız. Bununla beraber, araştırmamızda Hz. Âdem-Havva olayına ve kadîm kültür ve medeniyetlerde örtünme uygulamasının nasıl gerçekleştiğine değinilecektir. Daha sonra, “Yahudi ve Hıristiyan Kutsal Metinlerinde Kadının Başını Örtmesi” konusu her iki dinin kutsal kitabına ve şifahi geleneğine göre incelenecektir.

Örtünmenin, özellikle de kadınların başörtü takmasının, bu iki dinin kutsal kitabında bir emir olarak mı, yoksa tavsiye olarak mı yer aldığı, yahut geleneğin bir ürünü olarak mı ortaya çıktığı araştırılmıştır. Bunun yanında daha önceki medeniyet ve kültürlerde uygulanan başörtüsü takma eyleminin gerekçeleri de ortaya konulmuştur.

Bu bağlamda, Hz. Âdem-Havva olayından, eski medeniyetlerdeki örtünme uygulamasından (Mezopotamya, Yunan, Roma, İran (Persliler), Hint ve Cermen) ve Orta Asur yasasının örtünmeyle ilgili olan maddesinden bahsedilmiştir. Daha sonra, “Yahudi ve Hıristiyan Kutsal Metinlerinde Kadının Başını Örtmesi” konusu her iki dinin kendi kutsal kitap ve şifahi geleneğinde yer aldığı şekilde ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla örtünme, sadece kutsal kitap ve şifahi gelenek çerçevesinde ortaya konulmaya çalışılıp dönem dönem incelenmemiştir. Yahudilikle ilgili olarak,

Rabbanî kaynaklarda kadının başını örtmesi başlığı altında rabbilerin kadınların başlarını örtmeleriyle ilgili görüşlerine yer verilmiştir. Hıristiyanlıkla ilgili olarak da, yeraltı mezarları ve freskolarada kadınların başörtüsünün nasıl yer aldığına değinilmiş ve erken dönem kilise babalarının konuyla ilgili yaklaşımları ortaya konmuştur.

Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

“Yahudi ve Hıristiyan Kutsal Metinlerde Kadının Başını Örtmesi” başlıklı bu çalışmanın amacı, her iki dinin kaynaklarına inerek kadınların başlarını örtmeleri uygulamasının bu dinlerin kutsal kitap ve geleneklerinde nasıl yer aldığını delilleriyle birlikte ortaya koymak ve o dönemdeki uygulamalarını örneklendirmektir. Ayrıca bu iki dinin başörtü konusunda birbirine olan etkisini ve eski kültür ve medeniyetlerde de sözü edilen uygulamanın var olup olmadığını ortaya koymak hedeflenmiştir.

Şüphesiz, başörtme olayı her iki cinsiyeti de (erkek, kadın) ilgilendiren bir fenomendir. Bundan dolayı başörtüsü, kapsamlı bir uygulama alanına sahip olup her kültür ve medeniyette, hatta her dinde farklı bir şekilde ifadesini bulmaktadır. Bir dönem fahişelere özgü olarak kullanılan başörtüsü, bir dönem sadece aristokrat kesimin kadınlarının bir uygulaması haline gelmiş, bir dönem ise örtünme ile ilgili çıkarılan özel kanunlarda bunu kimlerin takabileceği açıklanmıştır. Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi iki kadîm dinde ise bu konu farklı anlayışlara sebep olmuş; Yahudilikte asalet, iffetlilik ve tevazunun simgesiyken, Hıristiyanlıkta erkeğin kadın üzerindeki hâkimiyeti sonucu kadının erkeğe boyun eğmesinin bir nişanesi ve meleklerden dolayı kullanılan bir simge halini almıştır.

Her din aynı zamanda ortaya çıktığı toplumun örfünden beslenmiştir. Bundan dolayı örfün de örtünme konusunda belirleyici olduğunu söyleyebiliriz. Acaba örtünme eylemi söz konusu dinleri benimseyen toplumdaki yerleşik uygulamanın bir devamı niteliğinde mi; yoksa o dinlerin kendi kutsal kitaplarında yer alan bir emir mi? Tezimizde bu sorulara cevaplar aranmıştır.

Örtünme şekilleri her toplumun içinde yaşadığı bölge, iklim ve kültüre göre değişiklik arz ettiği için araştırmamızda bu farklı biçimler üzerinde durulmayacaktır.

Örtünme eyleminin Yahudilik ve Hıristiyanlıkta, ayrıca eski medeniyetlerde nasıl anlaşıldığının, uygulayıcıları tarafından ne şekilde yorumlandığının ve uygulama

şeklinin nasıl olduğunun ortaya konması gerekir. Ülkemizde bugüne kadar Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi iki kadîm dinin, kadınların başlarını örtmesi anlayışı ile ilgili derli toplu bir araştırma yapılmamıştır. Her ne kadar her din ile ilgili kısmî ve müstakil çalışmalar yapılmışsa da bu konu dinler tarihi açısından karşılaştırmalı bir şekilde ele alınmamıştır. Biz bu çalışmamızda örtünme eyleminin her iki dinde nasıl ifade edildiğini karşılaştırmalı olarak ve kaynaklarıyla beraber ortaya koymaya çalışacağız.

Araştırmamızda, dinler tarihinin tarihsel ve karşılaştırmalı metotları kullanılacaktır. Örtünme eylemi tarihi seyri içinde ele alınacaktır. Ayrıca araştırmanın sonunda kadının başını örtmesinin her iki dindeki gerekçeleri karşılaştırmalı olarak ortaya konacaktır. Konu, kişisel önyargılardan bağımsız olarak, her iki dinin kendi kutsal kitabı ve geleneği referans alınarak araştırılacaktır.

Örtünme Kavramı ve Etimolojisi

Genel ve özel bağlamda farklı anlamlar kazanan örtmek veya örtünmek kelimelerine değişik anlamlar yüklenmiştir. Örtünme deyince temelde kişinin avret denilen yerinin gizlenmesi, daha geniş anlamda ise baş ve yüz örtüsü takması anlaşılmaktadır. Örtünmenin tarihçesine, eski topluluklarda ve medeniyetlerde nasıl yer aldığına, Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi dinlerde nasıl ifade edildiğine geçmeden önce örtünme kelimesinin lügat ve terim anlamlarının ortaya konulması uygun olacaktır.

Türkçe’de “örtmek”, üstüne bir şey çekip görünmez etmek, setr etmek; saklamak, gizlemek, kapamak, korumak, kaplamak, belli etmemek gibi anlamlara gelmektedir. **“Örtünme”** ise, üstüne bir şey alıp setr olunmak, yüzüne **“nigâb”** veya yaşmak tutunmak, kızın kaçmaya başlaması, ferace, yaşmak veya yüz örtüsü tutunmak ve de örtbas edilmek olarak açıklanmaktadır¹.

Arapça’da örtmek, gizlemek, saklamak anlamında **“s-t-r”** kökünden gelen **“tesettür”**² kelimesi kullanılırken; men etmek, engel olmak, araya girmek ve örtmek anlamında **“h-c-b”** kökünden gelen **“hicab”**³ kelimesi kullanılmaktadır. Tesettür kelimesi Türkçe’de

¹ Şemsettin Sami, *“Kamus-ı Türkî”*, Bedir Yayınevi: İstanbul, 1316/1897, s. 195.

² Ebu'l- Fazl Cemâleddîn Muhammed b. Mükrim b. Manzur, *“s-t-r”*, *Lisanü'l Arab*, Dar Sader: Beyrut, (t.s), IV, 343-345.

³ İbn Manzur, *“h-c-b”*, I, 298-300.

örtünme, gizlenme, saklanma, kapanma anlamlarına gelmektedir⁴. “*Hicab*” ise, Türkçe’de utanma, sıkılma anlamı yaygın olmakla beraber, örtü, perde anlamında kullanılmaktadır⁵.

Grekçe’de ise, örtünme karşılığında, örtmek anlamında kullanılan “*kalypto*” sözcüğünden türemiş “*kalymma*” kelimesi kullanılmaktadır⁶.

İngilizce’de örtünme karşılığında, örtü, yüz örtüsü, yaşmak, perde, tül, duvak, bahane, maske, cenin zarı; fiil olarak ise, yüz örtüsü ile örtmek, üstünü kapamak, gizlemek, maskelemek, rahibe olmak anlamlarında “*veil*”⁷ kelimesi kullanılmaktadır. İngilizce bir kelime olan “*veil*”, (Fransızca’da “*voile*” gibi) genellikle Orta, Doğu ve Güney Asya kadınlarının geleneksel baş, yüz (göz, burun ve ağız) ve beden örtülerine işaret etmektedir⁸. Bir isim olarak “*veil*”, Latince bir kelime olan “*vélum*”un çoğulu “*véla*”dan gelmektedir. “*Veil*” kelimesinin İtalyanca karşılığı ise “*vélo*”dur⁹. Öte yandan, sözlük anlamı örtünmek, gizlenmek veya saklamak olan “*veil*” sözcüğünün isim olarak dört kullanımı bulunmaktadır:

1. Kadınlar tarafından başa, omuza ve genelde de yüze örtülen bir elbisedir. 2. Baş ve yüzü korumak veya dekorasyon için giyilen, bir kadının şapkası ve başlığı olarak bağladığı örme işi bir giysidir. 3. Yüzü çevreleyen ve omuzların üzerine dökülen bir rahibenin başörtüsü, hayati ve yeminine işaret etmektedir. 4. Bir şeyin arkasındaki perde veya onu gizlemek için asılan ince bir kumaş parçası; bir perde¹⁰ gibi anlamlara gelmektedir.

Bunun yanında örtünme karşılığında kullanılan diğer bir kelime ise “*cover*” sözcüğüdür. “*Cover*”, örtmek, sarmak, kaplamak, gizlemek, örtbas etmek, yol almak,

⁴ Ferit Devellioğlu, “Tesettür”, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi: Ankara, 1988, s. 1310.

⁵ Devellioğlu, “Hicab”, s. 436-437.

⁶ Mehmet Görmez, “İlahi Dinlere Göre Başörtüsü”, *İslamiyât*, (2002), C. IV, S. 2, s. 19-33, 20.

⁷ Helen Mary Peter, “Veil”, *The Oxford Illustrated Dictionary*, Ed. J. Coulson [ve öte], Second Edition, Clarendon Press: Oxford, 1975, s. 935.

⁸ Fadwa El-Guindi, “*Veil: Modesty Privacy and Resistance*”, Oxford: Berg, 1999, s. 6.

⁹ John Purves, “Vélo”, *A Dictionary of Modern Italian, Italian-English, English-Italian*, First Press, Broadway House: London, 1953, s. 429.

¹⁰ El-Guindi, s. 6.

giydirmek, korumak, içine almak; kapak, örtü, kılıf, maske, perde, battaniye gibi anlamlara gelmektedir¹¹.

Fransızca'da örtü ve başörtüsü karşılığında “*voile*” kelimesi kullanılmaktadır. “*Voile*”, örtmek, gizlemek, saklamak, gizli tutmak gibi anlamlara gelmektedir¹².

Örtünme eylemini karşılayan bu kelimelerin dışında örtü, baş veya yüz örtüsü anlamında birçok kelime kullanılmaktadır.

Türkçe'de başörtüsü, yaşmak, eşarp, türban, fular, şal, bürgü/bürük, çarşaf, ferace, car, ehram, yemeni, yazma, tülbent, namaz örtüsü ve yüz örtüsü gibi birçok kelime değişik başörtme şekillerini ve örtü amaçlı giysileri ifade etmek için kullanılmaktadır.

Arapça'da kadınların bedenlerinin değişik bölümlerini örtmede kullandıkları farklı giysilere işaret eden birçok kelime bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır: *Burgu*’, ‘*abâyah*, *tarhah*, *burnus*, *cilbâb*, *cellâbah*, *hâyik*, *milâyah*, *cellâbiyyah*, *dişdâşah*, *gargûş*, *gînâ*’, *mungub*, *lismah*, *yaşmik*, *habarah* ve ‘*izâr*. Bunlardan birkaç kelime vardır ki sadece yüz örtüsü için kullanılmaktadır. Bunlar: *Gînâ*’, *burgu*’, *nigâb*, *lismah*’tır. Başörtüsüne işaret edenler ise; *humâr*, *sitârah*, ‘*abâyah* ve ‘*immah*’tır¹³. Yüz örtüsünün pek çok çeşidi vardır. Bunlar:

1. Yüzün tamamını örtenine “*burgu*” veya “*burga*” denir. “*Burga*” kadınlara mahsustur; “*gînâ*” ise müşterektir.
2. Yüzün tamamını örtmeyip iki gözden biri açıkta kalırsa bu yüz örtüsüne “*nigâb*” denir.
3. Gözlerin her ikisi de açık kalıp örtü burun üzerinde olursa buna “*lifam*” denir.
4. Burun tamamen açıkta kalıp örtü ağız üzerinde olursa “*lisâm*” olur.
5. Yüzü hiç örtmeyip sadece boyun ve başı örterse “*humâr*” olur.
6. “*Humâr*” dan biraz büyük olursa “*nasîf*” olur.

¹¹ J. Coulson, “Cover”, *The Oxford Illustrated Dictionary*, Second Edition, Clarendon Press: Oxford, 1975, s. 195.

¹² Ernest A. Baker, “Voile”, *Cassell’s French-English English-French Dictionary*, 20nd Edition, J. L. Manchon Cassell&Company Limited: London, 1951, s. 705. Ayrıca Bkz. El-Guindi, s. 6.

¹³ El-Guindi, s. 7.

7. “*Nasîf*” den biraz büyük olursa buna da “*mikne‘a*” denir.

8. Baştan aşağı vücudun her tarafını örtüp yüz açık bırakılırsa buna da “*cilbâb*” denir¹⁴. Bunun yanında dudakları örtenine “*lisâm*”, gözlere kadar örtenine “*humâr*”, daha fazla örtenine ise “*vesvas*” adı verilmektedir¹⁵.

İngilizce’de; “*head-dress*” genel anlamda başörtü için kullanılan bir kavram olmakla beraber, “*scarf, foulard, shawl, bonnet*” gibi değişik örtü şekillerini ifade eden kelimeler de kullanılmaktadır.

Fransızca’da örtünme ve başı örtme karşılığında her ne kadar “*voile*” kelimesi kullanılsa da, bunun yanında başörtüsü için; “*coiffure, châte, fichu, turban, foulard, taile, costume, echarpe, coure-chef, bonnet ve mantille*” kelimeleri de kullanılmaktadır¹⁶.

Hz. Âdem-Havva ve Örtünme

Örtünme, insanlık tarihiyle yaşıt, dünya çapında yaygınlığa sahip ve sadece insana özgü bir uygulamadır. Örtünme duygusu ve ihtiyacı, sosyal bir varlık olan insan için fitrîdir. Canlılar arasında çıplak olarak dünyaya gelen, bununla beraber örtünen tek canlı insandır. Çünkü çıplaklık hissi sadece insana özgüdür.

İnsanın örtünmesi ile ilgili olarak kutsal kitapta verilen ilk bilgi, Hz. Âdem ve Havva’nın örtünmesidir. Tevrat’a göre Tanrı, önce Hz. Âdem’i yaratmış, sonra onun yalnız kalmaması için Hz. Havva’yı yaratmıştır. Tevrat’ta geçen “*Âdem de karısı da çıplaktılar, henüz utanç nedir bilmiyorlardı*”¹⁷ ifadeleri, onların çıplak olduklarını ancak bunun bilincinde olmadıklarını, yani henüz giyinme ihtiyacı duygusuna sahip olmadıklarını göstermektedir. Onlardaki bu iffet eksikliği, henüz “iyilik ve kötülük ağacından” tatmadıklarını ifade etmektedir¹⁸. Bundan sonra yasak ağacın meyvesinden yeme olayı gerçekleşir. Tevrat’a göre Hz. Havva, yılanın aldatması sonucu Tanrı’nın

¹⁴ Carullah Bigi Musa b. Fatma et-Tatari Musa Carullah, “*Kur’an-ı Kerim Ayet-i Kerimelerinin Nurları Huzurunda Hatun*”, Yayına Hazırlayan Mehmet Görmez, Konyaş Matbaası: Berlin, 1369/1949, s. 36.

¹⁵ Muhammed Hamidullah, “*İslam Peygamberi: Hayatı ve Faaliyeti*”, 4. bs., Çev. Salih Tuğ, İrfan Yayınevi: İstanbul, 1980, II, 1130.

¹⁶ Pars Tuğlacı, “*Büyük Türkçe-Fransızca Sözlük*”, 2. bs., İnkilap ve Aka Kitabevleri Koll. Ş.t: İstanbul, 1974, s. 91.

¹⁷ Yar., 2/25.

¹⁸ Louis M. Epstein, “*Sex Laws And Customs in Judaism*”, Bloch Publishing Co: New York, 1948, s. 25.

yemelerini yasakladığı ağacın meyvesinden yer ve kocasına da yedirir. Olayın devamı Tevrat'ta şu ifadelerle anlatılmaktadır:

“İkisinin de gözleri açıldı. Çıplak olduklarını anladılar. Bu yüzden incir yaprakları dikip kendilerine önlük yaptılar. Derken, günün serinliğinde bahçede yürüyen Rab Tanrı'nın sesini duydular. O'ndan kaçıp ağaçların arasına gizlendiler. Rab Tanrı Âdem'e: 'Neredesin?' diye seslendi. Âdem: 'Bahçede sesini duyunca korktum; çünkü çıplaktım, bu yüzden gizlendim' dedi. Rab Tanrı: 'Çıplak olduğumu sana kim söyledi? Sana meyvesini yeme dediğim ağaçtan mı yedin?' diye sordu. Âdem: 'Yanıma koyduğün kadın, ağacın meyvesini bana verdi, ben de yedim’”¹⁹ diye cevap verdi. Bu ifadelerden sonra, Rab Tanrı'nın yılanı, Hz. Havva'yı ve Hz. Âdem'i cezalandırması anlatılmaktadır. Daha sonra ise, “Rab Tanrı, Âdem ve karısı için deriden giysiler yaptı ve onlara giydirdi”²⁰ ifadesi yer almaktadır. Bu ifade, insanoğlunun ilk giysisinin bizzat Tanrı tarafından hazırlandığını bildirmektedir. Buna göre, cennette iken çıplak olan insanoğlu, yeryüzüne gönderilmeden Tanrı tarafından giydirilmiştir. Bu durum da giyinmenin/örtünmenin insanın sosyal yönü ile ilgisine dikkat çekmektedir.

Aynı olay benzer şekilde Kur'an'da da anlatılmaktadır. Allah, Hz. Âdem'i ve eşini cennete yerleştirir. Oradaki nimetlerden diledikleri gibi istifade etmelerini söyleyerek bir ağaca dikkat çekip “*şu ağaca yaklaşmayın*” der. Şeytan ise vesvese vererek onları aldatır. Olayın devamı Kur'an'da şu şekilde anlatılmaktadır:

“Böylece onları hile ile aldattı. Ağacın meyvesini tattıkları anda, ayıp yerleri kendilerine göründü ve cennet yapraklarıyla üzerlerini örtmeye başladılar. Rableri onlara: 'Ben size bu ağacı yasaklamadım mı ve şeytan size apaçık bir düşmandır demedim mi?' diye nida etti.

(Hz. Âdem ve eşi) dediler ki: 'Ey Rabbimiz, biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz’”²¹.

Başka bir ayette ise bu olay şu şekilde anlatılmaktadır:

¹⁹ Yar., 3/7-12.

²⁰ Yar., 3/21.

²¹ A'raf, 7/22-23.

“Nihayet Hz. Âdem ve eşi yasak ağacın meyvelerinden yediler. Bunun üzerine ayıp yerleri açılıp kendilerine görünüverdi ve üzerlerini cennet yaprağıyla örtüp yamamaya başladılar. (Bu suretle) Hz. Âdem Rab’bine asi olup yolunu şaşırdı”²².

Kur’an’da insanoğlunun örtünmesi ile ilgili ayrıca şu ifade de yer almaktadır:

“Ey Âdemoğulları! Biz sizin için ayıp yerlerinizi örtecek giysi, süslenecek elbise yarattık ...”²³.

Eski Mezopotamya’da

Batı’da sadece İslâm’a özgüymüş gibi kabul edilen başörtme ve yüzü bir peçe ile örtmenin, daha eskilere giden bir tarihi vardır. Bir başörtüsü takma ve yüz örtüsü kullanma, İslâm’dan çok daha önceleri Yahudilerde, Yunanlılarda, Bizanslılarda, Romalılarda ve tüm Doğu Akdeniz uygarlığında özellikle de üst sınıflar arasında yaygın bir kullanımı olan bir uygulama olmuştur²⁴.

Eski Mısır’da çok erken dönemden itibaren kadın ve erkeklerin giyim tarzını gösteren kabartmalar ve duvar resimleri bulunmaktadır. Erkekler daha ziyade omuzdan dize kadar uzanan etekler giyerlerken, kadınlar daha çok tene yapışan elbiseleri tercih etmişlerdir²⁵.

M.Ö. üçüncü asrın ortalarında Sümerli kadınlar, başlarına geniş bir başlık takmaktaydılar²⁶. Koniye benzeyen kurdele ve şeritlerle süslenmiş takkeler, Asur ve Babillilerde yaygın olarak kullanılmaktaydı. Bir başörtüsüyle başı örtmek, Mısır ve Kenan’da âdetti²⁷. Mezopotamya’da kadınlar tarafından yan tarafa veya arkaya

²² Taha, 20/121.

²³ A’raf, 7/26.

²⁴ Fatmagül Bertay, “Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın: Hıristiyanlıkta ve İslamiyette Kadının Statüsüne Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım”, Yayına Hazırlayan, Müge Gürsoy Sökmen, Metis Yay: İstanbul, 1996, s. 84.

²⁵ Afet İnan, “Eski Mısır Tarih ve Medeniyeti”, Türkiye Tarih Kurumu: Ankara, 1956, s. 357-360.

²⁶ Elizabeth Wayland Barber, “Women’s Work: The First 20,000 Years: Women, Cloth and Society in Early Times”, Norton: New York, 1995, s. 172.

²⁷ Ze’ev Yeivin, “Dress”, *Encyclopaedia Judaica*, Keter Publishing House: Jerusalem, [t.s], VI, 212, 214,214. [Not: Bundan sonra “Encyclopedia Judaica” kaynak gösterilirken “EJ” harfleri kullanılacaktır]. Ayrıca Bkz. El-Guindi, s. 7-8.

bağlanan ve saç kuşatan bir örtü kullanılmaktaydı²⁸. Aynı zamanda, aristokrat kesimin hanımları ve kızları başlarını örtmek zorundaydılar²⁹.

Öte yandan Eski Mısır'da temizlik ve serinleme önemli idi. Bundan dolayı, hem erkekler hem de kadınlar saçlarını çok kısa kestirirler veya kazıtırlar; halk içinde buldukları zaman da çok süslü peruklar takarlardı³⁰. Çünkü saçtan yapılmış olan gayet geniş ve ağır başlıklar içinde yüz hatları daha ince gözükmekteydi³¹.

Eski Yunan'da

Eski Yunan'da baş/yüz örtüsünün tarihi, kadınların sosyal statü ve kimlikleriyle ilişkilendirilmektedir³². Çünkü M.Ö. 8. yüzyılda yaşamış olan Homer'e göre örtü, onu kullananın sosyal konumu ne olursa olsun, kadın kılığının ayrı düşünülemez bir parçası olarak görülmekteydi. Aynı zamanda, başları güzelce örtülmüş kadınların ekme getirdiklerinden de bahsedilmektedir³³.

İlk dönemlerde Yunan'da kadın, toplum içinde iffetli bir konumda yer almıştır. Ev dışında başka herhangi bir işle meşgul olmayan kadının ihtiyaç duyduğu her şey, kocası tarafından karşılanırdı. Bunun yanında kültürden mahrum kalan kadın, hakir ve hor görülürdü. Aristokrat ailelerde ise örtünme yaygındı³⁴.

Klasik çağda Yunanistan'da başörtüsü, Tanrıçaların, örneğin Zeus'un karısı Hera ve Bereket Tanrıçası Demeter'in kendilerine has özel simgeleri idi. Yunanistan'ın değişik yörelerinde, kadınlar bol ve ince kumaştan bir giysiyle örtünmekteydiler. Heraklit, Yunanistan ve Mısır'daki kadınların giyimini şu şekilde anlatmaktadır:

“Giysilerin başa gelen kısmı öyle sarılıdır ki, yüzün tamamı bir peçeyle örtülmüş gibi görünürdü. Zira sadece gözler ortada kalır, yüzün diğer bölümleri ise, giysinin bir

²⁸ Yeivin, “Dress”, *EJ*, VI, 212-214, 213. El-Guindi, s. 7-8.

²⁹ İnan, s. 357-360.

³⁰ Madeleine S. Miller, J. Lane Miller, “Hair”, *Harper's Bible Dictionary*, Harper and Row Publishers: New York, 1973, s. 241-242. [Not: Bundan sonra “Harper's Bible Dictionary” kaynak gösterilirken “HBD” harfleri kullanılacaktır].

³¹ İnan, s. 357-360.

³² Llewellyn Jones Lloyd, “Aphrodite's Tortoise: The Veiled Women of Ancient Greece”, Classical Press of Wales: Oakville, 2003, s. 121.

³³ Lloyd, s. 121. Ayrıca Bkz. Gabby Franger, “Başörtü=Das Kopftuch”, Çev. Meral Akkent, Dağyeli: Frankfurt, 1987, s. 65.

³⁴ Mustafa Sibâî, “İslama ve Garblılara Göre Kadın”, Çev. İhsan Toksarı, Nida Yay: İstanbul, 1969, s. 13-14. Daha geniş bilgi için Bkz. Mustafa Sibai, “Kadının Yeri” (*İslam Fıkhu ve Beşeri Hukuk Açısından Kadın*), Akabe Yay: İstanbul, 1988, s. 43-44-45.

parçası ile tamamen örtülürdü. Bütün kadınlar bu şekilde beyaz renkli giysiler giyerlerdi”³⁵.

Klasik çağın sanat eserlerine bakıldığında sol elleriyle örtülerini tutarak, yüzlerini kapatan kadınlara sıkça rastlanmaktadır. Başörtüsü alışlagelmiş biçimde taşındığında, sadece baş üzerine atılmış bir durumda olduğundan, kaymasının önlenmesi amacıyla en azından bir elle tutulmak zorundaydı. O dönemde geçerli olan görgü kuralı kadınlara, erkeklerle bir araya geldiklerinde yanaklarının yanında sarkan örtüyü yüzlerine doğru çekerek tutmayı zorunlu kılmaktaydı. Geçmiş çağlara ait resimlerde görülen bu kural, daha sonraki çağlarda da belirleyici bir davranış şekli olma özelliğini korumuştur. Penelope, taliplerinin yanına çıktığında örtüsünü aynı şekilde tutuyordu. Yüzü bu şekilde bir örtü ile örtme, kadının güzelliğinin görülmesine hiçbir şekilde engel olmuyor, yüzün önüne çekilen bu örtü, özellikle kadının görünüşü için uygun bir fon yaratıyor ve bu da aynı zamanda yüz hatlarının en çarpıcı şekilde belli olmasına yol açıyordu³⁶.

Bununla beraber ikonalarda iki çeşit baş/yüz örtüsü kullanıldığı görülmektedir. Bunlardan birincisi; “baştan ayaklara kadar uzanan bir başörtüye” işaret etmektedir. Bu örtünün bir parçası genellikle başa dolanmakta, bazen de yüze doğru uzatılarak bu bölgeyi gizlemektedir. Bu örtülerden ikincisi ise; yüz örtüsü olarak bilinmektedir³⁷. Ayrıca, Antik Yunan’da gelin, “duvağını” düğünden sonra üç gün daha taşımakta ve hediyeleri örtülü olarak kabul etmekteydi³⁸.

Mevdûdi de “Hicab” adlı eserinde, Yunan mitolojisinde Pandora adlı hayali bir kadından bahsedildiğini ifade etmekte ve kadınların durumunu şu şekilde anlatmaktadır: “Yunan cemiyetinde kadın, önceleri medeni ve kanuni hukuk bakımından zelifâne bir hayat yaşıyordu. Daha sonraları ise kadın, Yunan aile hayatının kraliçesi olmuş ve örtü kadınlar arasında revaç bulmuştu. Böylece Yunan evlerinde haremlik-selamlık hayatı başlamış, ileri gelen Yunan ailelerinin kadınları ise dışarıda başörtüleriyle dolaşır

³⁵ Franger, s. 65.

³⁶ Franger, s. 65-66.

³⁷ Lloyd, s. 41. Ayrıca bu baş/yüz örtülerinin hangi bölgelerde kullanıldığı hakkında Bkz. Lloyd, s. 41-42.

³⁸ Franger, s. 73.

olmuşlardı. Özellikle de asil ve soylu kadınlar, erkeklerle bir arada bulunmamak için gayret sarf etmişlerdir”³⁹.

El-Guindi ise, Yunan’da kadın ve erkeklerin ayrı yaşadıklarını ve kadınların evde oturmalarına rağmen, erkeklerin pazarlarda ve halk içinde yaşadığını bildirmektedir. Aynı zamanda, kadınlardan kendilerini dört duvar arasında sınırlamaları ve evlerini idare etmeleri beklenirdi. Kadınların giysileri, kendilerini yabancı erkeklerin gözlerinden saklamaktaydı. Kadınlar başlarını bir atkı (şal) ile örtmekte, sessizlikleri ve boyun eğmeleriyle takdir görmekteydiler⁴⁰.

Eski Roma’da

Dünya milletleri arasında, Yunanlılardan sonra ilerleme sırası Romalılara geldi. Romalılar da Yunanlılar gibi yabanîlikten kurtulup medeniyetin aydınlığına kavuştukları zaman, eski ailevî nizam ve âdetler olduğu gibi devam etmekteydi. Fakat ilk dönemlerde olduğu gibi aşırı hareketler yerini tedricen itidale bırakmıştı. Roma medeniyetinin zirveye ulaştığı devirde kadınlar için “hicab”, her ne kadar Yunanistan’da olduğu kadar revaçta olmasa da, mevcuttu. Bununla birlikte genellikle kadınlar, özellikle de genç kadınlar, ailevî nizama oldukça bağlılardı. Her şeyden önce de iffet, ismet ve şeref gibi mefhumlarla donanmış oldukları için evlerde oturuyorlardı. Bu gibi kıymetlere asalet ve şerefin ölçüsü nazarıyla bakılıyordu⁴¹. Diğer taraftan bir tapınağa çıplak olarak girmek, putperest Romalılar tarafından hoş karşılanmaz ve aşağılayıcı bir davranış olarak değerlendirilirdi⁴².

M.Ö. 8. yüzyılda öldüğü söylenen Horatius, kadınların, yüz dışında hiçbir yerlerinin görülmesine imkân vermeyecek şekilde giyinmeleri gerektiğini ifade etmektedir. Bu şekildeki bir davranış, erkekler tarafından beğenilmenin bir işaretiydi. Çünkü Eski Roma’da bazı erkekler sadece fahişelerle ilgilenirken bazıları da tepeden turnağa giysilerle örtülü evli kadınlardan hoşlanmaktaydı. Horatius’a göre sosyete hayat

³⁹ Daha geniş bilgi için Bkz. Ebu’l-A’lâ Mevdûdi, “*Hicab*”, (Trc) Ali Genceli, 7. bs., Hilal Yay: İstanbul, 2003, s. 15-16.

⁴⁰ El-Guindi, s. 17-18. Ayrıca Bkz. Mustafa Öztürk “*Baş Üstündeki Örtü*”, Özbay Yayıncılık: İstanbul, 2006, s. 78-80.

⁴¹ Mevdûdi, s. 20-21. Ayrıca Romadaki kadınların durumuyla ilgili Bkz. Sıbâî, “*İslama ve Garblılara Göre Kadın*”, s. 45-48. Öztürk, s. 80.

⁴² Epstein, s. 27.

kadınları kendilerini teşhir ederler, fakat saygıdeğer kadın söz konusu olunca onun sadece yüzü gözükürdü⁴³.

Roma ve Doğu’da kadınlar evden ayrıldıkları ender durumlarda örtünür ya da kukuletalı bir pelerin giyerlerdi. Giysi satın almak için dışarıya yaşlı kadınlar ve genç kızlar gönderilirdi. Cumhuriyet döneminde bir erkek, dışarıya başı açık çıkan karısını boşayabilirdi. Roma’da Tanrıça Pudicitia’nın kült heykelleri örtülü idi. Örtü ya da kukuletalı pelerin bir uyardı. Bunlardan herhangi birini giyen bayanın saygıdeğer bir kadın olduğunu ve hiçbir erkeğin ciddi cezaları göze almaksızın ona yaklaşmaya cüret edemeyeceğine işaret etmekteydi. Hizmetçi elbiseleriyle örtüsüz dışarı çıkan bir kadın, şayet herhangi bir saldırıya maruz kalırsa Roma hukukuyla korunma hakkını kaybetmekteydi⁴⁴.

Roma’da kadınların giysileri, kesilme olarak erkeklerinkinden ayrılmazdı; fakat materyalin zenginliği açısından ve renklerin ihtişamı yönünden farklılık arz etmekteydi. Erkekler, özellikle de hür erkekler, genellikle güneşin hararetinin fazla olduğu zamanlarda ve resmi kurumlara giderken sarındıkları uzun, dikişsiz beyaz çarşaf (*toga*), başında bir “*pallium*”⁴⁵ veya uzun pelerinin başlığı dışında başlarına hiçbir şey almazlardı. Roma kadınına gelince, o da şayet bir taç veya mitra giymemişse basit, koyu ve kırmızı bir saç bağını saçına geçirirdi. Bunun yanında kadın, sıklıkla boyunda düğmeli bir başörtüsü takardı⁴⁶.

Öte yandan, beden örtüsü ve başörtüsü ile ilgili şu örnekler de kayda değerdir. Birincisi; Psellos’un annesinin, kızının cenaze merasiminde erkeklerin arasında hayatında ilk kez başörtüsünü kaldırması olayıdır. İkincisi; ‘Cesarissa Irene’nin tenini gizlemesinin bir zorunluluk olduğu bilinciyle çok titizce davranarak elini dahi örtmesi hadisesidir. Üçüncüsü ise; 10. yüzyıldaki asilzadelere ait olup onların kızlarının hamama gitme

⁴³ Georges Duby, Michelle Perrot, “*Kadınların Tarihi: Ana Tanrıçalardan Hıristiyan Azizelere*”, Çev. Ahmet Fethi, Türkiye İş Bankası: İstanbul, 2005, I, 319.

⁴⁴ Duby, Michelle Perrot, I, 320.

⁴⁵ “Pallium”, Beyaz yünden dolambaçlı bir band olup başa dolandığında başın her iki tarafından (ön ve arka) sarkmaktaydı. Bugün ise üzerinde 6 tane siyah haç işareti bulunmaktadır. John Bowker, “Pallium”, *The Oxford Dictionary of The World Religions*, Oxford University: Oxford, 1997, s. 726. [Not: Bundan sonra “The Oxford Dictionary of The World Religions” kaynak gösterilirken “ODWR” harfleri kullanılacaktır].

⁴⁶ Susan Groag Bell, “*Women: From The Greeks to The French Revolution*”, Stanford University: California, 1980, s. 63-64-66.

geleneği ile ilgili olup şu şekildedir: Kızların hamama giderken “başlarının örtülü olması ve biri tarafından kendilerine refakat edilmesidir”⁴⁷.

Eski İran’da (Perslerde)

Eski dönemlerdeki İran giysileri hem erkekler hem de kadınlar için sıklıkla tasvir edilmiş ve açıklanmıştır. Eski İran’daki başörtü çeşitlerine bakıldığında, türban, fötr şapka veya kuzu derisinden bir şapka kullanıldığı görülecektir. Bununla beraber, kadınların yüzlerinin yabancı erkekler tarafından görülmesi yasak olduğu için, tasvirlerde dahi kadınlar, ev içindeki kıyafetleriyle çok nadir bir şekilde görülmektedirler⁴⁸.

Kadınlar kısmen uzunca bir etek giymekte, bazen ek bandlarla bunları süslemekte veya onları kıvrımlı yapmaktaydılar. Ev içinde ve dışında “*chacat*” giyilirdi. “*Chacat*”ı uygunca yerleştirmek bir marifet isterdi. “*Chacat*” sadece çene altından sıkıca dolanıp başı örtmekle kalmaz; aynı zamanda önce alna uzatılır, sonra içe doğru keskin bir dönüş yapılarak bedenin üst kısmını tamamen örterdi. Köylü kadınlar bu şekilde giyinmelerine rağmen gelenek, bu ev içi kıyafetinin üzerine pamuktan bir ibadet “*chador*”u giymeyi zorunlu kılmaktaydı. Dışarıda ise, dışarıya ait “*chador*”lar giyilmekteydi. İbadet “*chador*”ları sadece ibadet esnasında giyilmekteydi⁴⁹.

Eski İran’daki kadınlar, yüzlerine peçe takmazlar; fakat dışarıya çıktıklarında sadece bir göz açıkta kalacak şekilde yüzlerini çok iyi bir biçimde örterlerdi. Kadınların giymiş oldukları bu “*chador*”lar çok ağır olup giyenin rahat hareket etmesi için elverişli değildir. Fakat giyen kadınlar, bundan rahatsızlık duymamaktaydılar⁵⁰.

Eski dönemlerde olduğu gibi, Zerdüşt devrinde de kadınlar saygın bir konuma sahip olup tam bir serbestlik içinde, yüzü açık bir şekilde halk arasında dolaşmaktaydılar.

⁴⁷ El-Guindi, s. 20.

⁴⁸ C. Colliver Rice, “*Persian Women & Their Ways; The Experiences & Impressions of A Long Sojourn Amongst The Women of The Land of The Shah, With An Intimate Description of Their Characteristics. Customs & Manner of Living*”, Seeley Service & Co. Limited: London, 1923, s. 159.

⁴⁹ Rice, s. 160.

⁵⁰ Rice, s. 161.

Kadın, kendi işlerini tam bir özgürlük içinde gördüğü gibi, eşinin ismini zikrederek veya vekâletini alarak onun işlerini dahi görmekteydi⁵¹.

Bununla birlikte, Daryuş'tan sonra özellikle de aristokrat kesim arasında kadının konumunda bir alçalma olmuştur. Fakir kadınlar, çalışma sebebiyle halk arasında dolaşmaya mecbur olduklarından özgürlüklerini muhafaza ediyorlardı; fakat diğer kadınlar için hayız döneminde bir köşeye çekilmek zorunluluğu giderek daha da yaygınlaştı ve kadının sosyal hayatının tamamını içine aldı. Toplumun aristokrat kesimine mensup kadınlar, üzerlerine örtü almadan evden dışarı çıkmaya cesaret edemezlerdi. Aynı zamanda, bu kadınların erkeklerle açıkça ilişki kurmalarına hiçbir zaman izin verilmezdi. Kadının babası ve kardeşleri dahi olsa, evli kadının, kocasından başka erkekleri görmeye hakkı yoktu. Ayrıca İslâm öncesi İran'dan kalan tasvirlerde de herhangi bir kadın sureti ve ismine rastlanmamaktaydı⁵².

Cariyelere gelince, onlar diğerlerinden daha hürdüler. Çünkü efendilerinin misafir eğlencelerine katılıp onları memnun ederlerdi. Kral sarayında ise, çoğu zamanlarda kadınların etkin bir gücü vardı. Hatta entrika düzenleme hususunda birbirleriyle yarışıyorlardı. Krallar çeşitli cezalarla onları denetim altında tutmaktaydı⁵³.

Mutahhari, Kont Gobineau'nun "*İran'da Üç Yıl*" adlı eserinden naklederek, Sasanîler devrindeki aşırı örtünmenin, İranlılar arasında İslâm'dan sonra da devam ettiğine inandığını bildirmektedir. Ona göre Sasanîler devrindeki İran'da kadının sadece örtünmesi değil, gizli tutulması da söz konusuydu. Gobineau daha sonra şu iddiada bulunmaktadır:

"Mubed (Zerdüşt dininde dinî önder) ve şehzadelerin isteklerine göre sürdürülen başıboş âdetler o dereceye varmıştı ki, evde güzel bir hanımı olan, onun başkası tarafından görülmesine izin vermezdi ve imkân dâhilinde onu gizlerdi. Bir kişinin evinde güzel bir hanımı olduğu bilindiği takdirde, bu kişi o kadının sahibi olma hakkını kaybedeceği gibi, üstelik onun yüzünden canından bile olabilirdi"⁵⁴.

⁵¹ Will Durant, "*Kıssatü'l-Hadâra*", Trc. Muhammed Bedran ve Zeki Necib Mahmûd, 3. bs., Camiatü'd Düveli'l Arabiyye: Kahire, 1968, II, 441-442.

⁵² Durant, II, 442.

⁵³ Durant, II, 442.

⁵⁴ Ayetullah Murtaza Mutahhari, "*Hicab: Örtünmenin Felsefesi*", Çev. Mücteba Mir, 2. bs., Ağaç Yay: İstanbul, 2005, s. 13.

Eski Hint ve Cermenlerde

Hindistan’da kadınlar için sıkı ve katı bir örtünmenin hüküm sürdüğü belirtilmektedir. Ancak hicabın Hindistan’da, İslâm’ın Hindistan’a nüfuzundan önce mi, yoksa sonra mı yayıldığı; Müslüman olmayan Hintlilerin, İranlı Müslümanların etkisinde kalarak mı kadının örtünmesini kabul ettikleri konusu aydınlanmış değildir. Fakat Hindistan’da da İslâm öncesi İran’da olduğu gibi sıkı ve katı bir örtünmenin hüküm sürdüğü kesin olarak bilinmektedir. Mutahhari, Hindistan’daki hicabın Müslüman İranlılar tarafından yaygınlaştırılmış olduğunu belirtmektedir⁵⁵.

Eski Hindistan başbakanı Cevahir Nehru (1889–1964), Hint kadınlarının örtünmesi hakkında şu sözleri sarf etmektedir:

“Maalesef, bu kötü âdet yavaş yavaş İslâm toplumunun özelliklerinden biri haline geldi ve Müslümanların Hindistan’a gelmesiyle Hindistanlılar da bunu öğrendi”. Nehru’ya göre hicab, Hindistan’a Müslümanlar tarafından götürülmüştür⁵⁶.

Baş giysileri kullanma geleneği, Cermen kadınlarında da vardı. Cermen kadınları saçlarını açık bırakırlar, örerler veya bir başörtü ile örterlerdi. Bronz devrinde evli Cermen kadınları, ensede topladıkları saçlarının üzerine bir file takarlardı⁵⁷.

Cermenlerde öteden beri saçın özel bir anlamı vardı. Kişinin şansı yani “manası” (gizli güç) saçlarında bulunuyordu. Yaşamları boyunca kadınların şansları, yoğunlaşmış bir halde uzun buklelerinde bulunurdu ve ant içerken gerektiği takdirde, bir elleriyle saç örtülerini tutarlardı. Uzun saçlı kadınlar, kısa saçlılardan daha kutsal görülerek, çevrelerindeki kişilerden daha fazla “mana”ya (gizli güç) sahip sayılıyorlardı. Bu sebepten, kadınlardan başka rahipler, krallar ve zor bir işi başarabilmek için yemin etmiş kişiler de saçlarını uzatırlardı. Kadının sahip olduğu kuvvet, saçını açmasıyla serbest bırakılmış olurdu. Bu yüzden İsveçli büyücüler, büyü yaparken saçlarını açarlardı. Tacitus’un yazdığı ve İsveç kadınlarının da öngördüğü gibi, kocasını aldatan kadınların saçları kesilirdi⁵⁸.

⁵⁵ Mutahhari, s. 14.

⁵⁶ Mutahhari, s. 14-15.

⁵⁷ Franger, s. 85.

⁵⁸ Franger, s. 85.

Bekâr kızlar saçlarını örtmez, evli kadınlar ise saçlarını ya bir ağın içinde toplar, ya da bir başörtü ile örterlerdi. Tacitus, 1. yüzyılda diğer kadınlar gibi Cermen kadınlarının da ortadan ayrılmış uzun saçlarını, kenarına kırmızı şerit geçirilmiş veya kenarları işlenmiş bir başörtü ile örttüklerini bildirmektedir⁵⁹.

Öte yandan, Almanca'da kadın kelimesi karşılığında kullanılan “*weib*” kelimesi, başörtüsü anlamında kullanılan “*wiba*” kelimesiyle ilişkilidir. Çünkü Almanca'daki “*weib*” (kadın) kavramı, “*wiba*” kelimesinden türemiştir. “*Wiba*” ise, “örtülmüş, gizlenmiş, önüne perde çekilmiş” anlamlarına gelmektedir. Bu kelime önceleri evli kadının sadece baş giysisini tanımlamak için kullanıldıysa da, sonraları genel olarak “kadın” kavramını ifade etmek için kullanılmaya başlanmıştır⁶⁰. Cermen kabileleri arasındaki giyimler farklıydı. 4. yüzyıldan kalan belgelerde belirtildiğine göre; “Evli bir kadın, saçını içine toplamış olduğu ağın üzerine, yüzünü de kapatan bir başörtü örter, bu başörtü belin aşağısına kadar iner, bazen önden açık bırakılır veya çene altından yuvarlak bir iğne ile tutturulurdu”⁶¹.

Diğer taraftan, bir kadının başının açılması veya saçının çekilmesinin cezası yasada açıklanmış olup şu şekildedir:

*“500’lü yıllardaki Burgond kanunlarına göre, bir kadının başını kaba kuvvet kullanarak açmak veya saçını çekmek, cezayı gerektiren hareketlerdendi. Hür bir kadına böyle bir davranışta bulunan hür bir erkek, ceza olarak kadına ve belediyeye ayrı ayrı 12’şer schilling vermek zorundaydı. Esirlikten kurtarılmış veya esir statüsünde olan kadınlara yapılan böyle bir davranışın para cezası daha azdı. Bir köle, bir kadına karşı böyle bir davranışta bulunursa, ceza olarak sopayla dövülürdü”*⁶².

Orta Asur Kanunlarında

Kadının yüz örtüsü kullanması ile ilgili en eski belge, Asurlulardan kalmaz. Asurlulara ait hukukta, hangi kadının başını örtmesi, hangisinin de örtmemesi gerektiği açık bir şekilde belirtilmektedir. Doğumla beraber dünyaya gelen hür kadınlar, cariyeler ve

⁵⁹ Franger, s. 85.

⁶⁰ Franger, s. 85.

⁶¹ Öztürk, s. 104-105. Franger, s. 87.

⁶² Franger, s. 88.

köleler, saygıdeğer evli kadınlar ve fahişelerin pozisyonları ile nasıl davranmaları gerektiği yasada yer almaktadır⁶³.

Önceleri, Sümer tapınaklarındaki rahibeler, hayat kadınlığı görevi yapmaktaydılar. Onlar, Tanrı namına seks yaptıkları için kutsal sayılmışlar ve diğer kadınlardan ayırt edilebilmeleri için başları örttürülmüştür⁶⁴.

Daha sonraları ise, M.Ö. 1500'lü yıllarda Asur krallarından biri, yaptığı bir kanunun 40. maddesi ile evli ve dul kadınları da başlarını örtmeye mecbur kılmıştır. Fakat kız, cariye ve sokak fahişelerinin başlarını örtmeleri yasak edilerek başlarını örttükleri takdirde cezaî müeyyide uygulanmıştır⁶⁵. Bu kanunlar, Orta Asur kanunları olarak bilinip 40. madde şu şekildedir:

“İster evli kadınlar, ister dul kadınlar veya Asurlu kadınlar olsun sokağa çıkarlarken başlarını açmamış olacaklardır. Adamın (bey) kızları... Ya bir şal, ya bir giysi veya bir gulinu (giysi) ile örtülü olmalıdırlar. Başları açık olmayacaktır...(belki evin içinde?) örtünmeyecekler, yalnız sokağa gittiklerinde örtüneceklerdir. Sahibi ile sokağa giden esirler (cariye?) örtülüdürler. Kocaya varan qadistu⁶⁶'lar sokakta örtünmelidirler. Kocaya varamamış olanların sokakta başları açıktır, örtünmemelidirler. Fahişe örtülü olmayıp başı açıktır. Örtülü bir fahişeyi gören olursa, onu tutuklayacak, şahitler çıkaracak, onu saray mahkemesine götürecektir, ziynetlerini almayacaklar, onu yakalayan elbisesini alacaktır. Ona elli sopa vuracaklar, başına zift dökülecekler. Eğer bir adam örtülü fahişeyi görür, onu serbest bırakır (yakalamaz) ve saray mahkemesine götürmezse, o adama elli sopa atılacaktır. Onu ihbar eden elbisesini alacak, kulaklarını delecekler, iplik geçirecekler, arkasına bağlayacaklar. Bir ay süreyle kralın haberciliğini yapacaktır. Kadın esirler örtünmeyecekler, örtülü esiri gören onu yakalayacak ve saray mahkemesine götürecektir. Kulaklarını kesecekler. Onu

⁶³ Mebrure Tosun, Kadriye Yalvaç, “Sümer Babil Assur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı”, Türk Tarih Kurumu: Ankara, 1975, s. 252.

⁶⁴ Muazzez İlmiye Çığ, “Kur'an, İncil ve Tevrat'ın Sümer'deki Kökeni”, Kaynak Yay: İstanbul, 1995, s. 29.

⁶⁵ Şayet sokak fahişeleri başlarını örterek yasayı ihlal ederse 50 sopa vurulacak ve başına zift dökülecektir. Bkz. Nahum M. Sarna, “Genesis: The Traditional Hebrew Text With New JPS Translation”, The Jewish Publication Society: Philadelphia, 1989, s. 268. [Not: Bundan sonra “The JSP Torah Commentary...” kaynak gösterilirken “JSP” harfleri kullanılacaktır].

⁶⁶ “Qadistu”, Mabed hizmetinde çalışan rahibelerdir. Fakat fonksiyonları belli değildir. Babil ve Asur kanunlarına göre qadistu'nun özellikleri birbirinden ayrılmaktadır. Aralarında büyük fark olup bazıları evlenebiliyor, bazıları ise manastırda oturuyordu. Aynı zamanda bir qadistu'nun sütannelik yaptığı iki eski Babil vesikasından anlaşılıyor. Tosun, Kadriye Yalvaç, s. 274-275.

yakalayan elbisesini alacaktır. Eğer bir adam, örtülü bir esiri görür ve onu serbest bırakır da o, yakalanmaz ve saray mahkemesine götürülmezse, onu (adamı) suçlayıp, ispat ettikten sonra, ona elli sopa atacaklar, kulaklarını kesecekler, iplik geçirecekler, ensesine bağlayacaklar. Onu ihbar eden elbisesini alacak, o adam bir ay süreyle kralın haberciliğini yapacaktır”⁶⁷.

Orta Asur kanunlarında başörtüsü özgür kadının ayırt edicilik nişanesi olmasına rağmen, Yakın Doğu’da evli kadınlar genellikle başlarını örtmezlerdi. Bununla birlikte evlilik töreninde gelinlerin yüzlerini örttüklerine dair deliller bulunmaktadır. Mesela, Akadlı bir gelin, evlilik töreninde “peçeli gelin” veya “peçeli” olarak çağrılırdı⁶⁸.

El-Guindi, Driver ve Miles’in 40. madde hakkında şu yorumlarda bulduklarını aktarmaktadır: “Kadınlar ister evli isterse dul olsun, dışarıya çıkan Asurluların tamamı başlarını örtmelidirler. Dünyaya gelen kadın... Şayet örtülüyse veya pelerin ve manto giymişse başını da örtmelidir. Fakat her ne zaman toplum içerisine girerler veya caddede yalnız olurlarsa kesinlikle başlarını örtmelidirler”⁶⁹.

Başka bir ifadeyle, soylu kadınlar başlarını örtmek zorundalardı. Uşaklar (köleler) ise, sadece soylu kadınlarla beraber gittiklerinde örtünmek zorundaydılar. Kanunda yer alan ifade çok net olup, örtünme yasağı köle (cariye) kızlar içindir. Aksi takdirde, eski Yunan’da bir kocayla evli olan mabede bağlı bir köle, halk içinde ve caddede örtünmelidir. Fakat evli olmayan birisi halk içinde ve caddede başını örtmemelidir. Yani resmi “kutsal fahişeler” evlendikten sonra başlarını örtmelidirler. Ama genel fahişeler ve sıradan köle kızların örtünmelerine halk tarafından izin verilmemekteydi.

Örtünme kuralları çiğnendiğinde uygulanması gereken cezaî müeyyideler şunlardır:

Genel fahişeler ve köle kızlar yasal olmayarak örtündüklerinde ve bu şekilde yakalandıklarında dövülürler, başlarına zift dökülür ve kulakları kesilirdi⁷⁰.

Görüldüğü gibi örtünme kurallarından iktibas edilen sonuçlar çok katıydı ki, bir kimse sosyal sistemin desteklenmesinde çok yüksek bir yatırım gibi bu kurallara riayet etmeliydi. Özel giysiler Aristokrasi’ye işaret etmekte olup düşük derecedeki kadınlar ve

⁶⁷ Tosun, Kadriye Yalvaç, s. 252.

⁶⁸ Sarna, “Genesis”, JSP, s. 170.

⁶⁹ El-Guindi, s. 16.

⁷⁰ El-Guindi, s. 16.

itibarsız kimselerin, aristokrat ve itibarlı olan kimselerin işareti olan giysileri kullanmaları yasal müeyyideler tarafından engellenmişti. Bu bağlamda örtü, belli bir zümrenin nişanesi olarak statü, imtiyaz ve ayrıcalığın bir işaretiydi. Bundan dolayı Mezopotamya’da aristokrat kesimin hanımları ve kızları başlarını örtmek zorundaydılar⁷¹.

Orta Asur kanunlarınının 41. maddesi ise, bir adamın kadın esirini (cariye?) örtmesiyle ilgili olup şöyledir:

“Eğer bir adam kadın esirini (cariye?) örtmek isterse, beş veya altı arkadaşını oturtup, onların önünde onu örtecek, ‘o benim karımdır’ diyecektir, o da onun karısı olacaktır. Adamların önünde örtünmeyen ve kocasının ‘bu karımdır’ demediği kadın esir eş değildir, kadın esirdir”⁷².

Bu maddeden öyle anlaşılıyor ki, bir adamın kadın esir ile evlenebilmesi için onun başını örtmesi şarttır, hem de bu örtünme olayını beş veya altı şahidin huzurunda gerçekleştirmelidir. Sonra da adam: “Bu karımdır” diyecektir. Aksi takdirde, kadın esir o adamın eşi sayılmayacaktır⁷³.

Öte yandan, kadınların herkesin içinde başlarını örtmeleri, Mezopotamya erkekleri tarafından başını örten kişinin evli bir kadın olarak kabul edilmesinin nişanesi olarak değer görmektedir. Yani bir kadının başörtü takması onun saygı değerliliği ve seçkin bir kişi olmasına işaret etmektedir⁷⁴.

Netice olarak şunları söyleyebiliriz ki, kadınların başlarını örtmeleriyle ilgili olarak ilk yazılı referans Asur kanununda yer almaktadır. Bu yasanın 40. maddesi evli kadın, kız ve dulların başlarını örtmelerini isterken; evli olmayan kutsal fahişeler, hayat kadınları ve hizmetçi kadınların ağır sonuçlarını dikkate alarak başlarını örtmemeleri gerektiğini bildirmektedir. Bir kimsenin bu belgeden edindiği izlenim şudur: “Başörtüsü, bir kadının saygınlık derecesine olan yakınlığı ve bu değere olan uzaklığını ifade etme işlevi görmektedir. Bu, tamamen cinsî arzudan uzaklaşmayarak, daha ziyade, kutsal

⁷¹ El-Guindi, s. 16.

⁷² Öztürk, s. 78. El-Guindi, s. 15-16.

⁷³ El-Guindi, s. 16.

⁷⁴ El-Guindi, s. 16.

nesnelerin saygıdeğer bir mesafede tutulması anlamında, kadının mukayese edilemeyecek kadar üstün bir konumda bulunduğunu ifade etmektedir⁷⁵.

⁷⁵ Epstein, s. 36-37.

BÖLÜM 1: YAHUDİLİKTE KADININ BAŞINI ÖRTMESİ

1.1. Eski Ahit'te

1.1.1. Örtünme Kavramı

Eski Ahit döneminde kullanılan başörtme nesnelere bakıldığında, ne tarihi yapılar, ne de Eski Ahit döneminin yazılmış belgelerinin başlıkla ilgili kayda değer herhangi bir bilgi vermediği görülecektir. Shalmaneser'in dikili taşında eski İsrail kralı Yehu'nun büyük elçisinin başı kapalı olmasına rağmen, Sennacherib'in mermer kabartmasında İsraililer başı açık şekilde gözükmektedirler⁷⁶.

Öte yandan, Eski Ahit dönemlerinde kullanılan başörtü çeşitlerine bakıldığında kayda değer görülmeyen delillerin değerli olduğu görülecektir. Örtü olarak tercüme edilen birçok kelime gerçekten örtünün modern kavramını karşılamamakta; onlar özel durumlarda giyildiğinde belirli anlamlara sahip olan başörtülere işaret etmektedirler⁷⁷. Ataerkil dönemlerde bir kadın, toplantıda evlenmek istediği kişiye karşı kendisini geniş bir boyun atkısına benzer, “*sā'îp*” denilen bir örtüyle örterdi. Bu, o kimse için kadının evlenme çağında olduğuna işaret etmekteydi⁷⁸. Bunun içindir ki, Rebeka Hz. İshak'la ilk karşılaştığında yüzünü bir peçeyle örtmüştür⁷⁹. Yine Tamar (Yahuda'nın gelini), Yahuda'yı kandırmak için böyle bir kurnazlık düşünmüştür⁸⁰. Hz. Musa Sina Dağı'nda Tanrı Yahve'yle konuşmasını bitirdikten sonra yüzünden yayılan parlaklığı gizlemek için yüzüne bir örtü takmıştır⁸¹.

Öte yandan, “*P'ēr*”, erkekler tarafından özel durumlarda giyilen süslü bir başörtüsüdür. Kâhinler de “*misnepet*” diye adlandırılan özel bir sarık giyerlerdi⁸². Vatandaşlardan farklı olarak kral veya kâhin bir “*sānîp*” veya sargı giyebilirdi⁸³. Kadınlar bazen yüz

⁷⁶ Wilhelm Nowack, “Costume”, *The Jewish Encyclopedia*, Ktav Publishing House: New York, 1964, IV, 293-294, 294. [Not: Bundan sonra “The Jewish Encyclopedia” kaynak gösterilirken “JE” harfleri kullanılacaktır]. Ayrıca Bkz. Nowack, “Head-Dress”, *JE*, VI, 292-294, 292.

⁷⁷ Ambrose Donahue, “Veil, Religious”, *New Catholic Encyclopedia*, [b.y.y]: The Catholic University of America, 1967, XIV, 589. [Not: Bundan sonra “New Catholic Encyclopedia” kaynak gösterilirken “NCE” harfleri kullanılacaktır].

⁷⁸ Donahue, “Veil, Religious”, *NCE*, XIV, 589.

⁷⁹ Yar., 24/65.

⁸⁰ Yar., 38/14-19.

⁸¹ Çık., 34/33-35.

⁸² Çık., 28/4, 37, 39; Lev., 8/9.

⁸³ Eyüp, 29/14; Yeş., 62/3; Siracide, 11/5; 40/4; Zek., 3/5.

örtüsüne benzer bir çarşaf veya sargı kullanırlardı⁸⁴. Yalancı peygamberler ve büyücü kadınlar da başlarını bir başörtüsüyle örterlerdi⁸⁵.

Eski Ahit'te kadınlara ait olup anlamı tam olarak belli olmayan birçok elbise parçasından bahsedilmektedir. Mesela, bir çeşit yüz ve başörtüsüne (İbaranice *mispalah*) işaret edilmektedir⁸⁶. Diğer bir pasajda ise “boyun atkısından” bahsedilmektedir ki; bu, muhtemelen iki parça örtü olup bir parçası gözlerin aşağısındaki yüz kısmını, diğer parçası ise boyna kadar başı örterdi⁸⁷. Bu boyun atkısı, eskiden kadınların giydiği ve göğüsleri karın çukuruna kadar örten “süslü göğüslük” anlamına gelirdi⁸⁸.

Durum bu şekilde olmasına rağmen, başörtü kelimesi, Eski Ahit'te “*redid, zammah, re‘alah, za‘if* ve *mitpahat*” gibi birçok kelimeyle ifade edilmektedir. Fakat bu kelimelerden her birinin kendi özel karakteri, kendi aralarındaki benzerlik ve farklılıklar hakkında bilgimiz tam değildir⁸⁹.

Eski Ahit'te kadınların taktığı baş giysileri, kâhinlerin sarığı ve diğerlerinin başlığı, özellikle de damadın taktığı başörtüsünün karşılığı olarak פֶּאֶרֶךְ kelimesi kullanılmaktadır. Bu başörtüsü yas tutma dönemlerinde çıkarılırdı. מצנפה (sarı), çizgili olup baş kâhin tarafından giyilirdi. Ayrıca diğer bir çeşit sarık מגבעה ise, baş kâhin dışındaki kâhinler tarafından giyilirdi⁹⁰.

Eski Ahit'te kadınlar tarafından giyilen baş/yüz örtüsü için kullanılan kelimeler, sadece baş/yüz örtüsüne işaret etmeyip aynı zamanda diğer süsleyici örtülere de işaret etmektedirler. Ancak bununla ne kastedildiği tam olarak açık değildir⁹¹.

⁸⁴ Yeş., 3/23.

⁸⁵ Hez., 13/18-21.

⁸⁶ Hez., 13/18-21.

⁸⁷ Yeş., 3/16-24.

⁸⁸ G. Frederick Owens, Steven Borabas, “Dress”, *The Zondervan Pictorial Bible Dictionary*, Ed. Merrill C. Tenney, 17.bs., Zondervan Publication House: Michigan, 1975, s. 227.

[Not: Bundan sonra “The Zondervan Pictorial Bible Dictionary” kaynak gösterilirken “ZPBD” harfleri kullanılacaktır].

⁸⁹ Epstein, s. 37. Bu kelimelerin kullanıldığı yerler hakkında Bkz. Yeş., 3/19, 22, 23; 47/2; Yar., 24/65; 38/14; Neş., 4/1; 5/7; 6/1; Ruth, 3/15.

⁹⁰ J. M Myers, “Dress” *The Interpreter’s Dictionary of The Bible: An illustrated Encyclopedia*, Ed. George Arthur Buttrick, Abingdon: New York, 1962, I, 869-871, 870.

[Not: Bundan sonra “The Interpreter’s Dictionary of The Bible” kaynak gösterilirken “IDB” harfleri kullanılacaktır].

⁹¹ Myers, “Veil”, *IDB*, IV, 747-748.

Eski Ahit'te baş/yüz örtüsü olarak anlam kazanan kelimeler şunlardır:

- a) צעיף Rebeka ile ilgili olarak bahsedilen şal veya baş/yüz örtüsüdür. Rebeka bu başörtüyü, evliliklerinden önce Hz. İshak kendisine doğru yaklaştığında yüzüne doğru çekmiştir⁹². Buradaki baş/yüz örtüsü, evlenme çağındaki genç kızın bir işareti olduğuna delalet etmektedir. Bu örtü evlilik töreninde çıkartılırdı⁹³. Bu şekildeki bir baş/yüz örtüsü Tamar tarafından Yahuda'yı tuzağa düşürmek için de kullanılmıştır⁹⁴.
- b) קדיד Kudüs kadınları tarafından kullanılan giysiye benzeyen bir baş/yüz örtüsü⁹⁵ ve Neşideler Neşidesi'nde konu edilen genç kızların baş/yüz örtüsüdür⁹⁶.
- c) צמץ Yüz örtüsü olup büyük olasılıkla yüzü süsleyici karaktere sahiptir⁹⁷.
- d) מטה Hz. Musa'nın Sina Dağı'ndan indikten sonra İsraililerin huzurunda iken yüzünü gizlediği örtüdür⁹⁸.
- e) Yeşaya 25/7'deki מסכה kelimesi, muhtemelen “örtü” kelimesiyle benzerlik gösteren bir çeşit örtüye; Yeşaya 28/20'deki “örtü” diye çevrilen kelime ise, yatak örtüsüne işaret etmektedir.
- f) מפחות kelimesi başörtüsüne işaret etmektedir. Büyücü kadınların işleriyle ilgili olarak Hezekiel, insanları tuzağa düşürmek için her boyda başörtüsü yapan kadınları tasvir etmektedir⁹⁹.
- g) Ruth 3/15'teki pelerin şeklinde çevrilen מטפה kelimesi ve Yeşaya 3/19'daki דעלה kelimesi “başörtüsü” anlamına gelmektedir¹⁰⁰.

Ayrıca, Eski Ahit'in bir bölümünde de başın etrafına sarılan “*habalim*”den söz edilmektedir¹⁰¹. Bu örtü çeşidi, Mısır tarihi yapıtları üzerindeki Suriyelileri

⁹² Yar., 24/65.

⁹³ Myers, “Veil”, *IDB*, IV, 747-748.

⁹⁴ Yar., 38/14-19.

⁹⁵ Yeş., 3/23.

⁹⁶ Neş., 5/7.

⁹⁷ Neş., 4/1, 3; 6/7; Yeş., 47/2.

⁹⁸ Çık., 34/33-35. Hz. Musa'nın Sina Dağı'ndan indikten sonra taktığı örtüyle ilgili olarak Pavlus II. Korintlular 3/13-16'da “başlık” ve “başörtüsü” anlamında bir şeyin anlaşılmasını gizli kılmak için mecaz olarak κάλυμμα kelimesini kullanmaktadır.

⁹⁹ Hez., 13/18.

¹⁰⁰ Myers, “Veil”, *IDB*, IV, 747-748.

¹⁰¹ I. Kral., 20/31.

çağrıştırmaktadır. Mısır ve Arabistan’da kadınlar bu örtüyü saçlarının etrafını sarmak için kullanırlardı. Bu, muhtemelen çok eski bir gelenektir ki, güneşe dayanıklı olmadığı için çok uzun süre varlığını devam ettirememiştir. Bu da, eski İbraniler’in hâlâ bedeviler tarafından kullanılan bir başörtü şekline sahip olduklarını göstermektedir. Diğer bir başörtü şekli de “*kaffiyah*”tır. Bu ise, dört köşeli bir yünden oluşturulup üç köşeli olarak katlanır ve başın üzerine konurdu. Bir köşesi boynun çıplaklığını korur, diğer iki köşesi ise çene altından geçirilerek arkaya doğru sarkıtılırdı. Daha sonraki dönemlerde ise erkek ve kadınlar, Filistinli modern çiftçilerin sarığına benzeyen bir başörtüsü kullanmaya başlamışlardır¹⁰².

Öte yandan takke (*takiyyah*), genellikle erkek çocuklar tarafından giyilen bir başörtüsüdür. Aynı şekilde benzer bir başörtüsü kullanımı da İbraniler arasında “*zanif*” diye bilinirdi¹⁰³. Eski İbraniler, Müslüman kadın ve erkekleri birbirlerinden kesin olarak ayırt edemiyorlardı. Bundan dolayı da kadınlar nikâh töreninde olduğu gibi¹⁰⁴ belirli zamanlarda sadece yüz örtüsü takarlardı. Daha sonraları, bu yüz örtüleri ve tül giysiler diğer uluslardan alınarak benimsenmiştir. İsraililer arasında ise kullanımı daha yaygın hale gelmiştir¹⁰⁵.

“*Veil*” kelimesi karşılığında “*re’alot*”¹⁰⁶ yerine daha ziyade “*za if*”¹⁰⁷ tercih edilmiştir. “*Za if*”, muhtemelen iki parçadan oluşan bir örtüye işaret etmektedir. Bunlardan birisi, gözlerin üzerine çekilerek başın ve boynun üzerinden arkaya doğru atılırdı. Diğeri ise, gözlerin altından uyarlanır ki göğüslerin üzerine doğru sarkıtılırdı. Fakat bu, Hz. Musa’nın Sina Dağı’ndan inip halka yaptığı konuşmayı müteakip yüzüne takmış olduğu peçeyle benzerlik göstermemekteydi¹⁰⁸.

Ayrıca Eski Ahit’te, başı örtmek için kullanılan bir kutsal taç veya sarık (*zenif*, *miznefet*)¹⁰⁹ ve savaşta korunma amaçlı kullanılan metal veya deri miğferden (*kova*)¹¹⁰ yapılan başörtülerden de bahsedilmektedir¹¹¹.

¹⁰² Nowack, “Costume”, *JE*, IV, 292-294, 294.

¹⁰³ Eyüp, 29/14; Yeş., 3/23.

¹⁰⁴ Yar., 24/65.

¹⁰⁵ Yeş., 3/16.

¹⁰⁶ Yeş., 3/19.

¹⁰⁷ Yar., 24/65.

¹⁰⁸ Çık., 34/33-35.

¹⁰⁹ Çık., 29/6; Zek., 3/5.

¹¹⁰ I. Sam., 17/5; II. Tar., 26/14.

1.1.2. Kadının Vücudunu Örtmesi

Tarihsel olarak incelendiğinde, erkeklerde bulunan haklara sahip olmasalar da, Yahudi kadınlarının şerefli bir konuma sahip oldukları görülecektir. Bu durum insanların tarihinden kaynaklanmaktadır. Göçebe bir topluluk her zaman için, yer yurt edinme ve yerleşme konusunda tehlikelerle karşı karşıya gelmektedir. Çünkü her zaman için yabancı hayvanların, akıncıların ve düşman kuvvetlerinin saldırılarına maruz kalabilmektedirler. Bu saldırıları püskürtmek ise, erkeklerin görevidir. İsrail böyle bir toplulukta ortaya çıkmıştı. Savaşlarda temel görev erkeklere düşüyordu. Kadınlar ise ev işleri ve çocuk büyütmeyle meşgul oluyordu. Bu da sosyal yaşamda erkeğin hâkim olmasını sağlamıştı. Bunun içindir ki, askeri liderler, papazlar ve Tora öğreticilerinin hepsi erkek olup onların gücü gelişmiştir¹¹².

Eski Ahit döneminde insanlar tarafından kullanılan giysi çeşitleri hakkındaki bilgiler Eski Ahit'e ait cümlelerden oluşmaktadır. Bunun yanında tarihi yapılar üzerinde bulunan insan resimleri, kabartmalar, mühürler, süs tabakları (madeni levha veya rozetler), mezar boyamaları ve kalıntıları onların kullandıkları giysiler hakkında bilgiler vermektedir¹¹³.

Kadın kıyafeti konusunda, Eski Ahit'in hiçbir yerinde açık bir ifade yer almamaktadır. Bununla beraber, kıyafet konusunda şu şekilde emirler bulunmaktadır: Birinci olarak, Tevrat'ta yün ve ketenden elbiseler giymek yasaklanmıştır. Bununla ilgili metin şöyledir: “*Yünle ketenden dokunmuş karışık kumaştan giysi giymeyeceksin*”¹¹⁴. İkinci olarak, Tevrat'ta iki çeşit iplikle dokunmuş elbise giymek yasaklanmıştır. İlgili metin şu şekildedir: “*Kurallarımı uygulayın. Farklı cinsten iki hayvanı çiftleştirme. Tarlana iki çeşit tohum atma. Üzerine iki çeşit iplikle dokunmuş giysi giyme*”¹¹⁵. Üçüncü olarak, İbraniler arasında Hz. Musa'ya ait yasa, bir kişinin karşı cinsin elbisesini giymesini yasaklamaktadır. Tevrat'ta bu yasak şu şekilde ifade edilmektedir:

¹¹¹ Yeivin, “Dress”, *EJ*, VI, 212-214, 213.

¹¹² Leo Trepp, “*Judaism: Development and Life*”, 3. bs., Wordsworth Publishing Company: California, 1982, s. 326-327.

¹¹³ Owens, Steven Borabas, “Dress”, *ZPBD*, s. 225.

¹¹⁴ Yas. Tek., 22/11.

¹¹⁵ Lev., 19/19.

“Kadınlar erkek giysisi, erkekler de kadın giysisi giymesin. Tanrınız Rab, bu gibi şeyleri yapanlardan tiksindir”¹¹⁶.

Eski Ahit dönemlerinde, “**giysi**” karşılığında İbraniler’in kullandığı kelime “**beqed**” olup zengin ve fakir ayrımı yapılmaksızın, her iki cinsiyetin giysisini ifade etmek için kullanılırdı. Bunun yanında bedeni soğuktan korumak için özellikle de iffetliliğin bir sebebi olarak “**keli**”, “**lebush**”, “**malbush**”, “**tilboshet**” ve “**kesut**” gibi kelimeler kullanılmıştır¹¹⁷.

İnsanlar başlangıçta çıplaktılar¹¹⁸. İlk elbiseler hayvan derisinden oluşturulmuştur¹¹⁹. Daha sonraları ise, elbiselerin yapımında yün¹²⁰, keten¹²¹ veya pamuk kumaştan yapılmış ince keten¹²², ipek¹²³ ve keçi kılı¹²⁴ kullanılmıştır. İkel dönemde, en erken dönem giysisi olarak hayvan derilerinden yapılmış, bel ve uyluğun etrafını saran, “**apron**”lar kullanılmıştır. Bu “**apron**”lar zamanla geliştirilerek tene yapışık olan iç çamaşırı (**ketonet** veya **kuttonet**) olarak giyilmiştir¹²⁵.

Erkek ve kadınların giysilerinde başlıca iki nesne kullanılmaktadır: Birincisi, daha az kullanılan bir elbise olup genellikle paltonun altına giyilen tunik veya iç giysidir. Daha uzun bir şekli bulunsa da, genellikle kısa kolludur ve yaklaşık olarak dize kadar uzanmaktadır¹²⁶. İkincisi, bir üst giysi veya palto¹²⁷ dur. Bu çok geniş giysi parçalarının omuzları enli olup püskülleri bulunmaktadır¹²⁸. Sıradan giysiler ise hem kadın ve erkekler tarafından palto ve tunik arasında hem de resmi olarak hahambaşı tarafından giyilirdi¹²⁹. Bunun yanında koyun ve keçi derisinden oluşturulan saç giysisi peygamberler tarafından giyilirdi¹³⁰.

¹¹⁶ Yas. Tek., 22/5.

¹¹⁷ Nowack, “Costume”, *JE*, IV, 292-294, 293. Yeivin, “Dress”, *EJ*, VI, 212-214, 212.

¹¹⁸ Bu husus Yar., 2/25’te şu şekilde ifade edilmektedir: “*Âdem de karısı da çıplaktılar, henüz utanç nedir bilmiyorlardı*”.

¹¹⁹ Yar., 3/21.

¹²⁰ Yar., 31/19; Lev., 13/47; Eyüp, 31/20.

¹²¹ Çık., 9/31; Lev., 16/4.

¹²² Yar., 41/42.

¹²³ Hez., 16/10, 13; Vahiy, 18/12.

¹²⁴ Vahiy, 6/12.

¹²⁵ Yar., 9/21; II. Sam., 6/20.

¹²⁶ Yar., 37/3; II. Sam., 13/18.

¹²⁷ Ruth, 3/15; I. Kral., 11/30; Elç. İş., 9/39.

¹²⁸ Say., 15/38; Matta, 23/5.

¹²⁹ Lev., 8/7; I. Sam., 2/19; 18/4; 24/4; II. Sam., 13/18; I. Tar., 15/27; Eyüp, 1/20.

¹³⁰ II. Kral., 1/8; Zek., 13/4.

Eski Ahit'te vücudun değişik bölümlerini örtmek amacıyla her iki cinsiyetin giydiği ve omuzdan ayak bileklerine kadar tüm bedeni örten, dikişsiz giysiye benzer bir entariden (*simplah*)¹³¹ bahsedilmektedir. Yine erkek ve kadınlar tarafından giyilen, vücudun üst bölümünü örten, kapalı giysi biçimindeki bir entariden (*ketonet*)¹³² de söz edilmektedir. Aynı zamanda ön tarafı açık, uzun bir dış giysi olan cüppe (*me'il*)¹³³ ve belden uyluğa kadar olan bölgeyi örtmek için kâhinler tarafından kullanılan keten donlar da (*mikhnasayim*)¹³⁴ yer almaktadır. Bunlara ek olarak, belin etrafındaki elbiseyi veya cüppeyi bağlamak için kullanılan bir kemer, kuşak (*avnet*)¹³⁵ ve deriden yapılan bağcık, ip veya bağlarla bağlanan çarık¹³⁶ da konu edinilmektedir¹³⁷.

Öte yandan, erkekler tarafından kullanılan cüppe (*me'il*) genellikle iç kıyafetlerin üzerine giyilirdi¹³⁸. Hahambaşının "*me'il*"ine benzeyen bu giysi sadece dize kadar uzanırdı; onun, Suriye'den ithal edilen hafif kumaştan yapılmış uzun kollu bir giysi olduğu tahmin edilmektedir¹³⁹. Her saygıdeğer erkek genellikle "*ketonet*"in üzerine üst giysi olarak "*simplah*" giyerdi. Şayet herhangi birisi sadece "*ketonet*" giymişse çıplak kabul edilirdi¹⁴⁰.

Kadın giysileri ise temelde erkek giysilerine benzemektedir. Kadınlar, "*ketonet*" ve "*simplah*" giyerlerdi. Ancak kadınların giysileri erkeklerinkine göre daha uzun kollu¹⁴¹ ve onların kıyafetinden daha geniştir. Bu yüzden vücudu örtmeye daha elverişliydi¹⁴².

Lüks kıyafetler sadece özel günlerde giyilir; eve döndükten sonra çıkartılırdı. Bunlar "*mahazolot*"¹⁴³ veya "*halifol*"¹⁴⁴ diye isimlendirilirdi. Bu kıyafetler özellikle tapınak görevi esnasında giyilir ve Tanrı'ya yakınlığı ifade ederdi¹⁴⁵.

¹³¹ I. Kral., 1/30; Çık., 12/34.

¹³² Yar., 37/3; Neş., 5/3.

¹³³ I. Sam., 15/27; 24/5; II. Sam., 13/18.

¹³⁴ Çık., 28/42; Hez., 44/18.

¹³⁵ Çık., 29/9; Lev., 8/7.

¹³⁶ Yar., 14/23; Yeş., 5/27.

¹³⁷ Yeivin, "Dress", *EJ*, VI, 212-214, 213.

¹³⁸ I. Sam., 2/19; 15/27.

¹³⁹ Nowack, "Costume", *JE*, IV, 292-294, 293.

¹⁴⁰ I. Sam., 19/24; Amos, 2/16; Yeş., 20/2; Eyüp, 22/6; 24/7, 10.

¹⁴¹ II. Sam., 13/19.

¹⁴² Nowack, "Costume", *JE*, IV, 292-294, 293.

¹⁴³ Yeş., 3/22; Zek., 3/4.

¹⁴⁴ Yar., 45/22; Hak., 14/12.

¹⁴⁵ Nowack, "Costume", *JE*, IV, 292-294, 293.

Elbiseler, özellikle entari ve fistan, her ne kadar pahalı nesnelere ilişkilendirilse de, bir kimsenin statüsü, durumu, kişiliği ve yaşam biçimine işaret etmesi ve üretildikleri yerle olan ilişkisinin öneminden dolayı kazandıkları değerlerle ilgili görülmektedir¹⁴⁶. Bu sebepten, Eski Ahit'te hediye olarak verilen elbiselerin nitelikleri sayılırken¹⁴⁷ savaşta elde edilen giysiler¹⁴⁸ hakkında da bilgi verilmektedir¹⁴⁹.

Eski Ahit'te kıyafetler konusunda yukarıdaki bilgilere yer verilmişken giysileri ifade etmek için kullanılan kelimelerin oluşumuyla ilgili mecazî olarak geniş bir kullanım mevcuttur.

Örneğin, büyüklüğün bir sembolü olarak kullanıldığında; “*güzel giysilerini giy*”¹⁵⁰ denilmektedir. Doğruluğun bir sembolü olarak kullanıldığında; “*doğruluğu göğüslük gibi kuşandı*”; kurtuluşun bir sembolü olarak kullanıldığında; “*kurtuluş miğferini başına taktı*”; öç almanın bir sembolü olarak kullanıldığında; “*öç giysisini giydi*”; gayretin bir sembolü olarak kullanıldığında; “*gayreti kaftan gibi sarındı*”¹⁵¹ şeklinde ifade edilmektedir. Zafer ve iyi talih için mecaz olarak kullanıldığında; “*Tanrı bana kurtuluş giysisini giydirdi*”¹⁵²; başarısızlık ve yenilgi için bir sembol olarak kullanıldığında; “*Utanca, rezalete bürünsün*”¹⁵³; başarı ve üstünlük için mecazî olarak kullanıldığında; “*kâhinlerin doğruluğu kuşansın*”¹⁵⁴ şeklinde ifade edilmekte ve bunun gibi birçok ifadeye yer verilmektedir.

Kıyafet, genellikle giyen kişinin statüsü, özel durumu ve görevine işaret etmektedir¹⁵⁵. Örneğin, “*Kral, Yahudi Mordekay*¹⁵⁶, ı onurlandırmak ve ona iyilik etmek istediğinde kendi kral giysisini (*levush malkhut*) ve atını ona vermiştir”¹⁵⁷ ifadesinde bu durumdan söz edilmektedir.

¹⁴⁶ Yeivin, “Dress”, *EJ*, VI, 212-214, 213.

¹⁴⁷ Yar., 45/22.

¹⁴⁸ Hak., 14/12.

¹⁴⁹ Yeivin, “Dress”, *EJ*, VI, 212-214, 213.

¹⁵⁰ Yeş., 52/1.

¹⁵¹ Yeş., 59/17.

¹⁵² Yeş., 61/10.

¹⁵³ Mez., 35/26.

¹⁵⁴ Mez., 132/9.

¹⁵⁵ Yeivin, “Dress”, *EJ*, VI, 212-214, 212.

¹⁵⁶ Kralın kapı görevlisi. Bkz. Ester, 2/19.

¹⁵⁷ Ester, 6/8.

Çuldan bir giysi kullanma muhtemelen Nasıralılar¹⁵⁸ ve Asketikler'in¹⁵⁹ bir işaretiydi¹⁶⁰. “İnsanları aldatmak için çuldan giysi giymeyeceksin”¹⁶¹ ifadesi bunu göstermektedir.

“Tamar, üzerindeki dul giysilerini çıkardı”¹⁶² ifadesi de matem günlerinde dul kadınların kendilerine özgü bir kıyafet giydiklerine işaret etmektedir¹⁶³.

Öyle anlaşılıyor ki tutsakların da kendilerine özgü bir giysileri vardı: “Yehoyakin cezaevi giysilerini üzerinden çıkardı”¹⁶⁴ cümlesi bunu ifade etmektedir.

Tanrı'ya ibadet ederken kâhinler tarafından resmî kıyafet (kutsal giysi) giyilirdi. Bu husus Tevrat'ta; “Sen Ağabeyin'e saygınlık kazandırmak için kutsal giysiler yap”¹⁶⁵ şeklinde beyan edilmektedir.

Giysinin güzelliği nasıl ki bir kişinin büyüklüğünü sembolize ediyorsa, aynı şekilde yırtık ve kirli bir kıyafet veya elbisenin çuval bezinden yapılmış olması da daha düşük bir duruma veya mateme işaret etmekteydi¹⁶⁶.

Durum bu şekilde olmasına rağmen, Eski Ahit'in birçok yerinde, çıplaklık öncelikli olarak, utanç verici; ikinci olarak ise, iffetsizlik olarak açıklanmaktadır¹⁶⁷. Eski Ahit dönemlerinde köleler ve savaş esirlerinin vücut azaları teşhir edilerek başları, çıplak bacakları, uylukları hatta mahrem yerleri açılarak aşağılanırlardı¹⁶⁸. Yeşeya 47/2- 3'teki “Çıkar yüz örtünü, kaldır eteğini. Baldırını aç, ırmaklardan geç. Çıplaklığın sergilenecek, mahrem yerlerin görünecek” ifadesi, kadın ve erkeklerin de bu şekilde aşağılandığına işaret etmektedir. Bunun yanında yas tutanlar, giysilerini yırtarak göğüslerini, başlarındaki örtüleri çıkararak da başlarını açarlar ve yalınayak

¹⁵⁸ “Nasıra”, Filistin'de Galilee bölgesinde Hz İsa'nın yetiştiği şehir. Bkz. Şinasi Gündüz, “Din ve İnanç Sözlüğü”, 1. bs., Vadi Yay: Konya, 1998, s. 278.

¹⁵⁹ Kitabı Mukaddes'e göre (Sayılar, 6; Elçilerin İşleri 21/23) İsrailoğulları arasında var olan bir cemaat. Daha geniş bilgi için Bkz. Gündüz, s. 280.

¹⁶⁰ Yeivin, “Dress”, EJ, VI, 212-214, 212.

¹⁶¹ Zek., 13/4.

¹⁶² Yar., 38/14.

¹⁶³ Sarna, “Genesis”, JSP, s. 267.

¹⁶⁴ II. Kral., 25/29.

¹⁶⁵ Çık., 28/2.

¹⁶⁶ Yeivin, “Dress”, EJ, VI, 212-214, 212.

¹⁶⁷ Epstein, s. 26.

¹⁶⁸ Epstein, s. 31.

dolaşırlardı¹⁶⁹. Aynı şekilde kadın, kocası tarafından sadakatsizlikle itham edildiğinde “acı su” düzeni için kâhine götürülür; başı açılır ve aşağılanırdı¹⁷⁰.

Yahudiler için çıplaklık, herhangi bir dinî sorumluluğu yerine getirme hususunda büyük bir engel teşkil ederdi. Kutsal mekânların girişinde konuşulmazdı. Bundan dolayıdır ki, bir kimse çıplak haldeyken Şema okuyamadığı gibi, günlük ibadetini de yerine getiremez ve herhangi bir takdisi söyleyemezdi. Ayrıca o kimsenin, çıplak birinin bulunduğu bir ortamda Tevrat’ın kelimeleri hususunda düşünceye dalmasına dahi izin verilmezdi¹⁷¹.

Tevrat’ta; “*Âdem de karısı da çıplaktılar, henüz utanç nedir bilmiyorlardı*”¹⁷² ifadeleri yer almaktadır. Bu ifadelerden onların çıplak oldukları, ancak bunun bilincinde yani henüz giyinme ihtiyacı içinde olmadıkları anlaşılmaktadır. Onlardaki bu iffet eksikliği henüz “iyilik ve kötülük ağacından” tatmadıklarını göstermektedir¹⁷³. Bu olayın devamında ise, Eski Ahit’te vücudun kapatılmasına konu olabilecek şu ifade yer almaktadır: “*Rab Tanrı, Âdem’le karısı için deriden giysiler yaptı ve onları giydirdi*”¹⁷⁴.

Kadınların örtünmesine şu cümlelerde yer verilmektedir.

“Rab şöyle diyor: ‘*Siyon kızları kibirlidir, burunları bir karış havada, göz kırparak geziyor, ayaklarındaki halhalleri şangırdatarak kırıtıyorlar. Bu yüzden onların başında yaralar çıkaracağım, mahrem yerlerini açacağım. O gün Rab, güzel halhalleri, alın çatkılarını, hilalleri, küpeleri, bilezikleri, yüz örtüleri, başlıkları, ayak zincirlerini, kuşakları, koku şişelerini, muskaları, yüzükleri, burun halkalarını, bayramlık giysileri, pelerinleri, şalları, keseleri, el aynalarını, keten giysileri, baş sargılarını, tülbentleri ortadan kaldıracak. O zaman güzel kokunun yerini pis koku, kuşağın yerini ip, lüleli saçın yerini kel kafa, süslü giysinin yerini çul, güzelliğin yerini dağlama izi alacak...*’”¹⁷⁵.

¹⁶⁹ II. Sam., 3/31; II. Sam., 15/30’daki metin Kral Davud’un başını örtmesiyle ilgili olup şu şekildedir: “*Davut ağlaya ağlaya Zeytin Dağı’na çıkıyordu. Başı örtülüydü, yalınayak yürüyordu. Yanındaki herkesin başı örtülüydü ve ağlayarak çıkıyorlardı*”.

¹⁷⁰ Say., 5/18.

¹⁷¹ Epstein, s. 27-28.

¹⁷² Yar., 2/25.

¹⁷³ Epstein, s. 25.

¹⁷⁴ Yar., 3/21.

¹⁷⁵ Yeş., 3/16-24.

Her ne kadar bu metinde örtü ve kıyafetle ilgili herhangi emir ifade eden bir açıklama bulunmasa da, Siyon kızlarının nerelerinin açılacağını söyleyen ifadelerden onların neler giydiğini ve hangi bölgelerinin mahrem olduğu sonucuna ulaşılabilir. Metne göre Yahudi kadınlarının baş kısmında küpelerin takılı olması, burunlarında burun halkalarının bulunması, ellerinde yüzüklerin takılı olması, kollarında bileziklerden bahsedilmesi, ayaklarında ise ayak zincirlerinin bulunması ziynet eşyalarıyla ilgili olup gizli yerler arasında gösterilmektedir. Öte yandan, bu metinden Yeşeya dönemindeki kızların küpelerini ve burun halkalarını kapatacak şekilde baş ve yüzlerini örttükleri, bilezik ve yüzükleri görünmeyecek şekilde kol ve ellerini kapattıkları, ayak zincirlerini ve ayak halkalarını göstermeyecek şekilde topuklar dâhil bacaklarını gizledikleri, bel kemerlerini göstermeyecek şekilde iç elbiselerinin üzerine bir dış giysi giydikleri belirtilmektedir. Dolaylı olarak da ziynet eşyalarının bulunduğu bölgeleri örten kıyafetler giydikleri anlaşılmaktadır. Aynı şekilde, Yahudi kadınlarının Tanrı'nın gazabına uğramamak için kızların kibirli davranmamaları, boyunlarını uzatarak yürümemeleri, yolda yürürken kırıtmamaları ve ayaklarında bulunan halkaları şangırdatmamaları öğütlenmektedir¹⁷⁶.

Yine bu metinden Yeşeya dönemindeki kızların başlarını hatta yüzlerini de örttükleri anlaşılmaktadır. Çünkü başı ve yüzü örtmek için kullanılan malzemeler arasında alın çatkıları, baş sargıları, yüz örtüleri, şallar ve atkılardan söz edilmektedir. Bu metinden Yeşeya dönemindeki kızların başlarının kapalı, yüzlerinin peçeli, elleri ve topukları da dâhil tüm vücutlarının örtülü olduğu sonucu çıkarılabilir¹⁷⁷.

Eski Ahit'te kadınların örtünmesine işaret edebilecek diğer bir metin ise ikinci bir evlilik yapacak olan kişiyle ilgili olup şu şekildedir: “*Şayet ikinci bir kadınla evlenirse, ilk eşini nafakadan, giysiden, karılık haklarından yoksun bırakmamalıdır*”¹⁷⁸.

Bu metinde geçen “giysi” kelimesinin içine nelerin girebileceği konusunda Yahudi din âlimleri tartışmışlar ve şu sonuca varmışlardır: Kocaların eşlerine her yıl en azından

¹⁷⁶ Hakkı Şah Yasdıman, “Yahudiliğin Erken Dönemlerindeki Örtünme Geleneği Üzerine Bir İnceleme”, *Marife*, Yıl: 5, S. 1, Bahar 2005, s. 33-54, 39.

¹⁷⁷ Yasdıman, s. 33-54, 39.

¹⁷⁸ Çık., 21/10.

başlarını örtecek bir örtü, kemer, üç çift ayakkabı ve bir adet sokağa çıkarken vücudu bütünüyle örtecek dış kıyafet almaları gerektiğini belirtmişlerdir¹⁷⁹.

Yukarıdaki metinde her ne kadar kadınların giydiği elbiselerden doğrudan bahsedilmese de metnin yorumundan o dönemdeki kadınların iç ve dış giysileriyle ilgili bilgi elde etmek mümkündür.

Netice olarak, Eski Ahit'te kadınların giydiği kıyafetler konusunda hem mecazî hem de mecazî olmayan ifadelerin yer aldığını söyleyebiliriz. Bu metinler doğrultusunda o dönemdeki kadınların, vücut hatlarını belli etmeyen ve baştan ayaklara kadar olan bölgeyi örten türden giysiler kullandıkları sonucuna ulaşabiliriz.

1.1.3. Kadının Saçı

Saç, kadınsı cazibenin gözden sonra erkekleri en cezbedici organı olup etkileyici bir özelliğe sahiptir. Bir kadın saçını ördüğünde veya arkaya bağladığında onun cazibesini daha da etkili hale getirmiş olur. Psikolog Havelock Ellis'e göre, gözlerden sonra saç, cinsel bakımdan kadın vücudunun genellikle en fazla üzerinde durulan bölümlerinden biridir¹⁸⁰.

Kadınların vücut azalarının tamamı erkeği baştan çıkartıcı olarak kabul edilmektedir. Özellikle de kadının saçı, sesi, bacakları ve diğer uzuvları erkeklerin saflığını tehdit eden unsurlar olarak sayılmaktadır¹⁸¹.

Tarihçiler ve antropologlar saçın, çoğu toplumda farklı sosyo-dinî ve sembolik değerlere sahip olduğuna işaret etmektedirler¹⁸². Yahudi kadınlarından evlerinden dışarıya çıktıklarında saçlarını örtmeleri talep edilirdi. Çünkü kadındaki akıcı bir saçın

¹⁷⁹ M. Franco "Costume: Importance of Dress", *JE*, IV, 294-300, 296. Daha geniş bilgi için Bkz. Rabbi I. Epstein, "*The Babylonian Talmud*", First Publishing, The Soncino Press: London, 1936, TB, Kethuboth, 64b. [Not: Bundan sonra Babil Talmudu kaynak gösterilirken "TB" harfleri kullanılacaktır]. Ayrıca Bkz. Sarna, "Exodus", *JSP*, s. 121.

¹⁸⁰ Menachem M. Brayer, "*The Jewish Woman in Rabbinic Literature, A Psychohistorical Perspective*", Ktav Publishing House Inc. Hoboken: New Jersey, 1986, II, 6.

¹⁸¹ Denise L. Carmony, "Judaism", *Women in World Religions*, Ed. Arvind Sharma, State University of New York Press: New York, 1987, s. 183-206, 200. Ayrıca Bkz. Trepp, s. 326-327.

¹⁸² R. Hallpike Christopher, "Hair" *The Encyclopedia of Religion*, Ed. Mircea Eliade, Macmillan Publishing Company: New York, 1987, VI, 154-157, 154. [Not: Bundan sonra "The Encyclopedia of Religion" kaynak gösterilirken "ER" harfleri kullanılacaktır].

tahrik edici özelliği bulunduğuna inanılır ve bu durum bir çeşit çıplaklık olarak değerlendirilirdi¹⁸³.

Eski Ahit'in Neşideler Neşidesi bölümünde kadınların güzelliğiyle ilgili olarak bahsedilen hususlardan birincisi saçtır. Bu bölümde kadının saçının onun dış görünüşünü ziyadeleştiren bir süs olarak takdim edilmektedir. Uzun saç, beğenilmenin ve çekiciliğin bir işaretiydi. Çünkü Shulammitte'nin uzun saç lülesi, Neşideler Neşidesi'nde beğenilmenin bir işareti olarak kabul görmekte ve şu şekilde ifade edilmektedir: “*Siyah saçların, Gilat Dağı'nın yamaçlarından inen keçi sürüsü sanki*”¹⁸⁴. Başka bir yerde de şu şekilde geçmektedir: “*Karmel Dağı gibi duruyor başın, pırl pırl mora çalar saçların*”¹⁸⁵.

Kısaca, Eski Ahit'te kadının saçının olumlu bir şekilde onun güzelliğinin bir süsü olarak değer görmektedir¹⁸⁶. Saçın fonksiyonlarından bu şekilde bahsedilmesine rağmen, Eski Ahit'te çekiciliğin aldatici, güzelliğin boş olduğu, aksine Rab'be saygılı kadının övülmeye layık olduğu ifade edilmektedir¹⁸⁷.

Öte yandan bir kadın, saçını kesilerek cazibesiz hale getirilirdi. Eski Ahit'te bu hadiseyi anlatan tek yer savaş esiri kadınlar hakkındaki yasadır. Bu husus Eski Ahit'te şu şekilde ifade edilmektedir: “*Tutsak kadını evinize götürün. Başını traş etsin, tırnaklarını kessin*”¹⁸⁸. Eski Ahit'te saçın estetik değerine ek olarak, Nasıralılardan birinin saçını kestirmesi bir sınıftan diğer bir sınıfa geçtiğinin işaretiydi¹⁸⁹.

Eski dönemlerde, değişik etnik gruplar arasında hem erkek hem de kadınların saçlarını kesmeleri yaygın bir uygulama olup kadının boyun eğme nişanesi idi. Yas tutanlar da kendilerinin acısını dramatize etmek için saçlarını keserlerdi. Aynı şekilde farklı gruplarda gelinin saçını kestirmesi, evlilikte onun kocasına boyun eğmesini ifade etmek

¹⁸³ John Temple Bristow, “*What Paul Really Said About Women*”, Harper and Row Publishers: San Francisco, 1998, s. 79.

¹⁸⁴ Neş., 4/1; 6/5.

¹⁸⁵ Neş., 7/5.

¹⁸⁶ Leila Leah Bronner, “*From Veil to Wig: Jewish Women's Hair Covering*”, Judaism, Fall, 1993, s. 2. Bu makaleyle ilgili internet adresi, http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m0411/is_n4_v42/ai_12873627.10.12.2006.

¹⁸⁷ Sül. Öz., 31/30.

¹⁸⁸ Yas. Tek., 21/12.

¹⁸⁹ Bronner, s. 1.

içindi¹⁹⁰. Kadınların saçını, uzun; fakat erkeklerinki kısa olmalıdır. Bundan dolayı kadınların saçlarını kestirmeleri kanun ihlali olarak değerlendirilirdi. Yasa her ne kadar bu şekilde de olsa, evlenmesi üzerine bir kadının saçını traş ettirmesi uygulaması, Avrupa'nın merkezinde, özellikle de daha erken modern dönemde Macaristan'da, âdet halini almıştır¹⁹¹. Çoğu rabbi¹⁹² bu uygulamaya karşı çıkmasına rağmen, bu yine de toplumun büyük bir kesimi tarafından benimsenmiştir¹⁹³.

1.1.4. Kadının Başını Örtmesi

Eski Ahit, her ne kadar erkek ve kadınların başlarını örtmelerini açıkça emretmese de, o dönemde kadınlar saçlarını sıkıca sararak muhafaza ediyorlardı¹⁹⁴. Yahudi geleneği, Tanrı'nın önünde boyun eğmenin bir işareti olarak erkeklerin başlarını örtmelerini zorunlu kılar; kadınlar da erkeklerin önünde iffetlilik ve alçak gönüllülüğün işareti olarak başlarını bir baş veya yüz örtüsüyle örterlerdi¹⁹⁵.

Yunan matronlarından (bilhassa çocuğu olan orta yaşlı evli kadınlar) birçoğunun da uygulamalarında görüldüğü gibi, evli Yahudi kadınları toplum içerisine çıktıklarında başlarını bir başörtüsüyle örtmek zorundalardı. Bu, günümüzdeki nikâh yüzüğüne benzer bir şekilde, onların evlilik durumunun bir sembolüydü. Bir Yahudi kadının toplumda saçını açması, günümüzdeki bir kadının nikâh yüzüğünü çıkarmasından daha fazla bir önemi haizdi¹⁹⁶.

Eski Yakın Doğu'da kadınlar, daha sonraları Yunan ve Roma'da olduğu gibi, dışarıya çıktıkları zaman başlarını örterlerdi. Bu geleneğin Eski İsrail'de ortaya çıktığı fikrini iddia edenler de vardır¹⁹⁷.

¹⁹⁰ Edward Westermarck, *The History of Human Marriage*, Macmillan&Co. Limited Şt. Martin's Street: London, 1921, I, 509. Not: 3.

¹⁹¹ Bronner, s. 1. Epstein, s. 58-60.

¹⁹² "Rabbî", İbranice bir kelime olup asıl kökü "Rav"dır. "Rav", "efendi", "üstad" demektir. "Rabbî" ise, "efendim", "üstadım" anlamlarına gelmektedir. Yahudi kültüründe bu terim, Müslüman kültüründeki "imam" terimi gibi, geniş anlamda kullanılmıştır. Yahudiliğin fikh kurallarını tespit eden Mişna bilgini hahamlara "Rabbî" dendiği gibi, Havrada ibadeti yöneten sıradan bir hahama da bu ünvan verilmiştir. Baki Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, (Mahiyeti, Tahrifi ve Yahudi Hayatındaki Yeri), Seba Yay: Ankara, 1997, s. 3, dipnot 6.

¹⁹³ Epstein, s. 55-60. Bronner, s. 1.

¹⁹⁴ Say., 5/18.

¹⁹⁵ Meir Ydit, "Head Covering", *EJ*, VIII, 2-6, 2.

¹⁹⁶ Bristow, s. 86.

¹⁹⁷ Bronner, s. I.

Eski dönemlerdeki İsraililer arasında başı örtmek ve süslemek için kullanılan örtü ve süslerle ilgili çok az bir bilgi bulunmaktadır. Ne Eski Ahit kaynaklarında ne de tarihi yapılarda bununla ilgili herhangi bir materyal yoktur. Dikilitaş ve mermer kabartma örneğine bakıldığında İsraililerin büyük ihtimalle bedevilerin giydiğine benzer bir başlık giydiklerine şahit olunmaktadır¹⁹⁸. Eski Ahit dönemlerinde kadınların saçlarını örtmeleri konusunda, başlık ve süsler dışında açık bir işaret yoktur¹⁹⁹.

Evli Yahudi kadın ve erkekleri başlarını bir başörtüsü ile örtmüşlerdir²⁰⁰. Eski Ahit dönemindeki Yahudi kadınları, örtüyü önce başlarının üst kısmından dolandırmakta, sonra iki ucunu çenenin altından geçirerek enseyi kapatacak şekilde bağlamaktaydılar²⁰¹. Başlangıçta başlık şekilleri yeryüzündeki değişik bölgelerde farklılık göstermiştir. Yahudi kadınlarının kendilerine özgü bir başörtü biçimi 17. yüzyıla kadar ortaya çıkmamıştır²⁰².

Kadınların halk içine çıktıklarında başlarını örtmeleri, Doğu'da çok eski bir gelenektir. Muhtemelen ilk referans Asur kanununda bulunmalıdır ki bu kanunda evli kadın, kız ve dulların başlarını örtmeleri gerektiği ifade edilirken; evli olmayan kutsal fahişeler, hayat kadınları ve hizmetçi kadınların ağır sonuçlarını bilerek başlarını örtmelerinin yasak olduğu bildirilmektedir. Bir kimsenin bu belgeden edindiği izlenim şudur: Başörtüsü bir kadının saygınlık derecesini arttırmaya katkıda bulunur. Bu, tamamen cinsî arzudan uzaklaşmayarak, daha ziyade, kutsal nesnelere saygıdeğer bir mesafede tutulması anlamında, kadının mukayese edilemeyecek kadar üstün bir konumda yer aldığını ifade etmektedir. Eski Asurlu kadınların başlarını örtmeleriyle, tapınağın kutsal eşyalarının Levililer tarafından taşınmadan önce örtülmesi arasında bir benzerlik vardır²⁰³. Aynı cümle, Hz. Musa'nın yüzünü örtmesine de işaret etmektedir²⁰⁴.

¹⁹⁸ Nowack, "Head-Dress", *JE*, VI, 292-294, 292.

¹⁹⁹ D. Katzenstein, "Bareheadedness", *JE*, II, 530-533, 530.

²⁰⁰ R. J ZWI Werblowsky, Geoffrey Wigoder, "Costume", *The Oxford Dictionary of Jewish Religion*, Oxford University Press: New York, 1997, s. 177. [Not: Bundan sonra "The Oxford Dictionary of Jewish Religion" kaynak gösterilirken "ODJR" harfleri kullanılacaktır]. Ayrıca erkeklerin başlarını örtmelerine dair Bkz. Cecil Ruth, "Veil", *EJ*, XVI, 83-84. Ydit, "Head Covering", *EJ*, VIII, 2-6.

²⁰¹ Nowack, "Costume: Head Covering, Veils". *JE*, IV, 292-294, 294.

²⁰² Miriam Nick, "Dress: Eastern Europe", *EJ*, VI, 220-223, 223. Ayrıca 18. yüzyıldan bugüne kadar değişik bölgelerde kullanılan başörtüler için Bkz. Nick, "Dress: Eastern Europe", *EJ*, VI, 220-223, 223.

²⁰³ Epstein, s. 36-37.

²⁰⁴ "Musa Sina Dağı'ndan indiğinde, halk kendisine yaklaştı ve Tanrı'nın kendisine bildirdiği tüm buyrukları onlara verdi. Musa konuşmasını bitirdikten sonra, yüzüne bir peçe taktı. Ama her ne zaman konuşmak için Rab'bin huzuruna çıksa, ayrılıncaya kadar yüz örtüsünü kaldırırdı. Dönünce de

Asur kanunlarında olduğu gibi, Eski Ahit'te de bu giysilerin kadınlar tarafından iffeti koruma amacı dışında giyildiğine dair bir ima yoktur. Yeşeya onlardan ihtişam nesnelere (*tif'eret*) olarak bahsetmektedir. Aslında, Asur kanunlarında olduğu gibi, herhangi bir sınıftan kadının halk arasına çıktığında başını örtmesi ile ilgili Eski Ahit'te bir kurala rastlanmamaktadır. Muhtemelen, kadınlar mecbur olmaları dışında başlarını örtmezlerdi²⁰⁵.

Tevrat'ta kadınların, erkeklerin bulunduğu ortamlarda örtünmeleriyle ilgili iki durumdan söz edilmektedir. Bunlardan birisi, Rebeka'nın Hz. İshak'ı görünce yüzünü örtmesi²⁰⁶, diğeri ise Tamar'ın Yahuda ile karşılaşınca yüzünü örtmesidir²⁰⁷.

Birinci durum şu şekilde gerçekleşir: Hz. İbrahim, kölesi Eliyezer'i, oğluna eş bulması için Mezopotamya'ya gönderir. Eliyezer, Hz. İbrahim'in yeğeni Betuel'in kızı Rebeka'yı, babası Nahor'dan ister. Babasının bu teklifi kabul etmesi üzerine Hz. İshak, Rebeka'yı alarak geri döner²⁰⁸. Olayın devamı Tevrat'ta şu şekilde anlatılır: “*İshak akşama doğru düşünmek için tarlaya gitti. Başını kaldırdığında develerin kendisine doğru yaklaştığını gördü. Rebeka İshak'ı görünce deveden indi. İbrahim'in uşağına: 'Tarlardan bizi karşılamaya gelen şu adam kim?' diye sordu. Uşak: 'Efendim' diye karşılık verdi. Rebeka peçesini alıp yüzünü örttü*”²⁰⁹.

Bu metin Yahudilik geleneği içinde farklı yorumlara konu olmuştur. Bazılarına göre, Rebeka Hz. İshak'ın geleceğini önceden tahmin edip ona göre davranmak için istekliydi fakat onun ülkesinin geleneği, evlenmeden önce damadın gelinin yüzünü görmesine müsaade etmiyordu. Bundan dolayı Rebeka, geldiği Mezopotamya halkının âdetlerine göre örtünmüştür²¹⁰. Bazılarına göre ise, Rebeka başı ve yüzü açık bir şekilde yolculuk etmiş, fakat Hz. İshak'ı görünce, Kenanlıların âdetlerine göre örtünme ihtiyacı

kendisine verilen buyrukları İsraililere bildirir, İsraililer de onun ışıldayan yüzünü görürlerdi. Sonra Musa içeri girip Rab'le görüşünceye kadar yine yüz örtüsünü takardı”. Çık., 34/32-35. Hz. Musa'nın yüzünü örtmesi ile ilgili benzer bir ifade yine Çık., 3/6'da şu şekilde yer almaktadır: “...Musa yüzünü kapadı, çünkü Tanrı'ya bakmaya korkuyordu”.

²⁰⁵ Epstein, s. 37.

²⁰⁶ Yar., 24/65.

²⁰⁷ Yar., 38/15.

²⁰⁸ Yar., 24.

²⁰⁹ Yar., 24/63-65.

²¹⁰ Francis D. Nichol, “*The Seventh-Day Adventist Bible Commentary in Seven Volumes*”, Review and Herald Publishing Association: Washington D.G, 1953, I, 365. [Not: Bundan sonra “*The Seventh-Day Adventist Bible Commentary in Seven Volumes*” kaynak gösterilirken “SDABC” harfleri kullanılacaktır].

hissetmiştir²¹¹. Bazıları ise, bu yorumlardan hareketle baş ve yüz örtüsünün evlenirken kullanılan bir örtü olduğu kanısına varmışlardır²¹². Metinden de anlaşıldığı üzere Rebeka'nın Hz. İshak'ı görünce yüzünü örtmesi olayı, gelinin damadı ilk gördüğünde baş/yüzünü örttüğünü ifade etmektedir. Bu, eski dönemlerin törensel evlilik gelenekleri olarak kabul edilir ki, gelinin evleneceği zaman örtünmesi sosyal gerçeklik ve yasal bir gereksinim olarak yıllarca devam etmiştir. Diğer bir yoruma göre ise, başörtüsü belki de Rebeka'nın Hz. İshak'ı eş olarak kabul ettiğinin bir işaretidir²¹³.

Rebeka'nın Hz. İshak'ı görünce yüzünü örtmesiyle ilgili değişik yorumlar yapılsa da başörtmenin bekârlıktan evliliğe geçişin belirleyici bir unsuru olduğu konusu pek net değildir²¹⁴.

Bunun yanında, Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İshak'ın yaşadığı dönemi yaklaşık olarak M.Ö. XIX. asır olarak kabul edilirse, Rebeka ile Hz. İshak arasında geçen bu olayın, Yahudi kadınları (nişanlı kızlar) arasında yüzlerini bir peçe ile örtme âdetinin Hz. Musa peygamberden de yaklaşık 5 veya 6 asır öncesinde uygulanan bir gelenek olduğu anlaşılır²¹⁵. Aynı zamanda Hz. İbrahim peygamber devrinden beri İbraniler arasında başörtü uygulamasının bilindiği bir gerçektir. Bütün İbrani peygamberleri arasında, ta Hıristiyanlığın doğuşuna kadar kadınların örtünmesi bilinmekteydi²¹⁶. Hatta yine aynı metinden bu geleneğin söz konusu tarihten çok önceleri uygulandığı sonucu da çıkarılabilir. Çünkü Rebeka'nın bu şekilde davranması, onun kendisinden daha önce bilinen ve uygulanan bir âdeti devam ettirdiğini düşündürmektedir. Buradan hareketle, Rebeka'nın Hz. İbrahim'den daha önce Mezopotamya'da yaşayan kavim ve milletler²¹⁷ veya Kenan diyarında bulunan topluluklar²¹⁸ ya da Kenan diyarına göç etmiş Yahudiler

²¹¹ Yasdıman, s. 33-54, 35.

²¹² Görmez, s. 19-33, 21.

²¹³ “*The New Interpreter's Bible*”, Abingdon Press: Nashville, I, 512. [Not: Bundan sonra “*The New Interpreter's Bible*” kaynak gösterilirken “NIB” harfleri kullanılacaktır].

²¹⁴ Bronner, s. 1.

²¹⁵ Yasdıman, s. 33-54, 35.

²¹⁶ Mahmud Akkad, “*Kur'anda Kadın Hakları*”, Çev. Ahmet Demirci, 2. bs., Çığır Yay: İstanbul, 1977, s. 84.

²¹⁷ Mezopotamya ve Kenan diyarındaki kadınların başlarını örtmeleriyle ilgili uygulama için Bkz. Tosun ve Kadriye Yalvaç, 274-275.

²¹⁸ Kenanlı kadınlar arasında başörtme geleneğinin varlığı için Bkz. Yeivin, “*Dress: Talmudic Times*”, *EJ*, VI, 212-214, 214.

arasında²¹⁹ yaygın olan baş/yüz örtme geleneğine uygun davranmak için bu şekilde bir harekette bulunduğu sonucuna ulaşılabilir²²⁰.

Asur yasası, törensel örtünmenin bir kadın için kanuna uygunluk statüsünü tayin ettiğini belirtmektedir. Aynı şekilde Eski Ahit de gelinin başörtüsünü evliliğin bir sembolü olarak kullanmaktadır²²¹. Rabbinik terminoloji de aynı geleneği takip etmektedir. Talmud²²² sonrası dönemde gelinin örtüsünün kanuna uygunluğunun önemi unutulmuştur. Fakat bugünlerde dahi, Yahudi evliliklerinde sosyal bir önemi haiz resmiyet olarak törenselliğini devam ettirmektedir²²³. Gelinin örtünmesi değişik şekillerde yorumlanmıştır. Antropologlara göre bu örtünün amacı, gelini kem gözlere veya kötü ruhlara karşı korumaktır²²⁴. Böyle bir hurafenin törenle ilgili olarak geliştiğini söylemek imkânsızdır. Diğer bir görüşe göre ise gelinin başını örtmesi, bir erkek tarafından sahiplenildiğinin ifadesidir²²⁵.

Kadınlar için baş/yüz örtüsü hem saygınlığı hem de kutsal bir nesne anlamında onların ulaşılmazlığını ifade etmektedir. Gelinin örtünmesi, sosyal anlamda “sahip olunmak” veya yasal anlamda “ait olmak”la eş anlamlıdır; sosyal terminolojide üstün paye (ulaşılmazlık) yasal düşüncenin evlilik statüsünü karşılamaktadır. Talmudik dönemde de “ait olma” ve “kutsama” kelimeleri birbirinin yerine kullanılarak evliliğe atfedilen kelimeler olarak anlaşılmıştır. Çünkü bir erkeğin eşini sahiplenmesi sayesinde o, kutsallığın bir nesnesi gibi, diğerlerine yasak edilmiş olmaktadır²²⁶.

Babil sürgününden sonraki dönemde, dindar kadınlar için başörtüsü, muhtemelen herkesçe kabul edilen bir gereksinim haline gelmiştir. Kadınların başlarını örtme uygulaması kısmen iffetliliğin bir işaretiydi. Bu dönemde toplum içinde bir kadına bakmak günah olarak addedilir ve bundan dolayı da kadınların evlerine kapanmaları

²¹⁹ O dönemdeki Yahudi kadınları arasında görülen bu başörtme ve yüz örtüsü takma âdetlerinin Yahudilere başka milletlerden geçtiği ve sonrasında da yaygın bir âdet halini aldığı konusundaki görüşler için Bkz. “Costume: Head Covering, Veils”, *JE*, IV, 292-294, 294.

²²⁰ Yasdımın, s. 33-54, 35-36.

²²¹ Hez., 16/8; Ruth, 3/9.

²²² “Talmud” öğrenim anlamına gelmekte olup Yahudi din bilginlerinin kutsal kitaba yapmış oldukları şerhleri ihtiva etmektedir. Yahudilere göre Talmud sözlü vahiydir. Kutsal kitabın ilk şerhi olan Mişna ve onun şerhi olan Gemera’dan müteşekkildir. Talmud’un muhtevasını ahkâm nitelikli Halakhah ve kıssa nitelikli Haggadah oluşturmaktadır. Bkz. Ekrem Buğra Ekinci, “İslam Hukuku ve Önceki Şeriatler”, Arı Sanat Yay: İstanbul, 2003, 43-48.

²²³ Epstein, s. 38.

²²⁴ Westermarck, II, 527-528. Ayrıca Bkz. Akkad, s. 85.

²²⁵ *NIB*, I, 512.

²²⁶ Epstein, s. 39.

beklenirdi. Kadınların bu şekilde giyinme zarureti ahlâki bir emrin gereğiydi. Bundan dolayıdır ki, sadakatinden şüphelenilen bir kadının yargılanma usulü Sayılar 5/18'de tasvir edilmiştir²²⁷.

Konuyla ilgili ikinci olay ise, dul bir kadın olan Tamar ile ilgili olup Eski Ahit'te şu şekilde yer almaktadır:

“Tamar’a, ‘kayınbaban sürüsünü kırmak için Timna’ya gidiyor’ diye bildirdiler. Tamar, üzerindeki dul giysilerini çıkardı. Peçesini taktı, sarınıp Timna yolu üzerindeki Enayim kapısında oturdu....Yahuda onu görünce fahişe sandı. Çünkü yüzü örtülüydü²²⁸. Olayın devamında ise, Yahuda’nın gelini Tamar’ı tanıyamaması ve onunla ilişkiye girmesi anlatılmaktadır.

Yahudi geleneğinde başörtüsü, asalet ve üst statü ifadesidir. Bazı kötü kadınlar asil görünmek için zaman zaman baş ve yüz örtüsü kullanma yoluna gitmişlerdir. Yahuda’nın Tamar’ı yüzünü örttüğü halde kötü kadın sanması bu sebeptendir²²⁹. Diğer bir yoruma göre, Tamar’ın giysisi ve eylemi fahişeleri ima etse de, başörtüsü hem cezbedici hem de gizleyici bir özelliğe sahiptir. Yahuda, başörtüsünü bu şekilde yorumlamış ve Tamar’a uygunsuz bir teklifte bulunmuştur²³⁰.

Metinden anlaşıldığı üzere Tamar’ın bir dul kadın olarak üzerindeki dulluk giysilerini çıkarıp yüz örtüsünü takması, yüz örtüsünün dulluk giysilerine dâhil edilmediği hakkında bilgi vermektedir. Yine bu metinden anlaşıldığı üzere, dul kadınlar sadece başlarını örtüp yüz örtüsü takmayarak diğer kadınlardan ayrılırlardı. Belki dul kadınların yüz örtüsü takmaması, onlar için tanınmış bir ruhsat olabilir veya onlar için bu örtüyü takmaları zorunlu olmayabilir²³¹.

Yahudilikle ilgili temel kaynaklar bir iffetlilik kuralına işaret ediyor gibi gözüktür ki, o da: “Halk içinde başın örtülmesi”dir. Bu kural evli kadınlara tahsis edildiği gibi, aynı şekilde genç kızlara da tahsis edilmiştir. Yukarıda sözü edilen Asur yasasındaki kanun evli kadınları içine aldığı gibi, kızları da içine almaktadır²³². Kaynaklarda belirtildiği

²²⁷ Epstein, s. 39.

²²⁸ Yar., 38/14-19.

²²⁹ Görmez, s. 19-33, 22.

²³⁰ NIB, I, 605.

²³¹ Yasdıman, s. 33-54, 36.

²³² Epstein, s. 48.

üzere, erkeklerin yanında kadınların baş ve saçlarını örtmelerini içeren iki Eski Ahit örneği, bir kız ve dul kadınla ilgilidir. Bu motiflerden her ikisi de uygulamada evli kadınlar gibi genç kızlara da aynı derecede tahsis edilmiştir²³³.

Bunun yanında Eski Ahit'te kadınların başlarını örttüğüne işaret edecek diğer bir metin de zina zanlısı kadınlarla ilgilidir²³⁴. Bu metin ileride geniş olarak izah edilip açıklığa kavuşturulacaktır. Söz konusu metinde zina zanlısı evli kadınlar için uygulanması gereken bir tören ve bu törende yerine getirilmesi gereken kurallardan bahsedilmektedir. Şayet erkek eşinin zina yaptığı konusunda şüpheye düşerse, bu şüphesini ortadan kaldırmak için yeterince delili olmadığına onlara bir kâhine müracaat etmeleri tavsiye edilir. Yine Eski Ahit'te kendisine bu şekilde gelen bir kadın için bir tören düzenlemeleri emredilir²³⁵.

Zina zanlısı kadın kâhine getirildiğinde yapılması gereken uygulamalardan birisi de kâhinin zina zanlısı kadının başındaki örtüyü çıkarmasıdır. Söz konusu metin şu şekildedir: *“Kâhin zina zanlısı kadını öne çağırıp Rab'bin önünde durmasını sağlayacak. Sonra toprak bir kabın içine kutsal (acı) su koyacak. Konutun kurulu olduğu yerden biraz toprak alıp suya ilave edecek. Kadını Rab'bin önünde durdurduktan sonra onun saçını açacak...”*²³⁶.

Zina zanlısı kadınla ilgili olan bu uygulamalar kadının sebatının yıkılması eğilimine sahip olup şayet suç işlemişse yaptıklarını itiraf etmesi içindir. Kadına yapılan bu lanet, diğer kadınlar için de bir örnek teşkil edecektir. Şayet kadın masumsa bu “acı su” Tanrı Yehova tarafından kadına zarar vermeyecektir. Şayet kadın suçlu ise kendisine lanet edilecek, değilse lanet edilmeyecektir. “Acı su”dan maksat literal olarak “acı su”dur. Suyun kendisi içildiğinde acı değildir, fakat “acı” olarak isimlendirilmesinin nedeni, suçlu kimse için orada acı sonuçlar doğurmasıdır²³⁷.

Şimdiye kadar söz konusu edilen metinlerden öyle anlaşılıyor ki, özellikle evli kadınlar, metnin kaleme alındığı dönemde başlarını bir başörtüyle örtüyorlardı. Fakat Eski Ahit

²³³ Epstein, s. 49.

²³⁴ Say., 5/18.

²³⁵ Bu törenle ilgili daha geniş bilgi için Bkz. Say., 5/ 11-31.

²³⁶ Say., 5/16-18. Bu konuyla ilgili Mişna ve Talmud bölümünde genişçe bilgi verilecektir.

²³⁷ Nichol, *SDABC*, I, 843. Ayrıca Bkz. Yer., 2/19; 4/18; Hez., 23/48.

döneminde kadınların başlarını örtmeleri konusunda Eski Ahit'te bir emir bulunmamaktadır.

Eski Ahit'teki “*Kadınlar erkek giysisi, erkekler de kadın giysisi giymesin. Tanrınız Rab, bu gibi şeyleri yapanlardan tiksindir*”²³⁸ ifadesi bağlamında kadın ve erkeklerin başlarına örttüğü nesnelere konusunda şunları söyleyebiliriz: Sarık ve şapka, erkeklerin başlığı olarak bilinir ve bundan dolayı da kadınların bunları giymesi yasaklanmıştır²³⁹. Kadınların başlığı, genellikle bir çeşit “*kaffiyeh*” veya başı örten bir giysiye benzemektedir. Bununla birlikte, onların kullandıkları başlık erkeklerin giydiğinden farklı bir nitelik, çeşit ve renktedir. Gerçi onun genellikle sert materyallerden yapılan şapkanın üzerinde bir çeşit toplu iğne, inci, gümüş, altın veya pullarla süslenmesi genel bir uygulamaydı. Eğer bir kadın evlenirse, ismi zikredilen süs eşyaları veya diğer daha önemli olan madeni paralar şapkasının önünü tamamen örter ve onun çeyizini oluştururdu²⁴⁰.

Ayrıca, kadınların başörtüsüne işaret edebilecek diğer bir metin de yeni evlenmiş genç kızlarla ilgili olup şu şekildedir:

*“Evlilik hayatına başlamak üzere zıfaf odasına yeni girmiş genç kadınların sevincinin yerini ağlayış aldı. Mür kokulu saçlarına küller serpmiş ve peçesiz olarak götürüldüler. Putperestlerin acımasız zulmü onları yıkıma uğrattı ve düğün ezgisi yerine hep birlikte ağıt yaktılar”*²⁴¹.

Yasdıman, kadın kıyafeti ile doğrudan veya dolaylı olarak ilişkisi olduğu düşünülen yukarıdaki metinler ışığında, Eski Ahit'in kadın kıyafeti, özellikle de kadınların başörtü kullanmaları konusundaki yaklaşımı hakkında şunları söylemektedir: Eski Ahit'te kadınların vücutlarını buna bağlı olarak da başlarını nasıl örteceklerine veya örtmeleri gerektiğine dair açık bir emir bulunmamaktadır. Yüz ve başörtüsünün söz konusu edildiği cümleler ile kadınların kıyafetlerine işaret etmesi muhtemel metinler ise, ya bir durum tespiti ya bir yasal düzenlemenin alt cümlesi ya da tehdit/uyarı içeren ifade olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazen mecazî bir şekilde kullanılan bir kısım hitap ve

²³⁸ Yas. Tek., 22/5.

²³⁹ Bu bağlamda erkeklerin ve kadınların dikkat edeceği hususlar hakkında daha geniş bilgi için Bkz. Epstein, s. 64.

²⁴⁰ Owens, Steven Borabas, “Dress”, *ZPBD*, s. 227.

²⁴¹ III. Makkabeliler, 4/6.

benzetmelerde de örtü ile ilgili kavramların yer aldığı görülmektedir. Bu haliyle, söz konusu metinlerin, işaret ettikleri dönemlerdeki gelenekleri ve olayları yansıtan birer haber olma hüviyetini taşımaktan öteye geçemedikleri söylenebilir. Bununla birlikte, Eski Ahit'teki metinlerde, çok öncelerden beri uygulanarak geldiği anlaşılan bu geleneklere karşı çıkıldığını gösteren herhangi bir ifadeye de rastlanılmamaktadır²⁴².

Buraya kadar anlatılanlardan şu sonuca ulaşabiliriz: Eski Ahit'ten önce de başörtü uygulaması kadîm bir gelenek olarak yerini almıştır. Ancak Eski Ahit'te bazı olayların başörtüye atıfta bulunması nedeniyle başörtüsü, Yahudi geleneği içinde dinî bir mahiyet kazanmıştır. Bundan dolayı da, kutsal metinlerin atıfları tarih boyunca bir çeşit kabul, hatta bir buyruk olarak telakki edilmiştir.

1.1.5. Kadının Yüzünü Örtmesi

Eskilerde yüzü gizleyen geline ait yüz örtüsü, Çin, Kore, Mançurya, Burma, İran, Rusya ve Bulgaristan'da, eski ve yeni büyük medeniyetlerin çoğunda ve Avrupa'da değişik formlarda ortaya çıkmıştır. Eski Yunan'da gelin, uzun bir yüz örtüsü, Dürzî gelin ise kırmızı bir yüz örtüsü takardı. Mısır'a ait yüz örtüsü, (*burga'*) gözler dışında yüzün tamamını örter ve ayaklara kadar uzanırdı. Bu örtünün siyah ipekten olanı evli kadınlar, beyaz olanı ise bekâr kızlar tarafından kullanılmıştır²⁴³.

Eski Ahit'te Yahudi kadınların yüz örtüsü hakkında bilgi edinebilmemiz için öncelikle o dönemde Yahudi kadınlarının taktıkları başörtüsünün ne kadar bir alanı örttüğünü bilmemiz gerekmektedir. Eski Ahit'te “yüz örtüsü” olarak tercüme edilen birkaç kelime bulunmaktadır. Bununla birlikte, bu kelimelerin tam olarak çağrıştırdığı anlam bilinmemekte ve bu kelimeler yüzü örtmek için kullanılan diğer örtülere de işaret edebilmektedir²⁴⁴. Her ne kadar “*veil*” kelimesinin anlamı tam net olmasa da, yüz örtüsünün anlamını karşılamaktadır. Erken dönemlerden bu tarafa evli kadınların yabancıların yanında yüzlerini bir peçeyle örtmeleri, iffetli ve namuslu olduklarının bir

²⁴² Yasdınman, s. 33-54, 41.

²⁴³ A. E Crawley, “Dress”, *Encyclopedia of Religion and Ethics*, T&T Clark: Edinburgh, New York, 1981, V, 40-72, 64. [Not: Bundan sonra “Encyclopedia of Religion and Ethics” kaynak gösterilirken “ERE” harfleri kullanılacaktır]. Ayrıca gelinlerin yüzlerini örtmelerinin eski bir gelenek olduğu ile ilgili Bkz. Isaac Landman, “Veiling of The Bride”, *The Universal Jewish Encyclopedia*, Ktav Publishing House Inc: New York, 1969, X, 399.

²⁴⁴ Ruth, “Veil”, *EJ*, XVI, 83-84.

işaretiydi. Bu gelenek Doğu’da hâlâ rağbet gören bir uygulama olarak varlığını devam ettirmektedir²⁴⁵.

Yüz örtüsü genellikle iki parçadan meydana gelmektedir. Parçalardan birisi, gözlerin üzerinden başlayarak, başın üzerinden arka tarafa doğru, boynu da kapatacak şekilde örtülmekte; ikinci parçası ise, gözlerin hemen altından göğsün üzerine gelecek şekilde aşağıya doğru sarkıtılmaktaydı²⁴⁶.

“*Veil*” kelimesi Kur’an’daki “*humûr*” kelimesiyle hemen hemen aynı anlama gelmektedir. Bir farkla ki, “*veil*”, başı ve omuzları örtmekle beraber yüzü örten peçeyi de ihtiva etmektedir. Sözlüklerin çoğunda “*veil*”, “başı ve omuzları örten ve bazen yüzü örtmek için de kullanılan örtü” diye tarif edilmiştir²⁴⁷. Bu şekildeki bir gelenek muhafazakâr cemaatlerde hâlâ yaygın bir uygulama olarak varlığını devam ettirmektedir²⁴⁸.

Yüz örtüsü sadece iffetli olmanın bir işareti kabul edilmez, aynı zamanda baş ve saçın gizemliliğinin bir ifadesi olarak da işlev görürdü²⁴⁹. Bununla birlikte kadınlar, yüzlerini örtme konusunda mecbur tutulmazlardı. Ancak bazı kadınlar bu konuda aşırı titiz davranır; yabancı erkeklerin yanında örtülerini yüzlerinin üzerlerine doğru çekerlerdi. Bazı yerel bölgelerde ise, Yahudi kadınları, uygun şekilde yüzlerini bir peçeyle örterlerdi²⁵⁰. Rabbiler genellikle iffetlilik uğruna yüzünü örten kadınlardan övgüyle söz ettiler fakat hiçbir zaman yasaya ait uygulamanın bir konusu olarak böyle bir davranışı emretme cüretinde bulunmadılar. Bununla beraber rabbiler, kadınların yüzlerini açmalarından dolayı toplum ahlâkına gelebilecek herhangi bir tehlikenin varlığına da işaret ettiler. Onlara göre, bu tehlikeyi en aza indirmek için kadınlar topluluktan uzak tutulmalı; erkekler de kadınların güzelliğine bakmaktan kendilerini sakınmalıydılar²⁵¹.

²⁴⁵ Judah David Eisentein, “Veil” *JE*, XII, 406.

²⁴⁶ Nowack, “Costume: Head Covering, Veils”, *JE*, IV, 292-294, 294. Bu ifadelerden hareketle çok eski dönemlerden itibaren Yahudi kadınlarının gözleri hariç, başları ve yüzlerini tamamen örttüklerini söyleyebiliriz.

²⁴⁷ Görmez, s. 19-33, 20.

²⁴⁸ Miller, J. Lane Miller, “Veil”, *HBD*, s. 793-794.

²⁴⁹ Crawley, “Dress” *ERE* V, 40-72, 64.

²⁵⁰ Jacob Neusner, “*The Halakhah: An Encyclopedia of The Law of Judaism*”, Brill: Leiden, Boston, Köln, 2000, IV, Tractate Mişna Shabbath, 6:6. [Not: Bundan sonra “*The Halakhah: An Encyclopedia of The Law of Judaism*” kaynak gösterilirken “HELJ” harfleri kullanılacaktır].

²⁵¹ Epstein, s. 42.

Eski Ahit'in erken dönemlerinde başörtüsü, sadece bir tarz meselesi olup kadınların yüzlerini örtmeleriyle ilgili yasal bir gereksinim yoktu. Her ne kadar böyle bir tavsiye bulunmasa da, iffetli davranış sergileyen kadının güzelliğinin erkekler tarafından beğenildiği ile ilgili referans yer almaktadır²⁵². Josephus, İranlılar arasında özel bir kanunun onların eşlerinin yabancılar tarafından görülmelerini yasakladığını kaydetmektedir. Bu görüşlerin aksine Rabbinik dönemde kadınların yüzlerini örtmelerinin gerektiği ile ilgili yeterince kanıt bulunmaktadır²⁵³.

Diğer taraftan, Asurlu bir ressamın Yahudiler'e ait *Lachish* kabartmasında, Yahudi kadınların arkalarından aşağıya doğru etek boyuna kadar sarkan, şala benzer uzun ve dar paça bir elbiseyle başlarını örttüklerine şahit olunmaktadır. Fakat bunlardan hiçbirisi kadınların yüz örtüsü kullandıklarını göstermemektedir²⁵⁴.

Gentile Yahudilerinin kullandıkları stil hakkında ise şu bilgiler bulunmaktadır: “Klasik dönemlerde Yunanistan'da, evli kadınlar *Lachish* kadınlarının başörtülerine benzer bir başörtüsü kullanmaktaydılar. Bu örtülerin fazla uzun olmasından dolayı, Yunanlı matronlar dışarı çıktıkları zaman bunun bir ucuyla gözleri ve alnı hariç yüzlerinin tamamını saklamaktaydılar”²⁵⁵.

Rabbiler de, Tertüllian gibi, kadınların yüzlerini örtmelerinin takdire layık bir iffetliliği yansıttığını düşündü. Kanuni bir uygulama olmasa bile, rabbiler kadının yüzünü örtmesini kanuna uygun olarak addettiler. Tertüllian, yaşadığı dönemde Arap kadınlarının yüzlerini örtmeleri gerektiğini nakletmektedir²⁵⁶. Bu olay Tannaitik²⁵⁷ dönemle çağdaş olduğu için Yahudi iffetlilik uygulamalarını da haliyle etkilemiştir. Bundan dolayı Amoraim²⁵⁸ döneminde, Yahudi kadınları arasında yüzü örtme

²⁵² Bu durum Yudit 10/7'de şu şekilde ifade edilmektedir: “*Bambaşka yüzüyle ve değişik giysileriyle Yudit'i gördükleri zaman, güzelliğine hayran kaldılar...*”.

²⁵³ Bristow, s. 81.

²⁵⁴ Bristow, s. 81.

²⁵⁵ Bristow, s. 81.

²⁵⁶ Epstein, s. 44.

²⁵⁷ “Tannaim”, ‘öğretici’ anlamındaki ‘Tanna’ kelimesinin çoğuludur. Hillel ve Şemmay ekolü ile başlayıp M.S. II. yüzyılda yaşayan ve Mişna’yı derleyen Yahuda Ha-Nasi ile son bulan döneme ‘Tannaitik Dönem’ denir. Adam, s. 6, dipnot, 25. Hillel ve Şemmay M.Ö. 30 ile M.S. 10 yılları arasındaki dönemde adını duyurmuş iki Tanna’dır. Tannaim’in ilk neslindedirler. Birbirine muhalif olan Şemmay ve Hillel’in görüşleri, daha sonra birer ekol oluşturmuştur. Bkz. Adam, s. 123, dipnot, 20. Bu ekoller hakkında bilgi için ayrıca Bkz. Zaferü’l-İslam Han, “*Yahudilikte Talmud’un Mevkii ve Prensipleri*”, Trc. Mehmet Aydın, İhya Yay: İstanbul, 1981, s. 16, dipnot, 14.

²⁵⁸ “Amora” kelimesi sözlükte, söyleyen/diyen anlamına gelmektedir. Terim olarak ise; Mişna’yı açıklayıp Babil ve Kudüs Talmudlarını oluşturanlara verilen bir isimdir. Shmuel Safrai, “Amoraim”,

uygulamasını Filistin’de daha genel bir hal almıştır. Midraş’da Roma İmparatoru Hadrian “Yahudi kadınlarının dışarıya yüzü örtülü, kendi kadınlarının ise yüzü açık olarak dışarıya çıktığını” ve bu uygulamadan duyduğu rahatsızlığı vurgulamaktadır. Filistin’deki Yahudi kadınlarının yüzlerini örtmeleri geleneği ortaçağ boyunca devam ettirilmiştir²⁵⁹.

Eski Ahit’in bazı bölümlerinde kadınların yüz örtüsü taktıklarının varlığına delil olabilecek birkaç olay bulunmaktadır. Bu uygulamalardan birinde, yüz örtüsü takmak, kızlık çağından evliliğe geçmenin bir işaretiydi²⁶⁰. Buna işaret eden olay ise, Hz. İbrahim’in oğlu Hz. İshak ve onun nişanlısı Rebeka’nın karşılaşması anında Rebeka’nın peçesini yüzünü örtecek şekilde aşağıya doğru çekmesidir. Eski Ahit’te bu olay şu şekilde anlatılmaktadır:

Hz. İbrahim, oğluna bir eş bulması için, kölesini doğup büyüdüğü memleketi Mezopotamya’ya gönderir. Köle, Hz. İbrahim’in akrabalarından Rebeka’yı babası Nahor’dan ister. Onun bu teklifi kabul etmesi üzerine, Rebeka’yı da yanına alarak geri döner²⁶¹.

Rebeka ile Hz. İshak’ın karşılaşma anı ise devam eden cümlelerde şu şekilde ifade edilmektedir:

*“İshak akşama doğru düşünmek için tarlaya gitti. Başını kaldırdığında develerin yaklaştığını gördü. Rebeka İshak’ı görünce deveden indi, İbrahim’in kölesine: ‘Tarladan bizi karşılamaya gelen şu adam kim?’ diye sordu. Köle: ‘Efendim’ diye karşılık verdi. Rebeka peçesini alıp yüzünü örttü”*²⁶².

Bu metinde geçen olaya göre Rebeka, Hz. İshak’la ilk karşılaşmasında yüzünü bir peçeyle kapatır. Rebeka’nın bu şekilde davranması, o dönemlerde Yahudi kadınları

EJ, II, 863-865. 863. “Amoraim”, Mişna’nın yazılıp tamamlanmasından sonra Babil ve Kudüs’te Gemara’nın oluşmasını sağlayan bilginlerin yaşadığı dönem. Bu dönem Hz İsa’dan sonra 200’den başlayarak Kudüs (V. Asır) ve Babil (VI. Asır) Talmudlarının tamamlanmasına kadar devam etmiştir. Shmuel Safrai, “Amoraim” *EJ*, II, 865-875, 865.

²⁵⁹ Epstein, s. 46. TB, Sabbath, 156b. Ortaçağ boyunca Filistin’deki Yahudi kızlarının yüzlerini örtmeleriyle ilgili daha geniş bilgi için Bkz. Epstein, s. 46.

²⁶⁰ Eisentein, “Veil”, *JE*, XII, 406.

²⁶¹ Yar., 24.

²⁶² Yar., 24/64-65.

arasında, ya da en azından evlenecek kızlar arasında, yüzün bir peçeyle kapatıldığına dair bir geleneğin varlığını göstermektedir²⁶³.

Modern Hıristiyanlar bazen Eski Ahit döneminin Yahudi kadınlarının yüzlerine bir peçe takmaları gerektiğini kabul ederler. Bu uygulama zaman zaman gözükmemesine rağmen, yüz örtüsü iffetlilik ve alçakgönüllülüğün bir işareti olarak kabul edilmezdi. Aslında Eski Ahit, aşağıda anlatılacak olan hikâyede işaret ettiği gibi yüz örtüsünün bir fahişenin işareti olabileceğini ifade etmektedir²⁶⁴.

İbranilerin ilk ataları zamanında, eğer bir kadın çocuksuz olarak dul kalırsa, ölen kocasının erkek kardeşi onu kendi evine almak için zorlayacak ve onun bir oğul sahibi olmasını sağlayacaktı. Çünkü aile soyunun devam ettirilmesi ve ölen erkeğin malına mirasçı olunmasıyla ilgili bir kanun vardı. Bu düzenleme “levireyt evlilik” (eşi ölen kadının kayınbiraderi ile evlenmesi) diye biliniyordu. Yakub’un on iki oğlundan biri olan Yahuda’nın üç oğlu vardı. Bunlar: Er, Onan ve Şela idi. Er, Tamar adında bir kadınla evlendi ve hiçbir rahatsızlığı olmaksızın öldü. Yahuda daha sonra Tamar’ı oğlu Onan’la evlendirdi, fakat o da hiçbir rahatsızlığı olmaksızın öldü. Yahuda son oğlu Şela’yı, o da ölebilir düşüncesinden dolayı Tamar’la evlendirmekten korktu. Bu yüzden Yahuda, Tamar’ı evlendirme işini hep bir sonraki seneye erteledi. Tamar, dul kaldıktan sonra Yahuda’ya hile yaparak mirasçı olmaya karar verdi. Yahuda yakın şehirlerden birine yolculuk ettiğinde Tamar matem elbiselerini çıkardı; normal giysilerini giydi ve bir de yüzüne bir peçe taktı. Daha sonra şehrin kapısında oturdu ve Yahuda’yı bekledi. Yahuda Tamar’ı gördüğünde, “*Tamar yüzünü bir peçeyle örttüğü için onun bir fahişe olabileceğini düşündü*”²⁶⁵.

Açıkça şunu söyleyebiliriz ki, Tamar günlük yaşamında yüzünü örtmüyordu fakat kendi kimliğini Yahuda’dan gizlemek için yüzünü örtmüştür²⁶⁶. Bu yüzden Yahuda, Tamar’a uygunsuz bir teklifte bulundu ve Tamar bu hile sayesinde Yahuda’nın soyundan iki oğulla birlikte kendisine de hamile kalmış oldu. Bu hikâyeye, yüz örtüsünün İbraniler arasında Yahuda zamanında fahişelerin bir sembolü olduğuna işaret etmektedir²⁶⁷.

²⁶³ Yasdıman, s. 33-54, 35.

²⁶⁴ Bristow, s. 80.

²⁶⁵ Yar., 38/15.

²⁶⁶ Sarna, “Genesis”, *JSP*, s. 268.

²⁶⁷ Bristow, s 80-81.

Bir yoruma göre, Tamar, Timna yolu üzerindeki Enayim kapısında oturmuş Yahuda'yı beklemekte iken yüzü örtülüydü. Tamar'ın evli bir kadın gibi çok iyi bir şekilde iffetlilik ve görgü kurallarına riayet ederek ayağa kalktığında da yüzünü örtmesi Yahuda'nın gelinini tanıyamaması ve ondan şüphelenmesine neden olmuştur²⁶⁸.

Diğer bir yoruma göre ise, Yahudi geleneğinde başörtüsü asalet ve üst statü göstergesidir. Bazı kötü kadınlar asil görünmek için zaman zaman baş ve yüz örtüsü kullanma yoluna gitmişlerdir. Yahuda'nın Tamar'ı yüzünü örttüğü halde kötü kadın sanması bu sebeptendir²⁶⁹.

Metinden de açıkça anlaşıldığı üzere, yüz örtüsü, dulların özel olarak giydikleri "dulluk esvabı"na dâhil değildir. Buna göre, dullar başlarına bir örtü almakla beraber, evli hanımlardan kendilerini ayırt edici bir özellik olan yüz örtüsünü kullanmamaktadırlar. Yani dullar, dulluk alameti olarak belki özel bir kıyafet giymekte, ama yüz örtüsü takmamakta, ya da en azından onların yüz örtüsü takma zorunlulukları bulunmamaktadır²⁷⁰.

Yüz örtüsüne işaret edebilecek bir diğer olay ise, Hz. Yakub'un hanımı ve Hz. Yusuf'un annesi Rahel'in örtüsüdür. Yaratılış bölümünün 29. babında anlatılanlara göre, Hz. Yakub Harran'a dayısı Laban'ı ziyarete gitmiştir. Yolda, çobanlık yapan Laban'ın kızı Rahel ile karşılaşmış ve onu sevmiştir. Rahel'i dayısından almak için yedi sene dayısına hizmet etmiştir. Ancak dayısı, yedi yıl hizmetin ardından büyük bir düğün tertip etmiş ve Rahel yerine, özürlü kızı Lea'yı onunla gerdeğe sokmuştur. Görüldüğü gibi, Laban ile Hz. Yakub arasında geçen olayların anlatıldığı bölümde doğrudan örtünme ve özellikle de yüz örtüsü ile ilgili herhangi bir ifade bulunmamaktadır. Ancak metnin yorumunda yorumcular, dayısının Hz. Yakub'u bu şekilde aldatmak için örtü ve yüz örtüsü kullandığına işaret etmektedir²⁷¹. Laban'ın, kızı Lea'yı düğün töreninden sonra, karanlıktan da istifade ederek, yüz örtüsü içerisinde gerdek çadırına/odasına sokmuş olduğu yorumundan o dönemin düğün âdetleri arasında gelin kızların babaları tarafından yüz örtüsü içerisinde damatlara teslim edildikleri yönünde bir sonuç elde edilmektedir. Buradan da, Yahudi kadınlarının o dönemlerde evlilikle birlikte yüz

²⁶⁸ Barbara L. Thaw Ronson, "The Women of The Torah", Jason Aronson Inc: Northvale, New Jersey, Jerusalem, 1999, s. 172-173.

²⁶⁹ Görmez, s. 19-33, 22.

²⁷⁰ Eisentein, "Veil", *JE*, XII, 406.

²⁷¹ Görmez, s. 19-33, 22.

örtüsü kullanmaya başladıkları ya da en azından düğünde yüz örtüsü taktıkları anlaşılmaktadır²⁷². Laban'ın Hz. Yakub'u aldatması, gelinin yüz örtüsü takması geleneği ve "gecenin karanlığında" onu damadın yanına getirmesi olayından dolayı mümkündür²⁷³. Durum bu şekilde olmasına rağmen, yine bu metinde de Yahudi kadınlarına yüz örtüsü takmalarının emredilmiş olduğundan veya en azından bu konuda bir telkinde bulunulduğundan söz etmek mümkün değildir.

Eski Ahit'te yüz örtüsüne işaret edecek diğer bir ifade de cüzamlı biri hakkında olup şu şekildedir: "*Böyle bir hastalığa yakalanan kişinin giysileri yırtık, saçları dağınık olmalı; kişi ağzını örtüp: 'Kirliyim! Kirliyim! diye bağırmalı'*"²⁷⁴.

Yukarıda ifade edilenler dışında Eski Ahit'te yüz örtüsü için kullanılan kelimelerin anlamı tam kesin olmamakla beraber, metinlerde mecazî ve sembolik anlamda dahi olsa örtü ve yüz örtüsü ifadelerinin kullanıldığı görülmektedir. Bunlardan bazılarını ifade edelim:

*"O gün Rab güzel halhalları, alın çatkılarını, hilalleri, küpeleri, bilezikleri, yüz örtüleri, başlıkları, ayak zincirlerini, kuşakları, koku şişelerini, muskaları, yüzükleri, burun halkalarını, bayramlık giysileri, pelerinleri, şalları, keseleri, el aynalarını, keten giysileri, baş sargılarını, tülbentleri ortadan kaldıracak"*²⁷⁵.

*"Ey Babil, erden kız! İn aşağı, toprağa otur. Ey Kildani kızı! Tahtın yok artık, yere otur. Bundan böyle; 'Nazik, narin' demeyecekler sana. Bir değirmen taşı al da un öğüt. Çıkar yüz örtünü, kaldır eteğini. Baldırını aç, ırmaklardan geç. Çıplaklığın sergilenecek, mahrem yerlerin görünecek"*²⁷⁶.

*"Ey sevgilim! Söyle bana, sürünü nerede otlatıyorsun, öğleyin nerede yatırıyorsun? Neden arkadaşlarının sürüleri yanında? Neden yüzünü örten bir kadın durumuna düşeyim"*²⁷⁷?

Kutsal kitap, bu son ifadenin dipnotunda eski çağlarda bir kadının yüzünü örtmesinin o kişinin fahişe olduğuna işaret ettiğini bildirmektedir²⁷⁸.

²⁷² Yasdıman, s. 33-54, 37.

²⁷³ Nichol, SDABC, I, 388.

²⁷⁴ Lev., 13/45.

²⁷⁵ Yeş., 3/18-23.

²⁷⁶ Yeş., 47/1-3.

²⁷⁷ Neş., 1/7.

Eski Ahit'te kadınların yüzlerini örtmeleriyle ilgili diğer bazı ifadeler şu şekilde yer almaktadır:

“Ah, ne güzelsin aşkım, ah, ne güzel! Yüz örtünün ardındaki gözlerin güvercinler gibi. Siyah saçların Gilat Dağı'nın yamaçlarından inen keçi sürüsü sanki”²⁷⁹.

“Yüz örtünün ardındaki yanakların nar parçası sanki”²⁸⁰.

“Kenti dolaşan bekçiler buldu beni, dövüp yaraladılar. Sur bekçileri alıp götürdü şalımı”²⁸¹.

Yukarıdaki Kral Süleyman'a nispet edilen Neşideler Neşidesi isimli bölümdeki bazı metinlerde yüz örtüsü ve bu anlamı karşılayacak kelimelerin kullanılması ve yine başka bölümlerde de benzer ifadelere yer verilmesi örtünme geleneğinin Eski Ahit tarafından da onaylandığı izlenimini uyandırmaktadır²⁸².

Sonuç olarak, bu metinlerden hareketle, Yeşeya dönemindeki kızların yüzlerinin peçeli, baldırlarının kapalı ve bu bölgelerin açılmasının “çıplaklık” olarak değerlendirildiği söylenebilirse de, örtünmeyle ilgili olarak metinden böyle kesin bir anlam çıkartmak mümkün görünmemektedir²⁸³.

Tüm bu olayların yanında Eski Ahit'te yüz örtüsüyle ilgili diğer bir metin de peygamberlerin bir nişanesi olarak göze çarpmaktadır. Bunlardan birisi Hz. Musa'yla ilgili bir metin olup şu şekildedir:

“Musa elindeki iki antlaşma levhasıyla Sina Dağı'ndan indi. Rab ile konuştuğu için yüzü ışıldıyordu, ama kendisi bunun farkında değildi. Harun'la İsraililer Musa'nın ışıldıqyan yüzünü görünce, ona yaklaştırmaya korktular. Musa onları yanına çağırıldı. Harun'la İsrail topluluğunun bütün önderleri çevresine toplandılar. Musa onlarla konuştu. Sonra herkes ona yaklaştı. Musa, Rab'bin Sina Dağı'nda kendisine bildirdiği bütün buyrukları onlara verdi. Konuşmasını bitirdikten sonra yüzüne bir peçe taktı.

²⁷⁸ Bu açıklama ile ilgili Bkz. Neş., 1/7 ile ilgili dipnot.

²⁷⁹ Neş., 4/1.

²⁸⁰ Neş., 4/3, 6/7.

²⁸¹ Neş., 5/7.

²⁸² Yasdıman, s. 33-54, 41.

²⁸³ Yasdıman, s. 33-54, 38.

Ama ne zaman konuşmak için Rab'bin huzuruna çıksa, ayrılıncaya kadar yüz örtüsünü kaldırırdı”²⁸⁴.

Hız. Musa'nın bu hareketi, Yahudilikte tarih boyunca pek çok dinsel âdete kaynaklık ettiği gibi, pek çok sembolik yorumlara da yol açmıştır. Bugün neredeyse bütün Yahudilerin, gerek günlük hayatta, gerekse ibadet esnasında başlarını bir şekilde örtmelerinin, bilhassa ibadet esnasında yüzlerine bir örtü almalarının temelinde Hız. Musa'nın bu hareketi yatmaktadır. Bazılarına göre, Hız. Musa'nın yüzünü bir peçeyle örtmesinin sebebi, insanlara Tanrı'nın kelamını naklederken kendi şahsiyetini gizlemek istemesidir. Başka bir ifadeyle, insanlarla Tanrı'nın kelamı arasında herhangi bir perde olmasın diye yüzünü örtmüştür²⁸⁵.

Hız. Musa'nın yüzünü bir peçe ile örtmesinin en ilginç sembolik yorumu Hıristiyanlıkta Pavlus tarafından yapılmış ve Yeni Ahit'in mektuplar bölümünde yer almıştır. Pavlus'un Korintlulara gönderdiği ikinci mektubunda bu durum şu şekilde ifade edilmektedir:

“Durumumuz yüzüne örtü örten Musa'nın durumu gibi değildir. İsrailoğulları geçici parlaklığın yok olduğunu görmesinler diye Musa yüzünü örttü. Kaldı ki, onların anlayışı körelmiştir. Çünkü bugüne dek, Eski Antlaşma okunurken aynı örtü akıllarından kaldırılmamaktadır. Çünkü bu örtü ancak Mesih aracılığıyla ortadan kalkabilir. Oysa bugüne dek Musa'nın yazıları ne zaman okunacak olsa, onların yüreği üzerine bir örtü çekilmiştir. Ama kişi Rab'be dönünce örtü kaldırılır. Rab, ruhtur. Rab'bin ruhunun bulunduğu yerde özgürlük vardır. Hepimiz açılmış yüzle, Rab'bin yüceliğini aynada yansıtarak, bir yücelikten bir yüceliğe geçerek O'na benzer olmak üzere dönüştürülmüyoruz. Ruh olan Rab'bin etkisidir bu”²⁸⁶.

Yine peygamberlerin yüzlerini örtmelerine işaret edecek diğer bir metin de Hız. İlyas ile ilgilidir. Rab'bin Hız. İlyas'a görünmesi esnasında bu olay şu şekilde gerçekleşmiştir: *“Depremden sonra bir ateş çıktı, ancak Rab ateşin içinde değildi. Ateşten sonra ince, yumuşak bir ses duyuldu. İlyas bu sesi duyunca, cüppesiyle yüzünü örttü...”²⁸⁷.*

²⁸⁴ Çık., 34/29-34.

²⁸⁵ Görmez, s. 19-33, 20-21.

²⁸⁶ II. Kor., 3/13-18.

²⁸⁷ I. Kral., 19/12-13.

1.2. Mişna ve Talmud'da Örtünme

1.2.1. Örtünmeye Genel Bir Bakış

Talmud'da kadınların bedenlerini örtmeleri iffetliliğin bir göstergesi olarak kabul edilirken, aynı şekilde erkeklerin çıplaklığı da utanç verici ve iffetsizlik olarak değerlendirilmektedir²⁸⁸.

Eski Ahit döneminden sonra, Talmud'da işaret edilen giysi, Eski Ahit'te tasvir edildiğinden çok farklı değildir. Mişna²⁸⁹, Talmud ve Midraş'taki²⁹⁰ giysilerle ilgili kelimelerin hemen hemen tamamı, Yunanca kaynaklıdır. Bundan dolayı da giysiler, Yunan ve Helenistik tarz ve stile uygundur. Talmudik dönemde kullanılan giysilerin ayrıntılı tam bir listesi mevcuttur²⁹¹. Kudüs ve Talmudlarında örtünmeyle ilgili farklı kelimeler kullanılmıştır. Bu da Filistinliler ile Babilliler arasında farklı bir gelenek olduğuna işaret etmektedir. Sıradan İsraililerin tallitin altına giydiği “*gollok*” pantolonlar, erken dönemdeki kâhinlerin giysilerinden farklıdır²⁹². Yas tutanlar, zina yapmakla itham edilenlerin giydiği gibi, siyah giyinirlerdi, fakat ayakkabıları siyah olmazdı. Çünkü siyah ayakkabı giyme Gentilelilere özgü bir uygulamaydı²⁹³.

Talmudik dönemde, Yahudilerin karakteristik giysilerini benimseme sorumluluğu Levililer 18/3'ün yorumuna dayanarak Tevrat'ın bir emri olan “*Onların kanunları ile yürümeyeceksin*” derecesine yükseltilmiştir. Midraş'a göre, İsrailoğullarının Mısır'dan kurtarılmasına katkıda bulunan faktörlerden biri de, onların Mısır'a ait giysi stillerini yaygınlaştırmak için ayırt edici Yahudi giysilerini değiştirmemeleridir. Bundan dolayıdır ki gelenek, Yahudilerin kendi kimliklerinin delili olarak tek tip bir kıyafet giymeleri amacıyla geliştirilmiştir²⁹⁴.

²⁸⁸ Epstein, s. 26.

²⁸⁹ “Mişna”, İbranice bilgi yahut ikinci kanun (Second Law) anlamına gelmektedir. Mişna, Yahudilerin Tevrat'tan sonra kendileri için koydukları ilk kanuni prensiplerdir. Onu, Yahuda Ha-Nasi (M.S. 190-200) tarihleri arasında yani, Romalı Titus'un Yahudi mabedini tahribinden bir asır sonra derlemiştir. Bkz. Han, s. 8-11.

²⁹⁰ “Midraş”, kelime olarak, ‘çalışma’, ‘yorumlama’ demektir. Literatürde ise, Eski Ahit'in (İbranice ‘Tanakh’) ahlâkî, tasavvufî, menâkibî ve fikhî açılardan yorumunu ihtiva eden eserlere Midraş adı verilmektedir. Midraşların tarihi, M.Ö. I. asırla M.S. XIV. asır arasını kapsamaktadır. Daha geniş bilgi için Bkz. Adam, s. 11-12.

²⁹¹ Bu konuda Bkz. TB, Shabbath, 120a.

²⁹² TB, Niddah, 13b.

²⁹³ Franco, “Costume: Hellenic Influence”, *JE*, IV, 294-300, 295.

²⁹⁴ Werblowsky, Geoffrey Wigoder, “Costume”, *ODJR*, s. 177.

Beyaz giysiler düğün merasimlerinde ve diğer festivallerde kullanılırdı ve bundan dolayı da yeni yılın festival giysisi olarak kabul edilmiştir. Yahudiler çok renkli giysiler kullanma, putperestlerin mor renkli giysileri ve geniş pantolonlarını benimseme konusunda uyarılmışlardır²⁹⁵.

Bu, daha sonraki Yahudiler tarafından putperestlerin yolunun takip edilmemesi, onlara ait giysilerin de kullanılmaması şeklini alan bir prensip halini almıştır. İster Asya, isterse Avrupa’da olsun, Ortaçağ boyunca ayırt edici bir Yahudi kıyafetinin giyildiğine dair kesin bir kanıt yoktur²⁹⁶.

Yahudi nişanesi (alameti), Yahudi ve Hıristiyanlar arasındaki sosyal karışıklığı engellemek için Yahudilerin birkaç farklı elbise parçasını (Yahudi rozeti ve şapkası gibi) giymesini üsteleyen kural, daha sonraki otoritelerden ilham alınarak dördüncü Lateran konsilinde (1215) düzenlenmiştir²⁹⁷.

Örneğin, ilim adamlarından kendilerine özgü elbiseler giymeleri beklenir²⁹⁸ onlar da bir şapka (bir çeşit sarık) giyerlerdi²⁹⁹. Yahuda b. Ilai kendisinin saçaklı şalını bizzat kendisi bağlamıştı. Bundan dolayı o, Tanrı’nın bir meleği gibi gözükiyordu³⁰⁰. Bundan farklı olarak, ilim adamlarını karakterize eden ayırt edici ve özel giysilerin temiz ve lekesiz olarak giyilmesi emredilirdi. Şayet ilim adamının elbisesinin üzerinde bir leke bulunursa bu takdirde ölüme bile müstahak edilirdi³⁰¹. Bunun yanında ilim adamının dışarıya yamalı ayakkabılarla çıkması da yasaklanmıştır³⁰². Durum bu şekilde olmasına rağmen, Şabat³⁰³ için elbiselerin tamamen değiştirilmesi emredilmiştir³⁰⁴.

²⁹⁵ Franco, “Costume: Hellenic Influence”, *JE*, IV, 294-300, 295.

²⁹⁶ Franco, “Costume: Hellenic Influence”, *JE*, IV, 294-300, 296.

²⁹⁷ Werblowsky, Geoffrey Wigoder, “Costume”, *ODJR*, s. 177.

²⁹⁸ TB, Berakoth, 43b. TB, Shabbath, 113a.

²⁹⁹ Alfred Rubens, “Dress: Talmudic Times”, *EJ*, VI, 214-220, 215.

³⁰⁰ TB, Shabbath, 25b.

³⁰¹ TB, Shabbath, 114a.

³⁰² TB, Berakoth, 43b.

³⁰³ “Şabat”: Yaratma eylemini altı günde tamamlayarak yedinci günde bu eylemini kesen Tanrı’nın kendisini örnek vererek buyurduğu gibi, kişinin kendini dinlediği, ruhunu yücelttiği ve Tanrı’ya yönelip O’nun memnuniyetini kazanmak üzere samimi çabalar harcadığı gündür. Suzan Alalu ve [öte], “*Yahudilikte Kavram ve Değerler*”, II. Baskıya hazırlayan Yusuf Altıntaş, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş: İstanbul, 2001, s. 172. Şabat hakkında daha geniş bilgi için Bkz. Alalu, s. 171-181.

³⁰⁴ TB, Shabbath, 113a, 114a.

Talmud'da insanların itibarı ve mahremiyetinin yanı sıra elbisenin önemi de vurgulanmaktadır. "Güzel elbiseler" insanların saygınlığını arttıran şeyler arasında yer almaktadır³⁰⁵. Çünkü bir kimsenin giysisi, itibarı olarak değerlendirilirdi³⁰⁶.

Mişna ve Talmud döneminde kadın elbiseleri erkek elbiselerinden daha geniş ve uzundu. Her ne kadar Eski Ahit dönemindeki kadın kıyafetleriyle Mişna ve Talmud dönemindeki kıyafetler arasında fark gözüküyor gibi görünse de, Eski Ahit döneminden sonra Yahudiler genel olarak Helenistik tesirin etkisiyle Yunan, Roma ve Eski Filistin gibi komşu kültürlerde görülen kıyafetleri giymeye başlamışlardır³⁰⁷. Daha sonraları da Yahudilerin komşu oldukları bölgelerin kıyafetini benimsedikleri bir gerçektir³⁰⁸. Mesela, Hz. Musa Mısırlılar gibi giyindiği için ona Mısırlı diye hitap edilmiştir³⁰⁹.

Midraş ve Talmud dönemlerindeki karakteristik kadın kıyafetinde göze çarpanlar; alta giyilen pantolon veya etek, onun üzerinde bir tunik, yelek, bele takılan bir kemer ve nihayet bunların üzerine alınan omuzlardan ayak bileklerine kadar bütün vücudu kapatan şala benzer bir dış örtüdür. Ayağa giyilen yarı kapalı ya da tam kapalı ayakkabı/sandaletlerle de kıyafet bütünlüğü sağlanmaktadır³¹⁰. Aynı zamanda, genç kızların da dışarıya çıktıklarında evli kadınlar gibi baştan ayağa kapandıkları bildirilmektedir. Öte yandan, erkek tarafının kız tarafına gönderdiği nişan hediyeleri arasında vücudu tamamıyla kapatan bir dış örtü bulunmaktadır³¹¹. Buradan hareketle de, genç kızların sokağa çıkarken üzerlerine bir dış örtü aldıklarını söylemek mümkün gibi gözükmektedir.

1.2.2. Kadının Başını Örtmesi

Öncelikle şunu belirtmeliyiz ki, Talmud, kadınların saçını sadece güzel olarak addetmez; aynı zamanda saçın erotik (cinsel arzu uyandıran) olduğunu da kabul eder. Bundan dolayı da çıplaklıkla ilgili olarak kadının bedeninin bir parçası olan saçın çok

³⁰⁵ TB, Berakoth, 57b.

³⁰⁶ Yeivin, "Dress: Talmudic Times", *EJ*, VI, 212-214, 214.

³⁰⁷ Franco, "Costume: Hellenic Influence", *JE*, IV, 294-300, 295.

³⁰⁸ Franco, "Costume: Hellenic Influence", *JE*, IV, 294-300, 297-298.

³⁰⁹ Çık., 2/19.

³¹⁰ Franco, "Costume: Hellenic Influence", *JE*, IV, 294-300, 296-297.

³¹¹ TB, Baba Bathra, 146a.

mahrem olduğuna işaret etmekte³¹² ve kadının saçını örtmesi gerektiğini vurgulamaktadır³¹³. Evli bir kadının saçını açması, Yahudi geleneğine karşı gelme ve iffetsizlik olarak değerlendirilmektedir. Talmud dönemlerinde de kadınlar genellikle saçlarını örtmekteydiler³¹⁴.

Her ne kadar, günlük yaşamlarında Talmudik dönemin Yahudileri özel durumlarda, çalışırken veya evin içinde dinlenirken elbiselerini tamamen çıkarsalar da, rabbiler bunu aşağılık bir davranış olarak kabul ederlerdi³¹⁵.

Talmud'da ifade edildiği gibi, kızlar evlilik merasimine kadar başlarını örtmezlerdi³¹⁶. Çünkü bir kadının başı açık olarak dışarı çıkması, onun bakire bir kız olduğuna delil olarak görülürdü³¹⁷.

Diğer taraftan, Eski Ahit sonrası Yahudilikte başörtme, kadınlar için bakirelikten kadınlığa geçişi sembolize eden bir işaret olarak kabul edilmektedir. Fakat başörtme, Eski Ahit'te kadınlar için olan bu fonksiyonunu koruyamamıştır. Evli olmayan kızlarla ilgili birkaç delil bulunması, onun evli olan hemcinsi gibi başını örtmesini gerektirirdi. Bundan dolayı nişanlı Rebeka, nişanlısını ilk gördüğünde ağırbaşlılıkla yüzünü bir peçeyle örtmüştür³¹⁸. Bunun içindir ki, Eski Ahit'te başörtme bir statüden diğerine geçiş fonksiyonunu yerine getirdiği kesin olmamakla beraber, Talmud dönemlerinde evliliğe geçişi sembolize eden bir işleve sahipti³¹⁹.

Son olarak, evlilik merasiminin bir parçası olarak gelinin başını örtmesi, eskilerin önemli bir geleneğidir. Bu gelenek, daha sonraları evlilik ayininden daha ziyade evliliği sembolize eden bir hal almıştır. Bu yüzden Talmud, Nuh oğulları arasındaki "genel evlilik hukuku"nda 'erkeğin, eşinin başından örtüyü atması eyleminin evliliğin feshedildiği anlamına geldiğini' bildirmiştir³²⁰.

³¹² TB, Berakoth, 24a.

³¹³ Bronner, s. 1.

³¹⁴ TB, Nedarim, 30b.

³¹⁵ Epstein, s. 28.

³¹⁶ TB, Kethuboth, 2/1.

³¹⁷ Samuel Rappaport, "Wig", *The Universal Jewish Encyclopedia*, Ktav Publishing House Inc: New York, 1969, X, 517-518, 518.

³¹⁸ Yar., 24/65. Diğer taraftan Tevrat'ta (Yasanın Tekrarı 20/7 ve 22/23-24) olduğu gibi Hamburabi kanunlarında da nişanlı bir kız evli bir kadın statüsündeydi. Ayrıca Bkz. Sarna, "Genesis", *JSP*, s. 204.

³¹⁹ Bronner, s. 1.

³²⁰ TB, Sanhedrin, 58b.

Talmud'un rabbileri ise, Yahudi kadınları için uygun davranışın başlarını örtmek olduğunu belirtmektedirler. Bununla birlikte hiçbir yerde baş örtmenin sadece evli kadınların bir uygulaması olduğuna işaret etmezler. Bir yerde bunu sadece evlenmek üzere olan bakire kızla ilişkilendirdiler ki bu da genç kızların evlenme merasimi sürecinde başlarını açmaları gerektiğinin bir göstergesidir. Bununla beraber, genç kızların evlilik dönemlerine kadar halk arasında başları açık olarak dolaşmalarıyla ilgili bir açıklama yoktur. Aslında bir diğer Rabbinik metin, evlilik merasiminde gelinin başını açmasına işaret ederek bu durumu genç kızlar için ilk halk görünüşü olarak yorumlamaktadır. Bu iktibaslar ışığında Amoraik kanun da, evli veya genç bir kızın saçını teşhir etmesine izin vermez³²¹.

Her ne kadar kanunda yansıtılmasa da, Talmudik dönemdeki sosyal uygulamalar muhtemelen evli olmayan kızlara kolaylık tanırken, evli kadının saçını örtmesi gerektiği üzerine daha büyük bir vurgu yapmaktadır³²². Fakat Talmud'un yasal kuralı hem bekâr kızların hem de evli kadınların halk içinde başlarını örtmeleri gerektiği şeklindedir³²³. Bu kural, daha sonraları tüm Yahudi kadınlarının başlarını örtmeleri için geleneksel bir âdet halini almıştır³²⁴.

Bunun yanında Mişna, saç konusunda sadece erkeklerin siyah saçlı, kadınların ve çocukların ise gri saçlı veya saçsız olabileceğine işaret etmektedir. Gemera³²⁵ ise, erkeklerin bazen saçlarını örttüğünü bazen de örtmediklerini; bununla beraber kadınların saçlarının daima örtülü olduğunu, çocukların ise genellikle saçlarını örtmediklerini belirtmektedir³²⁶. Bu ifadeyle ilgili dipnotta ise kadınlardan bahsedilirken 'başları örtülüler'; çocuklardan konuşurken ise, 'başı açık' denilmektedir. Bundan

³²¹ Epstein, s. 49.

³²² Epstein, s. 49.

³²³ Epstein, s. 50.

³²⁴ Ydit, "Head Covering", *EJ*, VIII, 2-6, 6.

³²⁵ "Gemera", tamamlama anlamına gelmekte olup Mişna'nın şerhidir ve kendi arasında ikiye ayrılmaktadır: Gemera Yerusalmi (Kudüs Talmud'u) ve Gemera Babil'i (Babil Talmud'u). Kudüs Talmudu Mişna'nın şerhi olup Filistin hahamlarının (özellikle Taberiyye medreseleri âlimlerinin) yaptıkları münakaşaları ihtiva eder. Kudüs Talmud'unun derlenme tarihi M.S. 400'e kadar gitmektedir. Babil Talmud'u, Mişna'nın prensipleri etrafındaki münakaşaları ihtiva eder. Babil Talmud'unu Babil Yahudi âlimleri derlemiştir. Bu Talmud'un da derlenmesi yaklaşık olarak M.S. 500'de sona ermiştir. Daha geniş bilgi için Bkz. Han, s. 8-10. Ayrıca Talmud'un bölümleri hakkında geniş bilgi için Bkz. Han, s. 18-19.

³²⁶ TB, Nedarim, 30b.

dolayıdır ki, Gemera döneminde kadınların saçlarını örtmeleri evrensel bir uygulama halini almıştır³²⁷.

Amoraik kayıtlar, genç erkek ve kız çocukların başlarını örtme konusunda mecbur tutulmadıklarını haber vermektedir. Halakhah, bir kızın cinsel bakımdan en azından 11 yaşına kadar çocuk olarak görülebileceğini ifade etmiştir³²⁸. Eski doğu uygulamalarına göre bu yaş, onun nişanlanması veya evleninceye kadar geçen zamanla ilgilidir. Bundan dolayı evli olmayan genç bir kızın başı açık olarak dışarıya çıkmasına, ancak o çocukken göz yumulabilirdi³²⁹.

Talmud sonrası Halakhah, başörtüsünün asıl amacının kadınların saçlarını örtmek olduğunu belirtmektedir. Fakat başörtüsüyle verilmek istenen mesaj bu değildir. Aslında başı örtmemek eskilere itiraz sebebi idi. Bu durum ahlâksızca bir davranış kabul ediliyordu. Aynı ifade Talmud'da da³³⁰ erkekler hakkında dile getirilmektedir. Başı örtmek aynı zamanda Tanrı'dan korkmanın bir ifadesiydi. Ayrıca saç, kadının iffetliliğine yardımcı olup başının üzerini örter ve bir parçası olarak hizmet görürdü. Bu durumla ilgili olarak R. Yohanan b. Zakkai, Kudüs'ün düşüşü sırasında ve açlığın halkı tahrip ettiği bir dönemde genç bir kadının aşırı derecede aç bir halde kendisine gelip bir parçacık yiyecek dilendiğini nakletmektedir. O genç kadının başında örtü yoktu, fakat kendi iffetliliği onu saçıyla kuşatmıştı. O, kendisini Goron'un oğlu Nakdimon'un kızı (Kudüs Yahudilerinin en zenginlerinden birinin kızı) olarak tanıtmıştı³³¹.

Genel olarak diyebiliriz ki, erken dönem kaynaklarında kadınlar tarafından giyilen başlıkların onların saçlarını bakıştan saklama işlevini yerine getirdiği konusunda hiçbir kanıt bulunmamaktadır³³².

Bununla birlikte, bir kadının saçını teşhir etmesi zamanla iffetliliğin bir ihlali olarak kabul görmeye başladı. Daha sonra, kadının saçını uzatıp güzel kokulu sabunla yağlaması, cezbedici göstermek için ilave saç eklemesi, sonra da onu incilerle ve kıymetli taşlarla örmesi onun saçına farklı bir anlam kazandırmıştır. Sonraları kadınlar, bugünlerde olduğu gibi, saçlarının kendilerine kadınlık cazibesi verdiğine inanarak

³²⁷ TB, Kethuboth, 72a.

³²⁸ TB, Berakoth, 21a.

³²⁹ Epstein, s. 50.

³³⁰ TB, Sabbath, 156b.

³³¹ TB, Kethuboth, 66b.

³³² Epstein, s. 47.

erkeklerin dikkatini çekmeye başladılar. Bu durum toplum ahlâkı için tehlikeli görüldü. Çünkü ahlâki kuralların çok katı olup erkekleri bir kadının güzelliğine bakmaktan sakınmasını gerektirdiği bir dönemde, bir kadının saçını teşhir etmesi doğru bir davranış kabul edilemezdi³³³. Aynı şekilde, bir kadının halk içinde başı açık olarak dolaşması doğru karşılanmazdı. Çünkü onların saçının erkekleri baştan çıkarıcı özelliği bulunduğu inanılırdı. Yahudi kadınları için en katı geleneklerden biri başı örtmekti. Şayet onlardan herhangi birisi bunu ihlal ederse, bu davranış edebe aykırılık olarak değerlendirilirdi³³⁴.

Yahudilikte kadının başını örtmesi emri sosyal hayatta geçerli ise de, Talmud'da bu uygulamanın her zaman için geçerli olduğunu gösteren bilgiler de mevcuttur. Çünkü bazı Yahudi kadınları kendi evleri içindeyken bile saçlarını açmaktan hayâ ederler ve her zaman bir başörtü takmayı tercih ederlerdi³³⁵. Bunu kanıtlayacak en güzel örnek ise, erdemli bir kadın olarak bilinen yedi baş kâhinin annesi Kimhit'tir. Yedi oğlunu da baş kâhin olarak yetiştirmesindeki hikmet kendisine sorulduğunda; "Hayatım boyunca her ne surette olursa olsun evimin tavanı ve sütunları saçımı ve iç çamaşırlarımı görmemiştir" şeklinde cevap vermiştir. O, bu davranışından dolayı da iftihar etmektedir³³⁶. Bu olayın yorumunda ise; "Özellikle evli bir kadın, iffetliliğinin bir işareti olarak her zaman başını kapatmalıdır" denilmektedir³³⁷.

II. yüzyılın Tannaimleri arasında R. Yehuda adına kayıtlı bir görüş bulunmakta olup şu şekildedir: "Tevrat 'acı su' töreninde zina zanlısı kadının başının açılmasını gerekli görmesine rağmen, şayet onun güzel bir saçı varsa bu uygulama yapılmazdı. Çünkü kadının güzel saçı genç kâhinlerin ahlâkını tehlikeye düşürebilirdi"³³⁸. Tannaitik dönemde iffetlilik iddiasında bulunma, Amoraik dönemdeki hukukun içerisinde gelişmiştir. Başı açık kadının bulunduğu bir ortamda Şema ezbere okunamazdı. Çünkü bu, yakışık almayan bir davranış olarak değerlendirilirdi. Bu Amoraik kanun, daha eski bir kullanım olan "kadınların halk içine çıktıklarında başlarını örtmeleri" ile eşdeğer değildir. Çünkü bu Amoraik kanunda kadının halk içinde saçını göstermesinin âdetlere

³³³ Epstein, s. 47.

³³⁴ Menachem M. Brayer, "The Jewish Woman in Rabbinic Literature, A Psychosocial Perspective", Ktav Publishing House Inc. Hoboken: New Jersey, 1986, I, 240.

³³⁵ Bristow, s. 80.

³³⁶ TB, Yoma, 47a.

³³⁷ J. A Macculloch, "Head", *ERE*, VI, 532-540, 538.

³³⁸ Neusner, "HELJ", IV, Tractate Sotah Mişna 1:5. Ayrıca Bkz. TB, Sotah, 8a.

uyduğundan bahsedilmemektedir. Kanun özel olarak Şema'nın ezbere okunmasına tahsis edildiği içindir ki, kadınların başı açık olarak dolaşmasına izin verilirdi. Daha da ötesi bu, bir erkek için de yakışık almayan bir davranış olarak görülürdü. Bundan dolayı da Şema okuyan erkeğin de başının açık olmasının yakışık almayan bir davranış olduğu ifade edilirdi. Bu Amoraik yasadan kasıt ise, sadece Şema okunması için uygun bir ortam ve atmosfer oluşturmaktı³³⁹.

Sonuç olarak, Amoraik yasa ile ilgili olarak şunları söylemek mümkündür: Bir kadının kendi evinde saçını açması ahlâksızca bir davranış olarak görülmemektedir. Bununla birlikte, onun dışarıda başını kesinlikle örtmesi gerektiği de belirtilmektedir.

Talmud sonrası otoriteler ise, bu Amoraik yasayı toplum ahlâkının korunması şeklinde düşünmüşlerdir. Onlara göre bu yasa, toplum ahlâkı ile ilgili olup Şema ibadeti için uygun bir atmosfer yaratmayı amaçlamaktadır. Diğer bir ifadeyle bu emir, Şema'nın okunabilmesi için toplum ahlâkından kaynaklanmaktadır. Ayrıca Talmud'la ilgili öğretilerde "halk içerisinde kadınların saçlarını göstermemesi", açıkça resmîleştirilmiş bir kanun kabul edilirdi³⁴⁰.

Netice olarak, Talmudik dönemde evli kadınların başlarını örtmeleri konusunda şunları söyleyebiliriz: Evli Yahudi kadınlar, saçlarını tüm durumlarda geleneksel olarak örterlerdi. Bu husustan Mişna'da bir emir olarak bahsedilmektedir. Diğer taraftan, bekâr kızların da 11 yaşından sonra başlarını örtmeleri istenmektedir.

1.2.2.1. Başörtmenin Dayanağı

Talmud ve Midraş olarak isimlendirilen erken dönem klasik Rabbanî kaynaklar, kadının başını örtmesi konusuna tamamen farklı bir yaklaşım sunmaktadırlar. O dönemde, Eski Ahit'te olduğu gibi, başörtme sadece bir gelenek ve âdet değildi. Aynı zamanda bir kural ve kadınların takip etmesi gereken dinî bir yükümlülük düzeni olarak yasallaştırılmıştı. Daha sonraları Ortaçağın Rabbanî kaynakları, buna ilaveten kadınların başlarını örtmelerini Yahudi dini uygulamasının bir parçası olarak pekiştirmiştir. Ancak modern dönemde bu uygulamaya itirazlar olmuştur³⁴¹.

³³⁹ Epstein, s. 48.

³⁴⁰ Epstein, s. 48.

³⁴¹ Bronner, s. I.

Eski Ahit sonrası yorumcuları tarafından kadınların başlarını örtmelerinin dayanağı konusunda iki yaklaşım ortaya konmuştur: Yasa (Halakhah) ve Gelenek. Kadınların başlarını örtmeleri şayet Yasa ve geleneğe dayanıyorsa bu takdirde onlar bu uygulamanın nasıl kategorize edileceği konusunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Bundan dolayı şu şekilde bir soru sorulabilir: Kadınların başlarını örtmeleri Talmudik dönemde bir gelenek miydi, yoksa Halakha'ya ait bağlayıcı bir kural mıydı? Diğer taraftan, şöyle bir soru da sorulabilir: Yahudilikte geleneğin otoritesi ve etkisi nedir³⁴²?

Dinî otoriteler kadının başını örtmesinin yasaya mı, yoksa geleneğe mi dayandığı konusunu yüzyıllarca tartışmışlardır. Bu yaklaşımlar, Yahudilikteki gelenek özellikle yasanın etkisi altında kaldığı için açık bir şekilde fark edilememiştir. Çünkü Yahudi hukuku gelenek üzerine dayandırılmıştır³⁴³.

Gelenek, bir güce ve sağlam bir dinamiğe sahiptir. Ancak üzerinden biraz zaman geçip önemini kaybetmeye başlayınca tekrar yorumlanma ihtiyacı hisseder. Bununla birlikte, bazen gelenek yakışık almaz bir şekilde addedilir ve dinî otoriteler ona karşı mücadele ederek müdahalede bulunurlardı³⁴⁴.

Yasa ve geleneğe ek olarak, Yahudi dinî uygulaması başka kategorilere tekrar bölündü. Konumuzla ilgili olarak, Yahudi hukukunun (**Dat Yehudit**) belirsiz kavramları önemli bir rol oynamaktadır. "**Dat Yehudit**" kelimesinin harfi harfine anlamı, "Yahudi hukuku"dur. Fakat bu, anlatılmak istenen şeyin tamamını ifade etmemektedir. Mişna, açıkça Hz. Musa yasası ile Yahudi hukuku arasında bir fark olduğuna ima etmekte ve başörtmeyi Hz. Musa'nın yasasından daha ziyade Yahudi hukukuna dayandırmaktadır. Gelenek diye tasvir edilen "Yahudi hukuku", halktan kaynaklanan Yahudi uygulamaları gibi gözükmeye karşılık, Hz. Musa'ya ait yasa Mişna ile ilişkilendirilmektedir. Bundan dolayıdır ki Mişna, başörtmeyi Yahudi geleneğinin bir ürünü addetmektedir. Bununla birlikte Gemara, baş örtmeyle ilgili olarak onun Tevrat'tan kaynaklanan bir hukuk olduğunu iddia etmektedir. Ayrıca, ilginçtir ki, "**Dat Yehudit**" kelimesi sadece

³⁴² Bronner, s. 2.

³⁴³ Bkz. Moshe Shrage Samet, "Sofer, Moses", *EJ*, XV, 77-79, 79.

³⁴⁴ Bronner, s. 2.

kadınların davranışları, özellikle de onların iffetliliğiyle ilgili bazı kelimeleri tayin etmede yol göstermek amacıyla kullanılmıştır³⁴⁵.

Başörtmenin Tevrat'a ait bir emir olduğu şeklindeki Gemera'nın iddiası, Sayılar bölümündeki kâhinin, “zina zanlısı kadının (*sotah*) başını açacak” şeklindeki emrine dayanmaktadır. Bu metinde geçen “*parah*” kelimesi değişik şekillerde anlaşılmış ve farklı yorumlara konu olmuştur. “*Parah*” kelimesiyle ilgili görüşleri ispat için ve kâhinin tam olarak zina zanlısı kadının saçını ne yaptığına dair dört kaynak sunulmaktadır. Bu kaynaklardan ikisi Gemera, biri Tosefta, diğeri de Mişna'da yer almaktadır. Bugün çoğu tarafından “kâhin zina zanlısı kadının saçını açıyor” şeklinde kabul edilen varsayıma karşılık, “gerçekten kâhin zina zanlısı kadının saçını ne yapıyor”³⁴⁶? Bu konuyla ilgili görüşleri ortaya koymaya çalışalım:

Birinci olarak, Gemera'ya ait metin “*parah*” kelimesini; “örtüsünü kaldırıp gözler önüne sermek” anlamında açıklamıştır. Bazı yorumcular bu açıklamayı, kadınların genel olarak saçlarını örtmek zorunda olduklarının bir delili olarak ifade etmektedirler. Gemera bu iddiasında haklı olsa bile, Eski Ahit kaynakları zina zanlısı kadının başının açılması uygulamasını o dönemde geleneğe uyulduğunu kanıtlayan tek delil olarak göstermiştir. Bu yorum ise, bu örneğin Eski Ahit tarafından tüm zamanlar için emredilmiş bir uygulama olduğuna delil teşkil etmez³⁴⁷.

İkinci örnek, Sifre³⁴⁸ olarak bilinen en erken dönem Midraş'da yer almakta olup “*parah*” kelimesiyle ilgili iki farklı görüş ortaya konulmaktadır. Birinci görüş Tevrat'ın Sayılar bölümünde geçen “*Kâhin kadının başını açacak*” ifadesiyle ilgilidir. Bu görüş, R. Ishmael'e atfedilmektedir. O, bu cümleden maksadın “kâhinin zina zanlısı sanığın arkasında durarak onun başını açma ayinini yerine getirmesi gerektiği” olduğunu kabul etmektedir³⁴⁹. Tevrat'ın Sayılar bölümünde geçen yukarıdaki ifadeyle ilgili ikinci görüş

³⁴⁵ Bronner, s. 2.

³⁴⁶ Bronner, s. 4.

³⁴⁷ Bronner, s. 4.

³⁴⁸ “Sifre”, kelime olarak, Aramca ‘Sifra’nın çoğuludur. ‘Yazılar’, ‘kitaplar’ anlamına gelmektedir. Sayılar ve Tesniye kitaplarının tefsirlerini konu aldığı için çoğul şeklinde kullanılmıştır. Daha geniş bilgi için Bkz. Adam, s. 13.

³⁴⁹ Bronner, s. 4.

ise, bu ifadenin “İsrail’in kızlarının başlarını örtmeleri gerektiğine” işaret ettiği şeklindedir³⁵⁰.

Aslında, Sifre’nin birinci cümlesinde geçen “*parah*” kelimesinin anlamı tam net olmamakla beraber; kâhinin kadının arkasında durması gerektiği anlayışı onun saç örgüsü parçalarını çözdüğüne işaret edebilir. Şayet bu anlama gelmiyor ise, bu takdirde kâhin kesinlikle zina zanlısı kadının başından örtüyü çekip almalı veya onu yırtmalıdır³⁵¹. Birinci yorum Mişna tarafından da desteklenmektedir³⁵². Çünkü onlar “*parah*” kelimesini “*satar*”, “saç örgüsünü açmak veya çözmek” anlamında yorumlamaktadırlar. Diğer bir ifadeyle, ikinci görüş aksi bir inancı, yani kâhinin zina zanlısı kadının başını açmasını doğrulasa da, birinci görüş “*parah*” kelimesinin anlamını zina zanlısı kadının (*sotah*) “saç örgüsünü açmak” olarak yorumlamaktadır³⁵³.

Ortaçağ yorumcusu Raşî de, açıkça Sifre’deki birinci cümle için; “Kâhinin zina zanlısı kadının saçını değil, saç örgüsünü çözüyor” şeklindeki yorumu desteklemektedir. Raşî, Sifre’den kaynak gösterir ve kâhinin zina zanlısı kadının arkasında durarak onun saç örgüsünü çözdüğü açıklamasını yapar. Bununla birlikte Raşî, yapmış olduğu bu yorumla Sifre’deki “İsrail’in kızlarının başlarını örtmeleri gerektiği” şeklindeki ikinci görüşü de zayıflatmış olmaktadır³⁵⁴. Raşî bir başka yerde ise, kendisiyle ters düşer ve “*parah*” kelimesinin genellikle “zina zanlısı kadının saçını açmak” anlamına geldiğini belirterek “saç örgülerini çözmek” açıklamasını hiç dikkate almaz³⁵⁵.

Üçüncü örnek, Tosefta’da³⁵⁶ yer almaktadır. Tosefta el yazmalarının çoğu zina zanlısı kadının saç örgüsünün çözülmesinden bahsetmez. Bu metinler, sadece kâhinin zina zanlısı kadının (*sotah*) başındaki örtüyü kaldıracağını söylemektedir³⁵⁷. Bununla birlikte bazı el yazmaları, “*parah*” kelimesinin iki anlamını da içeren bir açıklama ortaya koymaktadırlar³⁵⁸.

³⁵⁰ TB, Kethuboth, 72a-b. Bu görüş daha önce ismi zikredilen R. Ishmael’e atfedilmektedir.

³⁵¹ Bronner, s. 4.

³⁵² Neusner, “*HELJ*”, IV, Tractate Mişna Sotah 1:5.

³⁵³ Bronner, s. 4.

³⁵⁴ Bronner, s. 4.

³⁵⁵ Bu görüşle ilgili Bkz. TB, Kethuboth, 72b’deki yorum.

³⁵⁶ “Tosefta”, Yahudi geleneğinde Tannaim’in, Mişna’da yer almayan yorum ve görüşlerini ihtiva eden eser. Gündüz, s. 371.

³⁵⁷ Jacob Neusner, “*The Tosefta: Translated from The Hebrew Third Division Nashim*”, (*The Order of Women*), Ktav Publishing House: New York, 1979, Tosefta Sotah, 3.

³⁵⁸ Bronner, s. 4.

Mişna'ya ait risaleler üzerine yapılan Talmudik yorum, bu kaynaklar arasından dördüncü ve son kaynağı takdim etmektedir. Rabbiler, Mişna'ya ait cümlenin kaynağına karşı çıkararak bu cümlenin zina zanlısı kadının sadece saçının değil aynı zamanda onun utancının bir parçası olarak göğsünün de açılmasını içerdiğini belirtirler. Bundan dolayı da, zina zanlısı kadınının saç örgüsünün çözülmesi ve göğsünün açılması sonucuna varırlar. Netice olarak, onlar “*parah*” kelimesinin iki anlamı (açmak ve çözmek) da içerdiğı görüşünü ortaya koyarlar³⁵⁹.

1.2.2.2. Başörtmenin Gerekçeleri

Başörtme Sebebi Olarak Hz. Havva

Kadının fiziksel güzelliği üzerinde süslerin büyük bir etkisi vardır. Kadının sadece güzelliğini göstermek için yaratılmış olduğuna dair genel bir kanaat bulunmaktadır. Aynı zamanda onun güzelliği erkeğe karşı cazibesinin temelini oluşturmaktadır. Kadın güzelliğin timsalidir. Bundan dolayı sadece Hz. Havva çok güzel bir şekilde süslenmiş ilk kadın değildi, aynı zamanda onun halefleri de çok iyi şekilde kendilerini süslemişlerdir. Çünkü Hz. Havva'nın fiziksel güzelliği her nesilde varlığını devam ettirmiştir. Midraş bu durumu; “Hz. Havva'nın sureti her neslin hüküm süren güzelliğini ifade eder” şeklinde belirtmektedir³⁶⁰.

Halakha'ya ait kaynaklarda, zina zanlısı kadın tasviri çok sık bir şekilde kullanılmaktadır. Bununla beraber Aggadaik³⁶¹ gelenek, Hz. Havva figürünü kullanarak başörtme olayını eş değer bir örneklendirmeye dayandırmaktadır³⁶². Onlar başörtme geleneğini, kadınların utanç duyması ve Hz. Havva'nın işlemiş olduğu günahıtan dolayı duyduğu suçluluk hissini bir işareti olarak yorumlamaktadırlar³⁶³. Aynı zamanda Talmud dönemi âlimlerinden bazıları, Hz. Havva'nın işlemiş olduğu günahın bir ifadesi olarak kadınların başlarını örttüklerini ifade etmektedirler³⁶⁴. Midraş, Hz. Havva'nın çekiciliğini, kadının günaha teşvik ediciliğine katkıda bulunan ve erkekleri baştan

³⁵⁹ TB, Sotah, 8a.

³⁶⁰ Brayer, I, 213.

³⁶¹ “Aggadah”, sözlü gelenekle ilgili literatürün bir parçasını oluşturmaktadır. Kıssa nitelikli olayları (tarih, efsane, mesihi kurtuluş ve gelecekle ilgili vizyon, metafizik spekülasyonlar ve ahlâka ilişkin bazı değerlendirmeler) içermektedir. Bununla beraber Halakha kadar yetkin ve zorunlu değildir. Bkz. Moshe David Herr, “Aggadah” *EJ*, II, 354-365, 354.

³⁶² Bronner, s. 5.

³⁶³ Ydit, “Hair Covering”, *EJ*, VIII, 2-6, 6. Ayrıca Bkz. TB, ‘Erubin, 100b.

³⁶⁴ <http://www.kingshouse.org/headcovering.htm,14/11/2006>.

çıkartan bir unsur olarak zikretmektedir. Sonuç olarak bu durum, cinsel bakımdan erkeklerin eli kolu bağlı bir şekilde üstesinden gelemeyeceği bir sorun haline gelmiş ve kadının iffetli bir şekilde saçını örtmesi sorumluluğunu beraberinde getirmiştir³⁶⁵.

Rabbi Nathan, erkekleri baştan çıkartma konusunda kadınları sorumlu tutarak şöyle der: “Niçin kadın başını örter de erkek başını örtmez”³⁶⁶? Bir kadın için başını örtmesi kendisini küçük düşürücü bir davranıştır. Aynı şekilde Hz. Havva da kendisini küçük düşürmüş ve kızlarının da saçlarını örtmelerine neden olmuştur. Midraş bu bağlamda “Hz Havva’nın işlemiş olduğu suç sebebiyle dünyayı ölüme sevk ettiğini, bu suçu telafi etmek için de kadınların cenaze alayı esnasında tabutun önünde başı örtülü olarak yürümeleri gerektiğini” ifade etmektedir³⁶⁷.

Başörtüsüyle ilgili Talmud’a ait metinler, kadınların saçının erkekleri baştan çıkarıcı olması düşüncesini kabul etmelerine rağmen, Hz. Havva olayından bahsetmezler. Bununla beraber, kadınların ibadet esnasında erkeklerin zihnini meşgul etmemek için saçlarını örtmek zorunda olduklarını belirtirler³⁶⁸.

Ortaçağlara gelindiğinde başörtme uygulaması dinî bir yükümlülük halini almıştır. Yahudi dünyasında, çağdaş din âlimleri başörtüsünün mecburî bir uygulama olmasına hız kazandırmışlardır. Raşî, Yahudi kadınlarının saçlarını açmamalarını öğreten “*sotah*” kanuna tekrar tekrar işaret eder ve bu uygulamayı sağlamlaştırır. Maymonides ve daha sonraları, “*Şulhan Aruk*” diye bilinen Yahudi hukukunun muteber kaynağında, tüm evli Yahudi kadınları için başörtmenin geleneksel bir uygulama olarak kabul edilmiş olduğunu ifade ederler³⁶⁹.

Parah Üzerine Yapılan Değişik Yorumlar

Ortaya konulan deliller, asıl kelime olan “*parah*” kelimesinin çevirisiyle ilgili önemli bir farklılığın bulunduğu işaret etmektedir. Bunun anlamı “kadının başındaki örtüyü açmak” mı, yoksa “saç örgüsünü çözmek” midir? Metinlerin çoğu, “saç örtüsünü

³⁶⁵ Bronner, s. 5.

³⁶⁶ Erkek ve kadınların başörtü uygulamalarının benzer bir karşılaştırması da I. Korintlulara mektup 11/4-7’de yapılır ki şu şekildedir: “Kadınlar, sadece erkeğin yüceliğini yansıttıkları için alçak gönüllülükle saçlarını örtmeleri gerekirken erkek, Tanrı’nın yüceliği olduğu için ibadet ederken başını açacaktır”.

³⁶⁷ TB, Berakoth, 51a.

³⁶⁸ TB, Berakoth, 24a.

³⁶⁹ Bronner, s. 6.

açmak” şeklinde yapılan yorumları desteklerken, önemli bir azınlığın da “saç örgüsünü çözmek” yorumunu kabul ettiğine şahit oluyoruz. Gemera, Kethuboth 72a-b’de “saç örtüsünü açmak” fikrini savunmasına karşılık; Mişna Sotah, Sifre ve Tosefta el yazmalarının bir kısmı “saç örgüsünü çözmek” fikrini kabul etmektedir. Gemera, Sotah’da “saç örgüsünü çözmek” yorumunu kullanmaktadır. Her ne kadar kelimenin anlamında bir belirsizlik olsa da, “*parah*” kelimesiyle kastedilmek istenen anlam olarak Kethuboth 72a-b’deki “saç örtüsünü açmak” ifadesi kabul edilir. Yani “*parah*” kelimesinin anlamı “başörtüsü” olup Tevrat’ın ilk beş kitabına ait olan “*sotah*”la ilgili Tevrat ifadesine dayandırılmaktadır³⁷⁰.

Netice olarak başörtme, Raşî gibi yorumcular tarafından Yahudi uygulamalarına temel oluşturmak amacıyla kabul edilmiştir. Büyük çoğunluk, başörtme uygulamasını Tevrat’a dayandırmasına rağmen, bu uygulama Yahudiliğin 613 emrinin ayrıntılı kataloğu (*The taryag mizvot*) içerisinde yer almaz³⁷¹.

1.2.2.3. Başörtmeyle İlgili Kurallar

Eski Ahit dönemlerinde kadınlar, saçlarını sıkıca sararak muhafaza ederler³⁷², iffetlilik ve alçakgönüllülüğün bir işareti olarak başlarını bir baş veya yüz örtüsüyle örterlerdi³⁷³.

Bir kimsenin başı açık olarak ibadet etmesi Yahudiler tarafından hoş bir davranış olarak görülmez ve bu durum sert bir şekilde kınanırdı. Yahudi erkekleri her sabah “*Güzellikle İsrail’e taç giydiren Ey Tanrım! Mukaddes kıl*” duasını ezbere okurlardı. Onlar kâdir-i mutlak olanın aydınlık ve ihtişamına (*Shekhinah*) inanırlardı. Bundan dolayı, bir kimsenin ibadet ederken başörtü takması tevazu ve hayranlık ifade eden bir davranış olarak kabul edilmekteydi³⁷⁴.

Eski Ahit’te bir kadının saçını açması kendisini rezil eden bir davranış olarak görülür ve bunun cezası olarak da o kişi rezil edilirdi³⁷⁵. Yas tutan biri gibi rezil edildiği için de

³⁷⁰ Bronner, s. 5.

³⁷¹ Bronner, s. 5.

³⁷² Say., 5/18.

³⁷³ Bowker, “Head covering” *ODWR*, s. 416.

³⁷⁴ Bristow, s. 79.

³⁷⁵ Ydit, “Head Covering”, *EJ*, VIII, 2-6, 6.

zina zanlısı olarak kabul görür ve kâhinler tarafından başını açmasının cezası olarak saçını darmadağın edilirdi³⁷⁶.

Tevrat'ın Sayılar bölümünde kâhinin, “zina zanlısı bir kadını öne çağırıp Rab’bin önünde durmasını sağlayarak bir toprak kap içinde kutsal su ve toprak koyup ona takdim etmesi” anlatılmaktadır. Devamında ise bu uygulamanın nasıl gerçekleştirileceği şu şekilde ifade edilmektedir. “*Kadını Rab’bin önünde durdurduktan sonra onun saçını açacak, anımsatma sunusu, yani kıskançlık sunusunu eline verecek, kendisi de lanet getiren acı suyu elinde tutacak*”³⁷⁷.

Burada kastedilen sadece kadının başındaki örtüdür³⁷⁸. Rabbinik geleneğe göre ise, kâhin zina zanlısı kadınının gömleğini çekip yırtarak göğüslerini açacak; erkek ve kadınlar onun etrafında bir kalabalık oluşturmak suretiyle ona daha çok acı çektirecek, ondan bu şekilde öç alacaklardır³⁷⁹. Bu uygulama esnasında tapındaki başkâhinin konumunun nasıl olması gerektiği de açıklanmaktadır. Başkâhin ihtiyatlı davranıp zina zanlısı kadının herhangi bir bölümünü açmamalıdır. Bu sebepten dolayı da zina zanlısı kadın, uygulama esnasında pantolon ve şapka giymelidir. Çünkü tapınakta zina zanlısı kadının başından örtüyü alma büyük günah kabul edilirdi³⁸⁰.

Bunun yanında yine Eski Ahit'in Yeşeya bölümünde Rab Yeruşalim kızlarını şu şekilde tasvir etmektedir: “*Siyon kızları kibirlidir, burunları bir karış havada, göz kırparak geziyor, ayaklarındaki halhalları şangırdatarak kırıttıyorlar*”³⁸¹. Bunun cezası olarak ise, “*Rab onların başlarında yaralar çıkaracağını, mahrem yerlerini açacağını*”³⁸² belirtmektedir. Daha sonra Yeruşalim kızları hakkında şu ifadeler yer verilmektedir: “*O gün Rab güzel halhalları, alın çatkılarını, hilalleri, küpeleri, bilezikleri, yüz örtüleri, başlıkları, ayak zincirlerini, kuşakları, koku şişelerini, muskaları, yüzükleri, burun halkalarını, bayramlık giysileri, pelerinleri, şalları, keseleri, el aynalarını, keten giysileri, baş sargılarını, tülbentleri ortadan kaldıracak. O zaman güzel kokunun yerini*

³⁷⁶ Katzenstein, “Bareheadedness”, *JE*, II, 530-533, 530.

³⁷⁷ Say., 5/18. R. Ishmael bu cümleden hareketle İsrail kızlarının halk arasında başı açık olarak dolaşmalarını yasaklayan kanunu çıkarttı ve bunun ihmal edilmesini, kadının mehrini ödemeksizin boşamak için yeterli sebep kabul etti. Bkz. TB, Kethuboth, 72a.

³⁷⁸ TB, Sotah, 8a. Ayrıca Bkz. TB, Baba Kamma 90b.

³⁷⁹ Neusner, “*HELJ*”, IV, Tractate Mişna Sotah, 1:5, TB, Sotah, 8a.

³⁸⁰ Lev., 21/10; Çık., 20/26.

³⁸¹ Yeş., 3/16.

³⁸² Yeş., 3/17.

pis koku, kuşağın yerini ip, lüleli saçın yerini kel kafa, süslü giysinin yerini çul, güzelliğın yerini dağlama alacaktır”³⁸³.

Başörtmeyle ilgili kurallara işaret edebilecek diğeri bir metin ise, yeni evlenmiş genç kızlarla ilgili olup şu şekildedir: “*Evlilik hayatına başlamak üzere zıfaf odasına yeni girmiş genç kadınların sevincinin yerini ağlayış aldı. Mür kokulu saçlarına küller serpmiş olarak peçesiz bir şekilde götürüldüler. Putperestlerin acımasız zulmü onları yıkıma uğrattı ve düğün ezgisi yerine hep birlikte ağıt yaktılar*”³⁸⁴.

Öte yandan, Levililer bölümünde, bir kâhinin kızı fahişelik yaparak kendini kirletirse, onun bu davranışının hem kendisini hem de babasını rezil edeceği belirtilmektedir. Devamında ise; “*Diğeri kâhinler arasından başına mesh yağı dökülen ve özel giysiler giymek üzere atanan baş kâhinin, bu kişinin saçlarını dağıtmayacağı ve giysilerini yırtmayacağı*”³⁸⁵ açıklanmaktadır.

Diğeri bir ceza ise, saçı traş ettirmektir. Bu uygulama sadece tutsak kadınlar için hakaret olarak verilen bir ceza idi³⁸⁶. Bunun yanında, erkekler saçlarını uzatabilirler; fakat bukle yapma konusunda böyle bir zorlama altında değillerdi. Mişna, “Erkek, kadından nasıl farklı olur?” diye sormaktadır. Yine Mişna soruya karşılık olarak, “erkeklerin başı açık ve giysileri yırtılmış olarak dolaşabileceğini, fakat kadınların bu şekilde dolaşamayacaklarını” ifade etmektedir³⁸⁷.

Bazı hahamlar, evli bir kadının saçını teşhir etmesini onun mahrem bir bölümünü teşhir etmesiyle bir tutarlardı. Bu yüzden rabbilere ait hukuk, evli bir kadının başı açık bir halde takdis olmasını ve duaları ezberden okumasını yasaklamaktadır³⁸⁸. Çünkü insan vücudunun yüzdeki en etkileyici bölümü olan saçın bedene şekil verdiği ileri sürülmektedir. Bu yüzden Tevrat, bir kadının saçını onun kadınlığının ana unsuru olarak tasvir etmektedir. Çünkü Tanrı, bizzat kendisi Hz. Havva’yı yarattığında, Hz. Âdem’e sevdirmek için saçı örülmüş bir halde getirdi³⁸⁹.

³⁸³ Yeş., 3/18-24.

³⁸⁴ III. Makkabeliler, 4/6.

³⁸⁵ Lev., 21/10.

³⁸⁶ Yer., 7/29.

³⁸⁷ Neusner, “HELJ”, IV, Tractate Mişna Sotah, 3:8.

³⁸⁸ TB, Berakoth, 24a.

³⁸⁹ TB, Shabbath, 95a; TB, Berakoth, 61a.

Bununla birlikte Mişna, bir kadının başı açık dışarı çıkmasını kabul edilemez bir davranış olarak kabul görürdü³⁹⁰. Şayet bir kadın halk içinde saçını örtmezse erkeği günaha sevk eden biri olarak değerlendirilirdi³⁹¹. Aslında, bu şekildeki bir davranış hiç yakışık almaz ve kocanın eşini mehrini ödemeksizin boşaması için yeterli bir davranış olarak görülürdü. Evli bir kadın, Hz. Musa'nın yasasını ve Yahudi geleneğini ihlal ederse, bu şekildeki bir ihlalin Hz. Musa yasasındaki şartları nelerdir? Bu husus Mişna'da şu şekilde ifade edilmektedir:

“Şayet kadın kocasıyla temiz olmayarak ilişkiye girer, söz verip onu yerine getirmez, başı açık dışarı çıkar veya caddede dolaşırsa, caddelerde ip örer veya herhangi bir yabancı erkekle konuşursa bu gibi hallerde kocası ona mehrini vermeksizin onu boşayabilir”³⁹².

Yukarıda belirtildiği gibi, Mişna'ya ait metinde, Hz. Musa yasası ve Yahudi hukuku arasında bir ayırım yapılmaktadır. Kadınların başlarını örtmeleri Eski Ahit'in ilk beş kitabının dışında, geleneğin bir meselesi olarak tayin edilmiştir. Bununla birlikte her ikisi de boşanmaya temel teşkil eder. Ayrıca, mehri ödemeksizin boşamanın katılığı ve parayla ilgili koruma, kadına hak ettiği değerden daha az bir pahada olmamasını garanti etmektedir³⁹³.

Şurası açıktır ki bir erkek, başkasının hanımının başı açık bir şekilde dışarı çıkıp koltuk altları açık örme bir elbiseyle caddede dolaştığını veya erkeklerle aynı yerde banyo yaptığını gördüğünde kocası, dinî bir vecibe olarak onu boşayabilirdi³⁹⁴. Çünkü bu husus Tevrat'ta şu şekilde ifade edilmektedir:

*“Eğer bir adam evlendiği kadında yakışsız bir şey bulur, bundan dolayı ondan hoşlanmazsa boşama belgesini yazıp ona verir”*³⁹⁵.

³⁹⁰ TB, Kethuboth 7/6'da Raşî, Pavlus'un I. Korintoslulara mektup 11/1-16'daki ifadelerine eklemeye bulunarak; “şayet bir kadın caddede başı açık olarak dolaşırsa kocasının, mehrini ödemeksizin onu boşayabileceğini” belirtmektedir.

³⁹¹ Bristow, s. 79.

³⁹² Neusner, “*HELJ*”, IV, Tractate Mişna Ketubot, 7/6. Katzenstein, “Bareheadedness”, *JE*, II, 530-533, 530. Ayrıca Bkz. Bristow, s 79.

³⁹³ Bronner, s. 3.

³⁹⁴ Brayer, I, 317.

³⁹⁵ Yas. Tek., 24/1.

Aynı şekilde Tannaim öğretisine göre, bir koca eşinin şayet bir erkekle aynı yerde banyo yaptığına şahit olursa onu boşayabilirdi. Mişna, kanuna karşı gelen bir erkeğin ölüm cezasına çarptırılması esnasında iffetlilik için mahrem yerlerini bir peştemalle örtmesini; kadın için ise, tüm bedenini kaplayan uzun bir elbise giymesini öğütlemektedir³⁹⁶.

Diğer taraftan, Tannaitik dönemde, erkeklerin bir başlık giymeleri gerekli görülmezken, bir kadının başının açık olması kısmî çıplaklık olarak değerlendirilmiştir. R. Akiba, bir kadının başı açık olarak halk içerisinde dolaşmasını suçlu bularak onu 400 zuz³⁹⁷ para cezasına çarptırırdı. Aynı şekilde bacaklarını ve uyluğunu açtığı da aynı ceza uygulanırdı³⁹⁸. Utandırma, (rezil etme) kişinin cinsel organını açma kategorisiyle bir tutulurdu. Bundan dolayı Mişna kuralına göre, başörtüsü kadınlar tarafından geniş çapta kullanılmıştır. Şayet erkekler saçın rengine işaret eden bir yemin ederse, kadınlar bu yeminin dışında kalırlar. Çünkü kadınların saçı hiç açık değildir. Rabbiler, kadınların “suç işleyen biri gibi olmamak ve halkın içinde mahçup edilmemek” için başlarını örttüklerini açıklamaktadırlar³⁹⁹.

Raşî, “bir kişinin pazaryerinde bir kadının başını açık olarak görüp R. Akiva’dan önce mahkemeye getirdiğinde, R. Akiva’nın o kişiye 400 zuz ödenmesini emrettiğinden” bahsetmektedir⁴⁰⁰.

Kethuboth 72a’da ise dindâr bir kişinin söylemine göre: “Karısının saçının görülmesine izin veren erkek lanetlenirdi. Çünkü, bir kadının kendi süsü için saçını teşhir etmesinin fakirlik getirdiğine inanılırdı”⁴⁰¹. Mişna, bu ifadelerle ilgili olarak evli olan ve evli olmayan kadınlar arasında hiçbir fark gözetilmediği yorumunu yapar. Fakat daha sonra gelenek, evli olmayan kadınlara daha çok tolerans tanımıştır. Bunun yanında erkekler için ise, başı örtmek amacıyla kullanılan örtü, saygınlık ve takvanın bir işareti kabul

³⁹⁶ Epstein, s. 30.

³⁹⁷ Zuz-Dinar. 100 zuz 25 gümüş şekele karşılıktır. 1 şekel 14,55 gramdır. Yusuf Besalel, “Ketuba”, *Yahudilik Ansiklopedisi*, Gözlem Gazetecilik Basım ve Yayın A.Ş.: İstanbul, 2001, II, 322-324, 322; Adil Öksüz, “*Ceza Hükümleri Açısından Tevrat ve Kur’an*”, Ed. Şahika Akyüz, Yeni Akademi Yay: İstanbul, 2006, s. 140.

³⁹⁸ Epstein, s. 32.

³⁹⁹ TB, ‘Erubin, 100b.

⁴⁰⁰ TB, Kethuboth, 72a. TB, Nedarim, 30a.

⁴⁰¹ TB, Yoma, 47a.

edilmiştir⁴⁰². Bu uygulama, hukukun etkisiyle geleneğin göze çarpan bir yaptırımıydı. Buna rağmen sadece büyük din adamları tarafından vazgeçilmez olarak yerine getirilmiştir⁴⁰³.

Bu konuda en kesin referans Talmud'daki, R. Huna' ben Yehoshu'a'nın: "Tanrı'nın egemenliğinin başımızın üzerinde olmasından dolayı erkek dört dirsek boyu başı açık olarak hiç dolaşmayacak" ifadesidir. Bundan dolayı başörtme bir ilgi, Tanrı'nın her yerde bulunduğu bilgisi ve korkusunun bir işareti haline gelmiştir. Babil'e ait gelenek, dindârlığın bir işareti olarak özellikle ibadet esnasında başın örtülmesini gerekli görmüş ve Babil etkisinin artmasıyla başörtmenin önemi yaygınlaşmıştır⁴⁰⁴.

Öte yandan Hz. Musa'ya ait yasa, "karşı cinsiyetin kıyafetini giymeme" kuralı ile aynı doğrultuda olarak kadınların, erkekler gibi, geleneğe ait başlık, takke ve sarık giymelerini yasaklamıştır. Aynı zamanda kadınlar erkekler gibi saçlarını kestirmemelidir. Çünkü uzun saç kadınlara özgüdür⁴⁰⁵.

Ayrıca, kadının yeri evidir; halk içinde dolaşması uygun görülmez. Şayet kadın her zaman dışarıda dolaşırsa, onun huyundaki arsızlıktan kaçınmak gerektiği beklenirdi. Başı açıklık, kendini beğenme ve haddini bilmezlik olarak görülürdü. Örtü, kadının sığınağı olup İsrail'in kızı için onun altında iffetlilik ve dokunulmazlık anlamı yatmaktadır⁴⁰⁶.

1.2.3. Kadının Yüzünü Örtmesi

Talmud'da kadınların takmış olduğu yüz örtüsünü ifade etmek için sadece bir-iki kelime bulunmaktadır⁴⁰⁷. Bunlardan birincisi, Kethuboth 2/1'de geçmektedir. Diğeri ise, Kethuboth 17b'de yer almakta olup düğün literatürünü temsil etmek için kullanılmıştır. Fakat Raşî, Kethuboth 17b'de geçen kelimeyi, kendi bölgesinde âdet olduğu için, gözlerin önüne kadar indirilen "gelinin başörtüsü" olarak yorumlamaktadır. Gelinin yüzünü örtmesi geleneği, damad ve rabbilerin düğün töreninden önce yüzlerini

⁴⁰² TB, Kiddushin, 31a; TB, Shabbath, 118b.

⁴⁰³ TB, Kiddushin, 8a.

⁴⁰⁴ Werblowsky, Geoffrey Wigoder, "Costume", *ODJR*, s. 179.

⁴⁰⁵ Brayer, I, 174.

⁴⁰⁶ Epstein, s. 41-42.

⁴⁰⁷ Yüz örtüsünün Aramca kullanımı için Bkz. TB, Baba Bathra. 146a. Ayrıca yüz örtüsünün Parsî ve Arapça kullanımı için Bkz. TB, Shabbath, 66b.

örtmelerinden dolayı en azından Ortaçağın erken dönemlerine kadar gerilere götürülebilir⁴⁰⁸.

Diğer taraftan, bir yerde Arap kadınlarının dışarıya yüz örtüsüyle gittiği ifade edilirken, Yahudi kadınlarının bunu uygulamadığına ima edilmektedir⁴⁰⁹. Bununla beraber gelinlerin yüz örtüsü takmasından Mişna’da da bahsedilmektedir. Şöyle ki: “Bir peçeyle gelinin yüzünü örtüp onu bir sedyeye oturttu. O (gelin), düğün sürecinde babasının evinden düğün törenine taşındı”⁴¹⁰. Modern dönemde ise gelin, damadın yanında yatak odasında bir peçeyle örtülü bulunurdu. Bazı ülkelerde de, damad ve rabbiler gelini örtme törenine katılmışlardır⁴¹¹.

1.3. Rabbinik Literatürde Örtünme

1.3.1 Kadının Başını Örtmesi

Erken Rabbinik dönemde, hatta mabed dönemlerinde kadın, geçerli olan toplum ahlâkı yasasına göre örtünme eylemini yerine getirmekteydi. Kadınların bedenlerinin herhangi bir bölümünü teşhir etmemeleri, iffetlilikle ilişkilendirilmekteydi. Şayet kadın, toplum ahlâkı yasasına aykırı davranırsa onun iffetliliğinden şüphe duyulmaktaydı. Rabbilerle ilgili birkaç örnek, bu uygulamanın Yahudi olmayanlarca yerine getirilmediğini belirterek, kendine özgü bir “Yahudi kullanımı” olduğunu ima etmektedir⁴¹².

Çağdaş Rabbinik kanun, bir kadının halk içinde başı açık olarak dolaşmasını ahlâksızlık olarak addetmektedir. Boşanma için zinadan başka hiçbir neden olmadığını ifade eden Şemmay ekolü, evli kadınların başı açık olarak halk arasında dolaşmalarının boşanma için meşru bir gerekçe oluşturduğunu ifade etmektedir. Başı açık olarak halk içinde dolaşmak, sadakatsizlikle bir tutulmaktadır⁴¹³.

Bugünün kadınları, başörtü uygulamasını yerine getirmemelerine rağmen çok dindâr evli kadınların az bir bölümünün saçlarını örtme uygulaması, bir kadının halk içinde başı açık olarak bulunmasının ahlâk dışı bir davranış teşkil ettiği inancından ileri

⁴⁰⁸ Ruth, “Veil” *EJ*, XVI, 83-84.

⁴⁰⁹ TB, Shabbath, 6/6.

⁴¹⁰ TB, Kethuboth, 2/1.

⁴¹¹ Eisentein, “Veil”, *JE*, XII, 406.

⁴¹² Epstein, s. 40.

⁴¹³ Epstein, s. 41.

gelmektedir⁴¹⁴. Rabbanî kaynaklardaki iffetlilik kanunları, kadının kocasının dışında hiç bir kimse tarafından ulaşılmaz ve kullanılamaz olduğunu ileri sürmektedir. Medeniyet tarihçisi olan Russel, Eski Roma'da, başörtme veya namuslu bir kadın tarafından "bir uyarı oluşturmak amacıyla" giyilen başlığın, giyen kişinin saygıdeğer bir kadın olduğuna ve hiçbir erkeğin ağır sonuçlara katlanma pahasına ona yaklaşmaya cesaret edemeyeceğine işaret ettiğini bildirmektedir. Başörtüsü, boyun eğmenin bir işaretiydi. Bununla beraber o, sadece rabbilere ait olarak bir kadının iffetlice hareket etmesinin bir işareti değildi, aynı zamanda evli bir hanımın da işareti olup o, her ne zaman toplum içine veya dışarıya çıkarsa başını örtmek zorunda idi⁴¹⁵.

Rabbilerin iffet hakkındaki genel kanaatlerine bakılırsa, açık olmama ve giyinmenin aşırı derecede katı olduğu görülür. Onların bu şekilde bir tutum sergilemeleri, genellikle Yahudi tepkilerinden etkilenmiş hâkim kültürel tutumlardan kaynaklanmaktadır. Örneğin, Eski Doğu'da, kadınlar başlarını bir başörtüyle örterler ve bir kadının şerefi, bu örtüyü yüzünün üzerine doğru çekmesiyle daha da bir anlam kazanırdı. Filistin geleneğinde, bir kadının yüzünü örtmesi Ortaçağ boyunca devam etmiştir. Bununla birlikte, bu uygulamanın Babil Yahudileri arasında çok yoğun olmadığı göze çarpmakta ve gaonik⁴¹⁶ dönemde Babil'de, daha sonraları da Avrupa'da bir kadının yüzünü bir peçeyle örtmesi nadir olarak görülmektedir⁴¹⁷.

Doğunun Talmud sonrası âlimlerinden olan Maymonides, evli ve bekâr kadınların baş veya saçlarını açmasını yasaklayarak, iffetliliğin aynı gelenek içinde uygulanmasını devam ettirmiştir. Bununla birlikte, Batı'daki Talmud sonrası erken dönem âlimleri arasında R. Yakub Tam ve R. Eliezer b. Yoel Halevy, muhitlerinde evli olmayan kızların başlarını açmasının âdet olduğunu bildirmektedirler. Bundan dolayı bu rabbiler, Şema'nın başı açık bir kızın bulunduğu ortamda ezbere okunabileceği kuralını koymuşlardır. Bu ifadeden anlaşılan odur ki onlar, bekâr kızlara halk içerisinde başı açık dolaşmalarına izin vermekte ve bundan dolayı da yargılanmayacaklarını kabul

⁴¹⁴ Alexandra Wright, "Women in Judaism", *Themes and Issues in Judaism*, Ed. Seth D. Kunin, Cassell: London and Newyork, 2000, s. 192-218, 207.

⁴¹⁵ Bronner, s. 3.

⁴¹⁶ "Gaon", Amoraim'den sonra ortaya çıkan ve Yahudi dünyasında otorite kabul edilen bilginlere verilen isimdir. Çoğulu "Gaonim"dir. Gaonim, Talmud üzerine çeşitli şerh kitapları da yazmıştır. Bkz. Adam, s. 12, dipnot 54.

⁴¹⁷ Wright, s. 192-218, 207.

etmektedirler⁴¹⁸. Bekâr kızlarla ilgili teklif edilen bu esneklik, sadece Şema'nın okunmasıyla ilgili olup ev ortamında kızların geleneksel olarak başlarını açmaları olayına dayandırılmaktadır. Çünkü onlara göre, Şema başı açık bulunan genç bir kızın huzurunda okunabilmektedir⁴¹⁹.

Bununla birlikte bu kural, fizyolojik tabiatın bir kabulünü içerir ki; halk, kadınların vücutlarının bir parçasını teşhir etmelerine alıştığında bu, kendi cinsel anlamlılığını ve edebe aykırılığıyla ilgili olması anlamını kaybeder. Bundan dolayı bekâr kızların; elleri, ayakları, yüzü veya saç buklelerini gereken tarzda açması hoş görülebilir olarak yasallaştırılmıştır⁴²⁰. Son zamanlara kadar bu yasak, Tannaitik dönemlerde oluşturulup Tevrat'a ait bir emir olarak kabul edildiği için evli kadınların halk içerisinde başı açık olarak dolaşmalarına müsaade edilmemiştir⁴²¹. Fakat bekâr kızların dışarıda başlarını açmalarına izin verilmiştir⁴²².

Öte yandan, Doğu ülkelerinde bekâr kızlarla ilgili bu şekilde bir esneklikten söz edilmedi. Çünkü orada evli kadınların olduğu gibi, genç kızların da başörtü kullanmaları genel bir uygulamaydı. Bu ülkelerden gelen raporlar, Filistin'i ve Kuzey Afrika'yı içine alarak, Yahudi genç kızlarının halk içindeyken iyi bir şekilde baş ve yüzlerini örttüklerine, daha sıklıkla da bu uygulamayı evin içinde muhafaza ettiklerine işaret etmektedir. Bekâr kızların halk içinde başı açık olarak görülmesine izin verilmesi, Batı ülkelerine aittir⁴²³. Bu uygulamanın 17. yüzyılda İtalya'da uygulandığına dair kayıtlar bulunmaktadır. Kısa bir süre sonra Amsterdam hahamları aynı sosyal şartlarla yüz yüze geldiler. Evli olmayan kızların başlarını örtmemesi, Lorraine'de aynı tarihi dönemde yürürlükte idi. O dönemde birçok Doğu Avrupa âliminin bekâr kızların başı açık olarak dolaşmalarına izin verdiği kayıtları da yer almaktadır. Aynı şekilde o dönemlerde Batı'da bu uygulama yaygın olup evli olmayan kadınlar tarafından halk içinde başörtü takılmıyor ve onun yasallığı da bilinmiyordu⁴²⁴.

⁴¹⁸ Epstein, s. 50.

⁴¹⁹ Bu durum; "Evin içerisinde herhangi bir çeşit giysi nasıl yakışık almazsa, Şema okurken de yakışık almaz" demektir. Bundan dolayı Şulhan 'Aruk başı açık genç bir kızın bulunduğu ortamda Şema'nın okunmasına izin verir. Fakat bu, genç bir kızın dışarıda başı açık olarak dolaşmasını doğrulamaz. Bkz. Epstein, s. 48, dipnot 108.

⁴²⁰ TB, Berakoth, 24a.

⁴²¹ TB, Kethuboth, 72a.

⁴²² Epstein, s. 51.

⁴²³ Epstein, s. 51.

⁴²⁴ Epstein, s. 52.

Bu konuda yapılmış en katı yoruma göre, sadece henüz nişanlanmamış bekâr kızların halk içinde başlarını açmalarına izin verilirdi. Dul veya boşanmış kadınlara ise bu konuda izin verilmezdi. Nişanlı genç bir kızın durumu konusunda ise otoriteler arasında ihtilaf bulunmaktadır. Bazıları onların başlarını açmalarına izin verirken diğerleri onların saçlarını göstermelerine izin vermezler. Bu karşıtlık, genç kızların evlenmeden önceki durumuyla ilgilidir. Çünkü bazıları, nişanlı bir kızın evli biri gibi muamele görmesini savunurken, diğerleri, bekâr kız olmanın vermiş olduğu esnekliği kullanması gerektiğini dile getirirler⁴²⁵.

Diğer taraftan, Yahudi topluluğunun rabbileri kadınlarının güzel görünmelerini teşvik etmektedir. R. Ishmael, Yahudi kadınlarının olabildiği kadar sevimli görünmeleri konusunda çok çaba sarf etmiştir. R. Ishmael öldüğünde de Yahudi kadınları tarafından kendisine yas tutulup ağıtlar yakılmıştır⁴²⁶.

Ayrıca, Yahudilikte kadınların iffetli olmaları şu sözlerle övülmüştür: “Tanrı indinde iffetlilikten daha değerli bir şey yoktur”. Yahudilikte iffetlilik insanî bir nitelik olarak değer görmektedir. Bu nitelik, doğal fonksiyonlar, cinsiyete ait ilişkiler ve çıplaklığın gizliliğini ifade etmektedir⁴²⁷. İffetlilik, ahlâklı olmanın birinci şartıdır. Bundan dolaydır ki; Ezra, kadınların sinor (iç etekliği) giymelerini öğütlemektedir⁴²⁸.

Mezmurlardaki bir beyit rabbiler tarafından Yahudi kızlarının iffetliliğini anlatmak amacıyla şu şekilde yorumlanmıştır: “*Her taraftı ışıl ışıl parıldayan süslü giysiler, Kral’ın kızının odasında ışıl ışıl parlıyordu. Giysi, altınla dokunmuş işlemeli giysiler içinde kralın huzuruna çıkarılacak*”⁴²⁹. Midraş da Yahudi kızlarının iffetliliğini “kadının evinde kalmasının doğası” olarak açıklamıştır. Maymonides’in görüşü ise, “Kadının ihtişamı, kendi evinde olmasıdır” şeklindedir⁴³⁰.

Kadınların kendi evlerinde olması, Eski Ahit dönemlerinde övülmüştür. Hz. İbrahim’e nur yüzlü misafirleri tarafından: “*Sizin eşiniz Sara nerede*”? şeklinde sorulduğunda, Hz. İbrahim: “*İşte! Çadırda*”⁴³¹ diye karşılık vermiştir. Talmud burada Sara’nın

⁴²⁵ Epstein, s. 52.

⁴²⁶ Brayer, II, 6.

⁴²⁷ Brayer, I, 235.

⁴²⁸ Brayer, I, 236.

⁴²⁹ Mez., 45/13-14.

⁴³⁰ Brayer, I, 237.

⁴³¹ Yar., 18/9.

övülmesini, bir kadının en büyük mükemmelliğinin kendi evi ve ailesine bağlı olması ve de gizliliği olarak açıklamıştır⁴³².

Yahudi kadınlarının vücut azalarından herhangi birini göstermemesi bir gelenektir. Örneğin, kadın, erkeğin bulunduğu yerde kollarını açamaz, iffetlilik gereği kendi kapısında erkek misafirlerini karşılayamazdı. İffetlilik gereği, yas tutan kadınlardan göğüslerini açmaları istenmezdi⁴³³.

Rabbiler; iffetliliği, kadınların karakterinde doğuştan var olan ve onun davranışını kontrol eden, ayırt edici bir özellik olarak görmüşlerdir. Kadınların karakterleri, giysilerinde oldukça fazla yansıtılırdı. Onlar caddede yürürken elbiselerinin bir tarafı yerde, onların arkasından sürünürdü. Bu gelenek hâlâ çoğu kültür tarafından, gelinin düğün kıyafeti gibi, devam ettirilmektedir⁴³⁴.

Gözleri boyamak, iffetsizliğin bir işareti sayılmaktaydı. Ayrıca iffetli kadınların sadece bir gözü açık bırakacak şekilde yüzlerini örtmeleri gelenektir⁴³⁵.

Eski Talmudik söylemde; “hangi akıllılık onun başını hükümdarlık tacı yapar, alçak gönüllülük onun ayakkabısı olur” tarzında bir anlayış hâkimdir⁴³⁶.

Rabbiler de kadınların eve olan sevgilerini ev ve hanımlarını özdeş tutarak ifade ederlerdi. Rabbi Yossi: “Ben genellikle hanımı ‘evim’ olarak çağırırdım” der⁴³⁷.

Talmudik dönemde Yahudi kadınları işe gitmeye cesaret edemezlerdi. Daha ziyade evde kalmayı tercih ederler ve kendi aileleriyle ilgilenirlerdi⁴³⁸. Şayet evli bir kadın çalışmak isterse çalışmasına izin verilir. Ancak onun dışarıda çalışması, iyi bir anne ve eş olması için uygun değildir⁴³⁹.

Maymonides, kendi dönemiyle ilgili olarak o dönemdeki kadınların uygulamalarında saygıdeğer bir kadının dışarıda (caddede) ve pazarlarda oturmadığını belirtmektedir. Bu davranışın iffetli bir kadın için yakışık almayacağını ve oldukça tehlikeli olduğunu

⁴³² Brayer, I, 238.

⁴³³ Brayer, I, 239.

⁴³⁴ Brayer, I, 239.

⁴³⁵ Brayer, I, 239.

⁴³⁶ Brayer, I, 240.

⁴³⁷ Brayer, I, 241.

⁴³⁸ Brayer, I, 241.

⁴³⁹ Brayer, I, 244.

bildirmektedir. Bundan dolayı erkek, eşinin boyun eğmesini sağlayıp onu kontrol altında tutarak pazarlarda dolaşmasına engel olmalıdır. Ayrıca kadın, utanç verici bir duruma düşüp günah işlememelidir. Yani o, sosyal yaşamın dışında tutulmalıdır⁴⁴⁰.

Aşkenazilere ait bir atasözünde ise iffetli kadın hakkında şu ifade yer almaktadır: “Kadınlar için en büyük onur kendi evlerinde oturmalarıdır. Çünkü caddelerde oturmak kadınların doğasında yoktur”⁴⁴¹.

Maymonides’e göre, Tevrat’a ait, karşı cinsin giysisini giymeye karşı olan yasak, ilkel bir putperest ayinine işaret eder ki, karşı cinsin giysisine bürünerek maskeli eğlencelere katılmak, dinî seksüel ibadetlerin bir parçasıydı. Hz. Musa’ya ait kanun, bu şekildeki seksüel, ahlâki olmayan uygulamaları putperestlik kabilinden ibadetler olarak kınamaktadır⁴⁴².

Halakhah, halkın kıyafet ahlâkını Tevrat’a ait bir emir olarak yorumlamaktadır. Şayet giysilerin kullanımında belirsizlik olur ve giysiler her iki cinsiyet tarafından giyilirse Halakhah, bu şekildeki bir davranışın cinsel sapıklığa ve ayyaşlığa yol açacağını belirtmektedir. Ayrıca o, erkeklerin, kadınların giyindiği gibi çok parlak, can alıcı renkte kıyafetler giyip takılar takmalarını ve kadın modasında süsler kullanmalarını da yasaklamıştır⁴⁴³.

1.3.2. Kadının Peruk Takması

Talmud dönemlerinde kadınlar çok saça sahip oldukları izlenimini vermek için peruk takarlardı. O dönemdeki kadın tarzının bir özelliği de saç parçasını ve peruğu kozmetik olarak kullanmaktı. Peruk takma, Talmud dönemindeki kadınlar arasında yaygın bir uygulama olarak göze çarpmaktadır. Bununla birlikte, Talmud’da peruğun başörtüsünün

⁴⁴⁰ Eliezer Berkovits, “*Jewish Women in Time and Torah*”, Ktav Publishing House: New Jersey, 1990, s. 17.

⁴⁴¹ Brayer, I, 317.

⁴⁴² Brayer, I, 174. Maymonides döneminde durum bu şekilde olmasına rağmen 12. yüzyılda R. Yehuda Ha-Hasid, Gentileliler tarafından Yahudi kadınlarına gelebilecek herhangi bir saldırıyı önlemek için Yahudi kadınlarının dışarıda kendilerini erkekler gibi gizlemelerine ve erkeklerin kıyafetlerini giymelerine izin verdi. Aynı şekilde, Purim’de, Yahudi düğünlerinde, geleneksel kutlamalarda ve şenliklerde maskeli eğlencelere katılmak için Ortaçağ dönemindeki erkeklerin de kadınların kıyafetleriyle gizlenmeleri bir gelenektir. Brayer, I, 174.

⁴⁴³ Brayer, I, 174.

yerini tutan bir örtü olduğu kastedilmemektedir. Bu dönemde birçok Avrupalı haham, peruğa ve halkın bunu benimsemesine itiraz etmişlerdir⁴⁴⁴.

Mişna, peruğu acayip bir saç lülesi (*pe'ah nokrit*) olarak adlandırmakta ve Şabat'ta bir kadının avlu içinde peruk takabileceğini fakat caddede takamayacağını bildirmektedir. Daha sonra ise, kadının peruğu çıkartarak onu özel yerlerden halk içerisine taşımaması gerektiğini açıklamaktadır⁴⁴⁵. Erkek şayet eşinin saçını kestirmesine karşı çıkarsa evlilik yeminine itiraz edebilirdi. Tannaimlerden bazıları kadının peruk takabileceği fikrindedir; fakat R. Me'ir, temiz olmamasından dolayı kocasının peruğa itiraz edebileceğini belirtmektedir⁴⁴⁶.

16. yüzyılda Avrupalı Yahudi kadınlar, başörtüsünün yerini tutan bir peruk (*sheitel*) veya yapma saç keşfettiler⁴⁴⁷. Geleneğe ait başörtme uygulamasına yönelik ilk ciddi meydan okuma, 16. yüzyılda Fransızlar arasında moda haline gelen peruk kullanımıyla başlamıştır. Peruk, Fransız kadın ve erkekleri tarafından giyildi ve sonunda Yahudi kadınları, komşuları olan Fransızları taklit etmek üzere bu olaydan etkilendiler. Peruk takma uygulaması ilk kez Rabbinik otoriteler tarafından tepki gördü. Fakat sonunda, çoğu haham tarafından kabul edildi⁴⁴⁸.

Peruğun kendisi Yahudiler için yeni bir şey olmayıp başörtüsünün yerini almıştı. Takma saç (ilave saç), Tannaitik dönemlerde biliniyor ve kadınlar tarafından onların öndeki saçlarını kabartmak için kullanılıyordu. Amoraik dönemlerde, teknolojinin gelişmesiyle beraber saç bukleleri kaybedilmek suretiyle veya kazıtılarak sunî peruklar yapıldı. Peruk, o günlerde sadece kadınların bir aksesuarıydı. Yahudi kadınları giyside ayırt ediciliğin öneminden dolayı yapma saçı, Musevî olmayan hemcinslerinin de kendileri gibi takmalarını kabul ettiler⁴⁴⁹.

Yahudi kadınları için takma saç kullanma, Yahudi hukukunun ve iffetlilik uygulamasının bir sorunuydu. Onlar rahibelerin modasına göre başlarını örterlerdi. Çünkü onlar kesinlikle takma saçın yeniliğiyle tanışmamışlardı. Bazı kimseler takma saçın bir başörtüsü olduğunu düşünüyorlardı. Diğerleri ise, yapma saç takıp onun

⁴⁴⁴ Bronner, s. 6.

⁴⁴⁵ TB, Shabbath, 6/5; 64b.

⁴⁴⁶ TB, Nazır, 28b.

⁴⁴⁷ Wright, s. 192-218, 207.

⁴⁴⁸ Epstein, s. 52-55.

⁴⁴⁹ Epstein, s. 53.

üzerine bir başörtüsü veya atkı koyulabileceği fikrini savunuyordu. O dönemin Avrupalı hahamı R. Joshua Boaz Baruk, “Talmud Kaynaklarının Temeli” üzerine bir notunda, peruğun saçın bir örtüsü olduğunu düşünmüştür. Bununla birlikte, dönemin bazı âlimleri bunu problemlili bulmuşlardır. Onlar, kadının saçını açmasına karşı olan Talmudik yasağın perukla da ilgili görüldüğünü ve peruğun erkeklere bir cazibe sunduğunu veya en azından erkekleri kötü düşüncelere sevk ettiğini ileri sürmektedirler. Ayrıca, peruk kadınların uzun saçını taklit etmekte olup daha ziyade onun saçının cazibesini vurgulamaktadır. O dönemin âlimlerinden R. Samuel Yehuda Katznellenbogen ise, “Kadının saçını açmasını yakışık almayan bir davranış olarak görmekte ve peruğun da onların doğal saçını anımsattığını” dile getirmektedir. Bundan dolayı da kadınlardan hem saçlarını açmamalarını, hem de peruklarla süslememelerini talep etmektedir. O, ipeğin yününden yapılmış bir takma saçın ve insan saçını taklit eden bir baş sargısının (*bindi*) kullanılmasına daha önceleri eski dönem âlimleri tarafından da karşı çıktığını hatırlatır. Çünkü onun rengi insan saçının rengindedir⁴⁵⁰.

Yahudi olmayanlar arasında peruk modasının sonuna gelindiğinde, peruk takma Yahudiler arasında modanın bir sorunu olarak değil de, dinî bir gereklilik olarak hâlâ devam etmekteydi. Fakat onlar, halk içinde saçlarını açarak dolaşmıyorlar daha ziyade peruk kullanıyorlardı. Peruk onlar için kesinlikle süs değil, dinin gerektirdiği bir başörtüsü idi. Yukarıda da bahsedildiği gibi, evli olmayan kızlar saçlarını örtme konusunda samimi değillerdi⁴⁵¹.

Öte yandan peruk, gelinler tarafından onun evliliği esnasında ve evli bulunduğu yaşam boyunca giyilmiştir. Fakat bu uygulama evrensel değildi. Çoğu kadın, şu an için onun modasının geçmiş olduğunu dile getirdi ve başı açık dolaştı⁴⁵². Durum bu şekilde olmasına rağmen, başlıkları sadece dindâr kadınlar kabul edip taktılar. Diğerleri kanuna karşı geldi ve halk içinde başı açık dolaştılar. Doğu Musevi halkı bu meseleyle yüz yüze gelmedi. Çünkü onlar peruğu asla kabul etmedikleri gibi ona karşı da çıkmadılar. Eski zamanlarda olduğu gibi, kanuna boyun eğen kadınlar tarafından başörtüsü kullanılmaya devam edilmiştir⁴⁵³. Doğulu Yahudi kadınlar eski dönemlerden beri kullandıkları gibi, bir yüz örtüsü kullanmaya devam ettiler. Bugün hâlâ peruk, dindâr kadınlar tarafından

⁴⁵⁰ Epstein, s. 53-54. Bronner, s. 6.

⁴⁵¹ Bronner, s. 6. Epstein, s. 54.

⁴⁵² Wright, s. 192-218, 207.

⁴⁵³ Epstein, s. 55.

kullanılıp mistik tarikat üyeleri tarafından uygulanmasına rağmen, kadınların büyük bir çoğunluğu saçlarını örtmezler⁴⁵⁴.

Hahamlardan bazıları perukla ilgili görüşlerini dile getirdiler. Birkaç örnek verecek olursak, mesela R. Yakup Emden (1697-1776) peruk takmayı uygun görmeyenler arasındaydı. Hatta kadınların bulunduğu bir ortamda Şema'dan okurken bir kadının peruk takmasının yasak olduğunu bildirmiştir. Öte yandan, R. Moshe Isserles (1525?-1572) Shulhan Aruk'a notunda, peruğun kabul edilebileceğini bildirmiş ve onun esnek kuralı daha sonraları Aşkenazi Yahudileri tarafından kabul edilmiştir. Bazı Yahudi kadınları da başörtüsüyle peruğu mukayese ederek peruğa dair kendilerine tanınmış olan bu ruhsatın güzellik ve öz saygı verdiğini ileri sürerek daha önceki başörtüleri kullanmayı reddetmişlerdir⁴⁵⁵.

Bununla birlikte, sonunda, peruk takma konusunda da memnuniyetsizlik söz konusu oldu. Kadınların çoğunun yavaş yavaş onu takmayı bıraktıkları görüldü. 20. yüzyılın başlarında R. Jehiel Epstein (Şulhan Aruk'un yazarı) daha önce çoğu kadının başörtme âdetini ihlal ettiğini iddia ederek, kadınlar arasında bu âdetin eksikliğine üzüldüğünü belirtti. Fakat bu çok mutsuzluk veren gerçeğin farkında olarak, saçları açık bir kadının olduğu bir ortamda ibadet yapılmasının caiz olduğunu bildirdi⁴⁵⁶.

Sosyal âdetler rabbilerin başörtme konusunda daha esnek bir tutum sergilemelerine neden olmuştur. R. Yehoshua Babad, (1754-1838) Yahudi kadınlarının başlarını örtme konusunda kendi yörelerinin uyguladığı gibi yapmaları gerektiğini belirtmektedir. Şayet öyleyse, bir bölgenin kadını başörtüsüyle dolaşmaya alışık değilse, onlar saçlarını örtmeseler dahi, onların bu davranışları iffetsizlik olarak değerlendirilmez⁴⁵⁷.

R. J. B. Hurewitz, (1868-1935) her iki yeniliği de, yani peruğu da (çirkin olmasına rağmen) ve başı açıklığı da savundu. Çünkü o, sosyal değişikliklerin Yahudi geleneğinin değişmesine sebebiyet verdiğini iddia etmektedir. Aynı şekilde o, başın örtülmesinin gerekli görüldüğü bir yerde bir kadının geleneğe karşı gelerek başını örtmemesinin iffetsizlik olarak değer gördüğünü savunmuştur. Çünkü erkekler böyle bir yerde kadının saçını görmeye alışık değillerdir ve onu gördükleri zaman tahrik

⁴⁵⁴ Wright, s. 192-218, 207.

⁴⁵⁵ Bronner, s. 6.

⁴⁵⁶ Bronner, s. 7.

⁴⁵⁷ Bronner, s. 7.

olacaklardır. Bu örnekte Hurewitz, bekâr ve evli kızlarla ilgili olarak, değişik Rabbanî kaynakların farklı yerlerinde bekâr kızların başı açık dolaşabileceğini, fakat evli kadınların başlarını kapayacağını açıkça belirten ifadelerle karşılaşmıştır. Bundan dolayı o, evli olmayan kızların uygulamalarının, o bölgenin geleneğine dayandığını dile getirmektedir⁴⁵⁸.

Hurewitz, genel olarak peruk kullanmaya karşı çıkmıştır. O, kadınların saçlarını örttüğü bir yerde, bir kadının perukla dolaşmasını Tevrat'ın ihlali olarak görmektedir. Bununla birlikte Hurewitz, Rabbinik karşıtlığın devam etmesine rağmen geleneğin yayılmaya devam ettiğini belirtmektedir. Kadınlar, peruk giymeyi alışkanlık haline getirdiler ve yavaş yavaş ona karşı gelmekten vazgeçtiler. Hurewitz ise, kadınların sonunda peruk giymekten hoşnutsuz olduklarını ve yavaş yavaş çoğunun onu takmayı bıraktığını belirtir. Kadınlar, özellikle Amerika'da, peruk gelenek haline gelene kadar, hatta iffetli ve itaatkâr kadınlar da başı açık olarak dolaşana kadar erkeklerin itirazlarına aldırmadılar. Hurewitz: "Bugün kim bu kadınların iffetsiz ve günahkâr olduğunu söylemeye cüret edebilir"? şeklinde sormakta ve yine o, kendi sorusuna "İsrail'in kızlarının saygıdeğer ve terbiyeli olduğu" şeklinde cevap vermektedir⁴⁵⁹.

Hurewitz'in kadınların saçlarını açmasının onların yaşadığı topluma uyum sağlamasına yardımcı olduğunu öğütleyen görüşü kendine özgüdür. Çoğu dindâr kadın, başörtüsüne verilen değeri içselleştirmiş ve başörtü takmayı anlamlı bulmuştur⁴⁶⁰.

Diğer taraftan, hem başörtme hem de peruk takma, kadınların saçlarını gizlemek için yeterli değildi. Son yüzyıldaki Avrupalı Yahudiler, hem saç kestirmeyi hem de kazıtmayı talep etmektedirler. Anlaşılan odur ki, bunun için özel bir törenin uygulandığı görülecektir. Ya derhal düğünden önce veya hemen sonra gelinin saçının kesilmesi ve bununla ilgili uygun kutlamalar yapılması gerekliydi. Bu fikir ve tören çok eski gelenekten kaynaklanıp kısmen Yahudi olanlar, ama aslında Yahudi olmayanlar tarafından uygulanmıştır⁴⁶¹.

⁴⁵⁸ Maymonides, evli olmayan kızların başlarını örtmeleri gerektiğini ifade etmesine rağmen bu, Yahudi uygulamasını engellememiştir. Bkz. Bronner, s. 13, dipnot 42.

⁴⁵⁹ Bronner, s. 7.

⁴⁶⁰ Bronner, s. 7.

⁴⁶¹ Westermarck, I, 509. Not: 3.

18. yüzyılın sonlarına doğru gelindiğinde bazı kadın çevrelerin peruk (*shaytl*) giyme uygulamasına belirli Ortodoks otoriteler tarafından karşı çıkıldı. Modern dönemlerde, sadece mutaassıp Ortodokslar, kadınların her zaman başlarını örtmeleri konusunda ısrar ettiler. Bununla birlikte bu, uygulama olarak devam etmektedir. Hatta bazı Reformist cemaatlerde bile kadınlar sinagogda başlarını kapatmaktadırlar⁴⁶².

19. yüzyılın ilk dönemlerinde, bazı kadınlar peruk takarak geleneği takip ettiler. Bugün ise, sadece mutaassıp Ortodoks Yahudi kadınlar her zaman başlarını örtmektedirler⁴⁶³.

⁴⁶² Ydit, "Head Covering", *EJ*, VIII, 2-6, 6.

⁴⁶³ Bowker, "Head Covering", *ODWR*, s. 416.

BÖLÜM 2: HİRİSTİYANLIKTA KADININ BAŞINI ÖRTMESİ

2.1. Yeni Ahit'te

Hız. İsa, muhtemelen M.Ö. 4 ve M.S. 28 veya 29 yılları arasında yaşamıştır. Kendisi herhangi bir teoloji geliştirmedeği için, onun öğretileri hakkındaki kaynaklarımız, ikinci el rapor ve mektuplardan oluşacaktır⁴⁶⁴. Hız. İsa hayattayken kendisinin öğretilerine dayanan bir doktrin yapısı oluşturmayı elçilerine bırakmıştır. Çarmıha gerilmesinden sonra oluşturulmuş olan külliyyatın adı Yeni Ahit'tir. Bunlardan en önce yazılanı, M.S. 50'lere ait olan Pavlus'un mektuplarıdır. Sonuncusu ise M.S. 125'ten önce tamamlanmıştır. Bunlardan Pavlus'a atfedilen mektuplardan yedi tanesi güvenilir olarak kabul görmektedir. Hız. İsa, doktrinini İbranilerin monoteizmi üzerine inşa etmiş ve Tanrı'nın insanoğluna merhametli olduğunu vurgulamıştır⁴⁶⁵.

2.1.1. Kadının Uzun Saçı

Pavlus, genel bir inançta Hız. İsa'da birleşme düşüncesiyle yola çıktığında Gentileliler ve Yahudiler arasındaki bir düzen birliği sorunuyla karşı karşıya geldi. Onun getireceği düzenleme ile Yahudi Hıristiyanlar ve Gentile Hıristiyanları, köleler ve patronlar, kadınlar ve erkekler kilisede eşit sayılacaktı. Bu hayali gerçekleştirmek amacıyla yaptığı büyük teşebbüs gerçekleşti ve Pavlus, ortadan kaldırılması gereken bir engelle karşılaştı: Başörtmeye verilen farklı anlamlar ve saç uzunlukları ile saç stilleri⁴⁶⁶. Biz bu bölümde kadınların saç stilleri ve özellikle de uzun saçlarını konu edineceğiz.

Bu konuyla ilgili olarak Freud teorisinde, kadının başının erkeğin erkeklik uzvuna hitap eden bir sembol olduğunu iddia etmektedir. O'na göre, saç meniyi sembolize eder ve saç kestirmek şehveti engeller. Açık baş ve saç ise, cinsellik salgılamaktadır. Eski Yunan ve Roma inancında baş, beyne ve omuriliğe ait salgıları şekillendiren bir biçimde meninin kaynağıydı. Saç ise, seksüel enerjinin bir işaretiydi. Uzun saç kadın cinsiyetine hasredilirken, kısa saç erkeklerle ilişkili görülürdü⁴⁶⁷.

⁴⁶⁴ Helga H. Harriman, "Women in The Western Heritage", The Dushkin Publishing: Guildford, 1995, s. 96.

⁴⁶⁵ Harriman, s. 96-97-98.

⁴⁶⁶ Bristow, s.79.

⁴⁶⁷ Christopher, "Hair", ER, VI, 154-157, 154.

Öte yandan saç, Roma şiirlerine de konu olmuştur. Roma'ya ait şiirlerden birinde, aşk sanatıyla ilgili olarak genç erkeklere şöyle öğüt verilmektedir: “Saçını fazla uzatma ve berbere gittiğinde en iyisini himaye et. Sakalını kabaca kes ve önceki şeklinin bozulmasına izin verme”⁴⁶⁸.

Yunan kızları uzun saçlıdır, matronlar ise saçlarını saç tokasıyla veya saç örgüleriyle başları üzerinde toplamaktadırlar. Bununla birlikte fahişeler (özellikle zenginlerin fahişesi olarak uşaklık eden “*heteirai*”), saçlarını oldukça kısa yapmakta, genellikle erkek müşterilerinininkinden daha fazla kesmekteydiler⁴⁶⁹.

Yeni Ahit'te özellikle dört İncil'de (Matta, Markos, Luka ve Yuhanna) kadınların uzun saçlı olması veya onların saç stilleri ile ilgili kayda değer bir bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte, ilk olarak Pavlus'un Korintoslulara yazdığı Birinci mektubunun 11. babında bu konuyla ilgili kayda değer bir ifadenin olduğunu müşahade etmekteyiz. Pavlus bu bölümde, erkek ve kadınların saç stilleri hakkında şöyle bir ifadede bulunmaktadır:

*“Erkeğin uzun saçlı olmasının onu gözden düşürdüğünü, doğanın kendisi bize öğretmez mi? Oysa kadının uzun saçlı olması onun onuru sayılmaz mı? Çünkü uzun saç, kendisine bir örtü olarak verilmiştir”*⁴⁷⁰.

“Saç” kelimesinin Yunanca'daki karşılığı “*thrix*”dir; fakat Pavlus bu bölümde farklı bir kelime olan “*kome*”yi tercih etmiştir. Yeni Ahit'te kullanılmayan bu kelime basit anlamıyla “saç” demek değildir, daha ziyade, süs kabilinden ve uzun olan bir saça işaret etmektedir⁴⁷¹.

Pavlus'un öğretilerinde söylediği uzun saçın bir erkekte bulunmasının ayıp olması olan “mizaç” kelimesi “*phusis*”dir. Bu kelimenin anlamı doğa ve doğa düzenidir; fakat uzun saç bırakma alışkanlığından dolayı içgüdüsel davranmanın bir tarzını tasvir etmek için de kullanılmıştır. Bu anlamda, “*phusis*” ‘önceden tesis edilmiş bir âdet’ demektir⁴⁷².

⁴⁶⁸ Bristow, s. 81.

⁴⁶⁹ Bristow, s. 81.

⁴⁷⁰ I. Kor., 11/14-15.

⁴⁷¹ Bristow, s. 84.

⁴⁷² Bristow, s. 84.

Yeni Ahit'te Pavlus'un bizzat kendisinin de saçını kısalttığı belirtilmektedir: Elçilerin İşleri'nde bu durum şu şekilde anlatılmaktadır:

*“Pavlus bir süre daha Korintos'ta kaldıktan sonra kardeşlerle vedalaşıp Suriye'ye gitmek için gemiye bindi. Priskila ile Akila da kendisiyle beraberdi. Bir adağı olduğu için Kenhrea'da saçını kesmişti”*⁴⁷³. Aynı şekilde, Pavlus zamanında Helenistik kültürün erkekleri saçlarını nispeten kısaltırlardı⁴⁷⁴.

Pavlus, uzun saçın erkekte bulunmasının Tanrı katında utanç verici olduğunu ve onu gözden düşürdüğünü ifade etmektedir. Cinsiyetler arasındaki görünüşteki farklılıklar kutsal kitap emri olup saçın uzunluğu da bunun en önemli kanıtıdır. Saçla ilgili uzun tanımlaması farklı kültür ve dönemler arasında değişiklik arz etmektedir⁴⁷⁵.

Diğer taraftan, bir erkeğin uzun saçlı olması doğasına uygun değildir. Bazıları bu durumun, bir erkeğin saçının kadınsı gibi doğal bir biçimde lüle lüle uzamayacağı gibi bir düşünceyi ifade ettiğini ileri sürmüştür. Çünkü bir erkeğin uzun saçlı olması, kendisini kadınsı göstermektedir. Bundan dolayı da çoğu kültürde erkeğin saçının kadının saçından daha kısa olduğu görülmektedir⁴⁷⁶.

Kadınların uzun saçları onların en önemli yansımalarından biri olup, kadınlıklarının en güzel ifadesidir. Daniel Kaufman'ın belirttiği gibi; “Uzun saç, kadın ve erkek arasındaki doğal ilişkinin; başörtüsü ise, Tanrı indinde erkek ve kadın arasında meydana gelen manevî ilişkinin bir işaretidir”⁴⁷⁷.

I. Korintlulara mektubun 11. bölümün 15. mısrasında geçen ifade çoğu kişi tarafından oldukça yanlış anlaşılmıştır. Bazılarına göre uzun saç, başörtüsünün yerine kadına örtü olarak verilmiştir. Bundan dolayı da onlar, başka bir örtüye gerek olmadığını ileri sürmüşlerdir. Ancak böyle bir öğretiyi, kutsal yazıların bu kısmına biraz ters düşmektedir.

⁴⁷³ Elç. İşl., 18/18.

⁴⁷⁴ Bristow, s. 81.

⁴⁷⁵ Tom Shank, “An Exposition of 1 Corinthians 11: 1-16”, *Let Her Be Veiled, An Depth Study of 1 Corinthians 11: 1-16*, Kootenai Christian Fellowship, Permission granted to publish on Internet, Third Edition, 1992, s. 1-9, 7. Ayrıca bu makaleyle ilgili internet adresi için aşağıdaki adrese bakabilirsiniz. <http://www.geocities.com/Athens/Cyprus/7560/LetHerBeVeiledhtml#top, 27.12.2006>. [Not: Bu makale internetten indirilmiştir. Sayfa numaraları önsözünden itibaren verilmiş olup sonraki dipnotlarda bu sayfa numaralarına uyulacaktır].

⁴⁷⁶ William Macdonald, “Elçilerin İşleri-Filipeliler”, *Kutsal Kitap Yorumu Yeni Antlaşma Serisi*, 1. bs., Anadolu Ofset: İstanbul, 2002, s. 316.

⁴⁷⁷ Shank, “An Exposition of 1 Corinthians 11: 1-16”, s. 1-9, 8.

Bu bölümde iki örtüden bahsedildiğine dikkat edilmezse anlam kargaşası ortaya çıkabilir⁴⁷⁸. Bununla birlikte, bir kimse asıl metne gittiği zaman karışıklık sona erecektir. Yunan dünyası burada “örtünme” kelimesinin karşılığı olarak “*peribolaion*” sözcüğünü kullanmaktadır. Bu kelimenin anlamı ise; “Bir şeyi atmak ve etrafa fırlatmak”tır. Fakat o, bu anlamda Yeni Ahit’te İbranilere mektubun sadece bir cümlesinde kullanılmıştır⁴⁷⁹.

“*Peribolaion*” kelimesinin farklı şekilleri 23 defa tekrar edilmiştir. Genellikle ‘bir kaftanla beraber örtünmek’ demektir. Bu, “*katakalypto*” sözcüğünden daha farklı bir kelimedir. Çünkü “*peribolaion*”, 5, 6, 7 ve 13. cümlelerde ‘başörtüsü’ anlamında kullanılmıştır. Buradaki anlamı ise; “Bir şeyi tamamen örtmek ve aşağıya doğru sarkıtmaktır”⁴⁸⁰. Ayrıca Pavlus, I. Korintoslulara mektubun 11. babının 15. mısrasında özellikle “*peribolaion*” kelimesini kullanmıştır ki; onun anlamı, önceki mısralarda kullanılan “*katakalypto*” kelimesiyle anlam bakımından karşıttır. Şayet birisi kadının saçının tek başına örtü olduğunu düşünecek olursa, bu takdirde o 4, 5, 6 ve 7. cümlelerde geçen örtme (*covering*) kelimesiyle 13. cümledeki “saç” kelimesinin yerlerini değiştirmek zorunda kalacaktır⁴⁸¹.

Pavlus, uzun saçın başörtü yerine geçtiğine dair bakış açılarının tamamını yalanlamaktadır. Bundan dolayı, I. Korintoslulara 11/3-13’te örtülü bir başın öneminden bahsetmektedir. Ayrıca o, uzun saçın örtü yerine geçmediğine dair şöyle bir ifade bulunmaktadır: “Şayet kadın başını örtmüyorsa, saçını traş ettirsin”⁴⁸². Bu ifadeye göre bir kadının “saçı yoksa”, başını traş etmiş olabilir. Ama bu saçma bir şey olur. Eğer “saçı yoksa” traş ettirmesi de mümkün değildir⁴⁸³! Tom Shank burada geçen “ayrıca” kelimesinin saçın yanında suni bir örtünmeye işaret ettiğini belirtmekte ve bu ifadeyi şu şekilde açıklamaktadır: “Şayet onun başında saç yoksa onun saç nasıl olur da traş ettirilir! Olmayan bir şeyi nasıl traş ettirirsin”⁴⁸⁴?

⁴⁷⁸ Macdonald, s. 316. Shank, “An Exposition of 1 Corinthians 11: 1-16”, s. 1-9, 8.

⁴⁷⁹ İbr. Mek., 1/12’de “Bir kaftan gibi düreceksin onları. Evet, bir giysi gibi değiştirilecekler...” şeklinde ifade edilmektedir.

⁴⁸⁰ Shank, “An Exposition of 1 Corinthians 11: 1-16”, s. 1-9, 8.

⁴⁸¹ Tom Shank, “In Answer to Common Objections”, *Let Her Be Veiled*, s. 34-38, 35.

⁴⁸² I. Kor., 11/6.

⁴⁸³ Macdonald, s. 316. Shank, “In Answer to Common Objections”, s. 34-38, 37.

⁴⁸⁴ Shank, “In Answer to Common Objections”, s. 34-38, 37.

Macdonald, 15. cümledeki gerçek anlamı, “doğal ve manevi olan arasında gerçek bir benzerlik olduğu” şeklinde açıklamaktadır. Ona göre, Tanrı bir bakıma kadına doğal bir yücelik örtüsü vermiştir. Bunu erkeğe vermemiştir. Tanrı’nın bu şekilde yapmasında manevî bir anlam vardır. Bu, kadının Tanrı’ya dua ettiği zaman başını örtmesini öğretir. Ona göre, doğal alanda gerçek olan, ruhsal alanda da gerçek olmak zorundadır⁴⁸⁵.

Pavlus 15. cümledeki anlamını kadının yansıması olan uzun saçın, onun başının etrafına atılmak veya başını sarmak için doğal bir örtü olarak hizmet ettiği şeklinde açıklamaktadır. Temel ilke ise, onun yansımasının gizlenmesi için başına bir başörtü atılması veya dolanması gerektiğidir. Çünkü bu, Hıristiyan yaşamının temel ilkelerinden biri olan yansıma olarak ayakta durmaktadır. Bundan dolayı başörtüsü bu yansımayı örtmek için hizmet etmektedir⁴⁸⁶.

Pavlus bu ifadelerle çağdaşlarının görüşlerine katılmakta ve kadınlardaki uzun saçın kendilerine verilmiş bir onur olduğunu vurgulamaktadır. Dahası, Pavlus “*Kadının saçının kendisine örtü olarak verilmiş olduğunu*”⁴⁸⁷ da ilave etmektedir. “Örtü” kelimesinin buradaki anlamı, dönemin kadın heykellerine bakılarak ortaya konulmaktadır. O dönemde kadınlar, saçlarını örerler ve başlarının tepesinin etrafında küçük bir saç başlığı oluşturmak için dolarlardı. Pavlus’un konuşmalarındaki genel saç stili de burada açıklanan anlamdaki “örtü”dür. Yoksa Pavlus burada bir “başörtüsünü” kastetmiyor. Çünkü bu kelime bu bölümde hiç kullanılmamıştır⁴⁸⁸.

Korint’te, âdetlere uygun tarzda saçlarını örtmeyen kadınlar, bu stili değiştirdiler. Onlar kabaca (üstün körü) saçlarının kabarmasına izin verirdi. Bunun, kurallara aykırı hareket eden cinsiyetlerle ilgili olduğuna dair hiçbir kanıt yoktur. Bununla birlikte Pavlus, bunu erkeklerin durumunun çizgisine getirir: “Şayet kadınlar, kadınlığa hazırlanmazlarsa, erkeğin yoluna gitmeli ve ‘erkeksi’ olmalıdır” diye ifade etmektedir. Lezbiyenler peruk giydiklerinde, rahat olması için saçlarını traş ettirirler veya erkeklerin yaptığı gibi kısaltırlardı⁴⁸⁹.

⁴⁸⁵ Macdonald, s. 316.

⁴⁸⁶ Shank, “An Exposition of 1 Corinthians 11: 1-16”, s. 1-9, 8.

⁴⁸⁷ I. Kor., 11/15.

⁴⁸⁸ Jerome Murphy-O’Connor, “*1 Corinthians*”, Doubleday Bible Commentary: New York, 1998, s. 113.

⁴⁸⁹ Murphy-O’Connor, s. 113.

Yeni Ahit'te kadınların saçlarına ve aynı zamanda onların süslü olmayan kıyafetler giymelerine dair diğer bir metin ise yine Pavlus'la ilgili olup, onun Timoteoslulara yazdığı mektupta yer almaktadır. İfade şu şekildedir: “Kadınlara gelince, saygın, gösterişsiz giyinsinler. Utanılmayacak biçimde, akıllıca süslensinler. Saç örgüleriyle, altınla, incilerle ya da pahalı giysilerle değil. Tanrı sayarlığı savunan kadınlara yaraşır iyi işlerle donansınlar”⁴⁹⁰.

Kadınların süssüz ve gösterişsiz bir şekilde süslenmeleriyle ilgili benzer bir ifade de Petrus tarafından Roma'da Anadolu'daki tüm inanlılara yazdığı I. mektubunda yer almaktadır. Petrus bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

“Çekiciliğiniz, örgülü saçlar, altın takılar ve giysiler gibi dış görünüşten kaynaklanmasın. Aksine içinizde saklı kişilikle ilgili bozulmayan yumuşak bir huy ve sakin ruhla ortaya çıksın. Tanrı katında bunun değeri pek çoktur. Önceki dönemde umutları Tanrı'da olan kutsal kadınlar da böyle süslenirlerdi. Örneğin Sara, İbrahim'e Efendi diyerek onun buyruğuna uydu. Sizler onun kızlarısunuz. Yeter ki iyilik yapın ve hiçbir baskının etkisiyle korkuya kapılmayın”⁴⁹¹.

Hıristiyan kadınlar kendilerini cazibeli kılmak için saçlarını “örerek” süslemelerine eklemeye bulunurlardı. Petrus, onların durumunu fark ederek bu ifadelerle onları uyarmıştır⁴⁹². Petrus, burada sadece kadınların saçlarının nasıl olduğunu değil, aynı zamanda nasıl olması gerektiğini ve daha önceki dönemde de kutsal kadınların bunu nasıl uyguladığını belirtmektedir.

Bununla birlikte, erkek saçını uzatmamalıdır. Çünkü Pavlus, I. Korintoslulara mektubunda uzun saçın erkek için utanç verici olduğunu belirtmektedir⁴⁹³. Peki, erkeğin saçının uzun olması niçin bir problem teşkil etmektedir? Çünkü Pavlus'un sözlerinde, bir erkek için onun saçını örtmesine gösterilen aşırı ilgi, kadınsı davranışı ima etmektedir. Çünkü erkeğin saçını uzatması, Gentileliler ve Yahudilere göre onun homoseksüelliğini ortaya çıkarmaktadır⁴⁹⁴.

⁴⁹⁰ I. Tim., 2/9-10.

⁴⁹¹ I. Pet., 3/3-6.

⁴⁹² Owens, Steven Borabas, “Dress”, ZPBD, s. 227.

⁴⁹³ I. Kor., 11/14.

⁴⁹⁴ Murphy-O'Connor, s. 112.

2.1.2. Örtünme Kavramı

Kutsal kitapta kadınların taktığı baş/yüz örtüsünü ifade etmek için “*veil*”in dışında “*wimpel*” kelimesi de kullanılmıştır. Diğer bir kelime ise, “*coif*” kelimesinden türemiş olan “*cuffe*” veya “*cuffia*”dır. Bunun yanında başörtüsü anlamında “*wrigel*” ve “*orel*” kelimeleri de kullanılmıştır. Rahibelerin kullandığı başörtüsüne işaret etmek için de “*rift*” sözcüğü kullanılmıştır⁴⁹⁵.

Öte yandan, Eski Yunanca’da “*veil*” kelimesi karşılığında üç temel kelime kullanılmış olup bu kelimeler şunlardır: “*Krédemnon*, *kaluptré* ve *kalumma*”. Bunlardan “*kaluptré*” ve “*kalumma*”, “*kalupto*” kelimesinden türemiş olup “örtmek” anlamındadır. “*Krédemnon*” ise, “*karé*” kelimesinin kısaltılmışı olup “bağlamak ve sarmak” anlamındadır. Bundan dolayı da “baş sargısı” olarak anlaşılmıştır⁴⁹⁶.

Kutsal kitapta Latince “*velum*” kelimesinin karşılığı olan “baş ve yüz örtüsü”, Hıristiyanlara ait çağdaş dinî kullanımda aslında dindâr kadınlar tarafından giyilen örtünün iki çeşidine işaret etmektedir: Bunlardan birisi ileride rahibe olacakların giydiği beyaz başörtüsü, diğeri ise profesyonel rahibelerin kullandığı siyah başörtüsüdür. Bu tür kullanımlarda başörtüsünün önemi elbette ki Hz. İsa ile evlilik⁴⁹⁷. Kendini dine adayan bakirelerin kapanması da, Hz. İsa’yla gizemli (mistik) bir şekilde evlenme düşüncesinden kaynaklanmaktadır⁴⁹⁸. Yani, yeni rahibelerin taktığı beyaz başörtüsü ve beraberindeki tören, bir bakirenin Hz. İsa’yla evlenmesi ile bir gelinin damatla evlenmesi arasındaki benzerliği ortaya koymaktadır⁴⁹⁹. Reformasyon öncesine kadar kadınlar, başları örtülü halde dinî ayinlere iştirak etmiştir. Başörtüsü, Hıristiyanlıkta tamamen dinî bir muhteva kazanmıştır. Öyle ki “*veil*” kelimesi, sözlükte; “Hıristiyanlığın başörtüsü” (*Christian headdress*) diye tarif edilmiştir⁵⁰⁰.

2.1.3. Kadının Başını Örtmesi

Erken dönemdeki Hıristiyanlar arasında, erkekler başı açık olarak ibadet ederler, bununla birlikte kadınlar, başlarına bir başörtüsü, muhtemelen yüzlerine de bir yüz

⁴⁹⁵ Lloyd, s. 25.

⁴⁹⁶ Lloyd, s. 28.

⁴⁹⁷ Donahue, “Veil, Religious”, *NCE*, XIV, 590.

⁴⁹⁸ J.A Macculloch, “Head”, *ERE*, VI, 532-540, 539.

⁴⁹⁹ Donahue, “Veil, Religious”, *NCE*, XIV, 590.

⁵⁰⁰ Görmez, s. 19-33, 24.

örtüsü takarlardı⁵⁰¹. Hıristiyanlara göre kadın, yabancılar arasında yüzüne bir peçe takmakta, eve girdiği zaman da onu çıkartmaktadır⁵⁰².

Batıdaki laik (seküler) kültürde kadının saçını örtmesi, yüzyıllarca iffetliliğin ve namuslu olmanın bir işareti olarak kabul görmüştür. Çünkü kadının ziyneti gizlendiği zaman, erkeklerin arzusunu kabartmayacağı anlayışı hâkimdi. Bir kadının başlığı, onun güzelliğinin sadece kocasının gözleri için olduğunu beyan etmektedir. Bir kadın “örtüsünü taktığında” ve rahibe olduğunda, rahibe başlığı ve onun altındaki kesilmiş saç, onun dünyadan feragat ettiğine ve güzelliğinin kutsallığına işaret etmektedir⁵⁰³.

Kilise, Tanrı tarafından kutsanmış bakirenin kutsama töreninde aldığı örtüyü, özel bir takdisle, kutsal bir nesne ve simge seviyesine çıkarmaktadır. Kutsama duası, “bütün insanların başı, tüm bedeninin kurtarıcısı” Hz. İsa’ya yöneliktir. Başörtüsü, şu sözlerle kadına teslim edilmektedir:

*“Dünyayı bir hiçe saydığının ve Hz. İsa’ya gerçekten, yüreğinin bütün gayretiyle, âcizane, ebedi nişanlısı olarak boyun eğdiğinin simgesi olarak, kutsal duvağı teslim al. Hz. İsa seni her türlü kötülüğe karşı savunsun ve ebedi yaşama (âhirete) götürsün. Âmin”*⁵⁰⁴.

Örtüyü başına koyan bakire de şu şarkıyı söyler:

“Çehreme, ondan başka hiç kimseye göstermeyeceğim bir mühür nakşetti”. Bununla kutsal örtünün simgeselliği açıkça ifade ediliyor: Nasıl ki evli kadının, kendisini başkalarından saklayan duvağını açma hakkı erkeğe ait ise, aynı şekilde bakire de bütün dünyadan saklı ve dünyadan uzakta, sadece Hz. İsa’ya aittir. Bu ise, içe kapanma anlamına gelmemekte, daha çok Hz. İsa’ya ulaşma yolunda, dünyasal şeylerden uzak olmayı ifade etmektedir⁵⁰⁵.

Bununla beraber, bugün dahi, genel olarak başı ve omuzları saran siyah bir başörtüsü, Roma başlığının devamı veya çok eskiden kadın ve erkekler tarafından giyilen, rahip ve rahibelerin benimsediği başörtüsüne (*cucullus*) -bir çeşit başlık- benzemekte olup, bu

⁵⁰¹ Bristov, s. 81.

⁵⁰² Akkad, s. 85.

⁵⁰³ Deborah E. Kraak, “Clothing”, *ER*, III, 537-546, 542.

⁵⁰⁴ Franger, s. 72.

⁵⁰⁵ Franger, s. 72.

başörtünün devamı olarak görülmektedir. Evliliğe atfedilen referans, tamamen bu örtünün sembolünü gerektirmez. Çünkü evlilik geleneğinde, kadınların güzelliklerini kocalarından saklamak için baş ve yüzlerini örtmeleri çok eski ve yaygın bir gelenektir. Diğer taraftan siyah örtü ise, bu cümlenin dışında kalmakta ve değişik anlamlar taşımaktadır. Bazıları inzivaya çekilirken veya kurban olacağına bunu örterlerdi. Roma ayinlerinde de mağdur kurban edileceği esnada genelde örtülürdü⁵⁰⁶.

Bütün Hıristiyan ikonalarında müşahade edildiği üzere, Meryem Ana'nın başı örtülüdür. Rahibelerin tamamı, asırlarca bu uygulamaya sıkı sıkıya bağlı kalmış ve bugün de bağlı kalmaya devam etmektedir. Bir tespite göre, üçüncü asırdan itibaren rahibeler bunu Hz. İsa ile olan manevî evliliğin bir sembolü olarak görmüşlerdir⁵⁰⁷.

Roma'da Tanrıların iffetli ve temiz nişanlıları sayılan *“vestaller”* başlarına bir başörtü takarlardı. Bu başörtü, beyaz üzerine erguvan renklerle bezenmiş olup boynun alt kısmında bir toka ile tutturulurdu. Rengi dikkate alınmazsa gelinlerin duvağını anımsatırdı. Tanrıça ve kutsanmış Hıristiyan bakireler de evli kadınlar gibi başlarını örtmek zorundaydılar⁵⁰⁸.

Tarihi olaylar başörtüsünün varlığına bu şekilde tanıklık ederken, dört İncil'de (Matta, Markos, Luka ve Yuhanna) kadınların başlarını örtmeleri ile ilgili kesin bir ifade yer almamaktadır. Bununla beraber İncil, iffetlilikle ilgili olarak daha önemli bir öğretiye dikkat çekmektedir:

*“Ama size derim ki, bir kadına şehvetle bakan herkes, o anda yüreğinde onunla zina işlemiş olur”*⁵⁰⁹.

Bu ifadeden hareketle iffetlilikle ilgili olarak kutsal söz, bize sadece eylemlerle günah işlememeyi öğretmez, aynı zamanda düşünce bazında veya kalpte herhangi kötü bir fiili düşünerek bir kimsenin evli eşine bakma yoluyla şehvete düşmemeyi de öğütler.

Her ne kadar İncillerde kadınların başlarını örtmeleriyle ilgili bir ifade yer almamışsa da, hayat kadınlarının başlarını örtmedikleri ile ilgili ifadeler yer almaktadır. Luka'da,

⁵⁰⁶ Donahue, “Veil, Religious”, *NCE*, XIV, 590.

⁵⁰⁷ Görmez, s. 19-33, 24.

⁵⁰⁸ Franger, s. 71-72.

⁵⁰⁹ Matta, 5/28. Ayrıca devam eden ifadede şu şekilde uyarıda bulunulmaktadır: *“Şayet sağ göziün seni suç işlemeye sürüklerse, onu çıkar at! Çünkü senin için bedeninin üyelerinden birinin yok olması, tüm bedeninin cehenneme atılmasından daha iyidir”*. Matta, 5/29.

Hız. İsa'nın günahkâr bir kadını bağışlaması anlatılırken, onunla ilgili şu ifade yer almaktadır:

*“Ağlayarak Hz. İsa'nın arkasında, hemen ayakları dibinde durdu. Gözyaşlarıyla onun ayaklarını ıslattı, sonra saçlarıyla onları kuruladı...”*⁵¹⁰.

Bu ifadeden hareketle, İncillerin yazıldığı dönemde hayat kadınlarının başlarını örtmedikleri sonucuna ulaşabiliriz.

Gentile ve Yahudi inanlılarının her ikisini bir kilisede birleştirme teşebbüsünde bulunan Pavlus saç biçimi ve başörtme meselesini konuşma ihtiyacı hissederek⁵¹¹ I. Korintoslularda bir prensibi doğrulamak için teşebbüste bulunmuş ve şu şekilde özel öğretiler yazmıştır:

*“Yahudilerin, Greklerin ya da Tanrı topluluğunun tökezleyip düşmesine neden olmayın. Ben de kendi yararımı değil, kurtulsunlar diye birçoklarının yararını gözeterek herkesi her yönden hoşnut etmeye çalışıyorum”*⁵¹².

Doğu'da hem Yahudiler hem de Yahudi olmayanlar iffetlilik kuralına riayet ederlerken, Batı'da iffetlilik kuralı tanımlanmamış ve Pavlus bu olaydan büyük bir rahatsızlık duymuştur⁵¹³. O, Korint'teki takipçilerine mektubunda, kadınların başlarını örtmelerini öğütlemekte, fakat cinsiyete ait ahlâksızlığa zarifçe değinirken bir kadının başını açmasının günah olduğu düşüncesine daha çok vurgu yapmaktadır⁵¹⁴.

Pavlus, Korintli kadınların başı açık olarak dua ve peygamberlik yapmamaları konusunda onları uyarmaktadır⁵¹⁵. Onların bu şekilde uyarılmalarının birçok sebebi vardır, en çok söz edileni ise; *“Hıristiyanların veya Tanrı'nın kiliselerinin böyle bir alışkanlığının olmamasıdır”*⁵¹⁶. Bundan dolayı, bir kadının baş ve yüzünün örtülmesi sadece bir alışkanlıktı, asli bir gerçeği yoktu⁵¹⁷.

⁵¹⁰ Luka., 7/38.

⁵¹¹ Bristow, s. 81-82.

⁵¹² I. Kor., 10/32-33.

⁵¹³ Epstein, s. 40.

⁵¹⁴ Epstein, s. 41.

⁵¹⁵ I. Kor., 11/5-7.

⁵¹⁶ I. Kor., 11/16.

⁵¹⁷ Bristov, s. 81.

Hıristiyan dünyasında farklı yorumlara söz konusu olan Pavlus'un saç stili ve başörtme konusuyla ilgili yazdığı metin şu şekildedir:

“Her durumda beni anımsadığınız ve size ilettiğim öğretileri olduğu gibi koruduğunuz için sizi övüyorum. Ama şunu da bilmenizi isterim: Her erkeğin başı Mesih, kadının başı erkek, Mesih'in başı da Tanrı'dır. Başına bir şey takıp (Grekçede bu deyim “uzun saçla” anlamına da gelir) dua ya da peygamberlik eden her erkek, başını küçük düşürür. Ama başı açık (Başı açık deyimini Grekçede “başını örtmeden” ya da “saçını toplamadan anlamına da gelebilir.) dua ya da peygamberlik eden her kadın, başını küçük düşürür. Böylesinin, başı traş edilmiş bir kadından farkı yoktur. Kadın başını açarsa, saçını kestirsin. Ama kadının saçını kestirmesi ya da traş etmesi ayıpsa, başını örtsün. Erkek başını örtmemeli; o Tanrı'nın benzeri ve yüceliğidir. Kadın da erkeğin yüceliğidir. Çünkü erkek kadından değil, kadın erkekten yaratıldı. Erkek kadın için değil, kadın erkek için yaratıldı. Bu nedenle ve melekler uğruna kadının başı üzerinde yetkisi olmalıdır. Ne var ki, Rab'de ne kadın erkekten ne de erkek kadından bağımsızdır. Çünkü kadın erkekten yaratıldığı gibi, erkek de kadından doğar. Ama her şey Tanrı'dandır. Siz kendiniz karar verin: Kadının açık başla Tanrı'ya dua etmesi uygun mu? Doğanın kendisi bile size erkeğin uzun saçlı olmasının kendisini küçük düşürdüğünü, kadının uzun saçlı olmasının ise kendisini yücelttiğini öğretmiyor mu? Çünkü saç, kadına örtü olarak verilmiştir. Bu konuda çekişmek isteyen varsa, şunu bilsin ki, bizim böyle bir alışkanlığımız ya da Tanrı'nın kiliselerinin böyle bir alışkanlığı yoktur⁵¹⁸.

Pavlus'un başörtüsü ve saç stilleri ile ilgili sunduğu çözümü doğru anlayabilmek için, bu bölümdeki birkaç anahtar kelimenin anlamını iyi bilmek gerekmektedir.

Örneğin, kadın ve erkek için kullanılan Yunanca kelimeler, “karı” ve “koca” anlamına da gelmektedir. Bu, Pavlus'un seçimi değildi, fakat Yunan dilinin doğasında var olan bir şeydi. Pavlus, evlenmeyen her bir cinsiyetin kişiliğine işaret etmek istediğinde “kadın” ve “erkek” anlamına gelen kelimeleri seçerdi. Fakat bu kelimeler, Yunanca'da Pavlus'un söylemek istediğinden daha fazlasını ifade eder ve bu da okuyucuya yanlış fikir verirdi. Bundan dolayı, bu bölümde (birçok Yeni Ahit yazılarında olduğu gibi) bir kelimenin “karı” mı veya “kadın” mı ve diğer kelimenin “koca” mı veya “erkek” mi

⁵¹⁸ I. Kor., 11/2-16.

diye tercüme edileceği kararı ancak onların cümle içerisindeki bağlamından çıkarılabilmektedir. Daha önce yapılan literal çeviride, Pavlus'un evli çiftlere işaret ettiği kesin olduğunda kelimeler "koca" ve "karı" diye çevrilmiştir⁵¹⁹.

Pavlus, yukarıda söz konusu edilen bölümde "baş" için "*arche*"yi değil, "*kephale*" kelimesini kullanmıştır. Üçüncü bölümde işaret edildiği gibi, "*arche*"nin anlamı "baş", "patron" veya "reis"tir; "*kephale*" ise, resimsel olarak "fiziki baş" veya "kavgada birisi diğerini takip eden kişi" anlamına gelmektedir. Pavlus, Koloselilere 1/18'de Hz. İsa'yı "*arche*" (baş) olarak tasvir etmesine rağmen, bu bölümde "*kephale*"yı kullandığında bu kelime "baş" olarak tercüme edilmiştir⁵²⁰.

"Traş edilmiş" kelimesi, "yüzünü kırmak" (bir koyun gibi) veya "kısaltmak" anlamına gelen, "*keiro*" fiilinin bir biçimi olarak tercüme edilmiştir⁵²¹.

"*Katakalypto*" fiili "örtmek" anlamına gelmekte olup, Yeni Ahit'te hiçbir yerde kullanılmaz. "*Kalypto*" kelimesi ise "örtmek", "saklamak" veya "gizli tutmak" anlamında kullanılmaktadır. Pavlus, "*kata*" edatını fiile eklediği zaman, açık bir biçimde kelimenin anlamını "örtmek"ten, "baştan aşağıya örtmek" olarak değiştiriyordu. Dördüncü mısradaki Pavlus, dua eden veya peygamberlik yapan bir erkeğin başının üzerinden aşağıya bir şeyler sarktığından söz ettiğinde aynı edatı (*kata*), "baştan aşağı" anlamında kullanmıştır. Pavlus'un mektuplarını içeren Yeni Ahit'in diğer yerlerinin tamamında ise, Pavlus, birinin başının üzerine bir şeyler söylediğinde, "*epi*" edatını kullanmıştır. Sadece burada Pavlus, birinin başının, "baştan aşağı" (*kata*) olmasıyla ilgili bir şeylerden bahsetti. Bazı çevirmenler "*katakalypto*"yu "yüz örtüsü takmak" olarak çevirmişlerdir. Şayet peçe yüzü örtmeye işaret ediyorsa, böyle bir çeviri yanlış bir fikir verecektir⁵²².

Pavlus, I. Korintoslular 11/2-16'daki ifadeleriyle hem çağının hem de yaşadığı yerin âdetlerini benimsemiş bir kişi olduğunu göstermektedir. Çünkü kadınların başlarını örtmeleri, mektubun yazıldığı yer olan Yunanistan'da o devirde bilinmekte idi. Burada kadınlar görücü geldiğinde, düğünde yas tutarken ve Tanrılara tapınırken başlarını örterlerdi. Ama her zaman için kadınların başlarını örtmeleri gerektiği ile ilgili bağlayıcı

⁵¹⁹ Bristow, s. 83-84.

⁵²⁰ Bristow, s. 84.

⁵²¹ Bristow, s. 84.

⁵²² Bristow, s. 84.

bir gelenekten söz edilemezdi. Fakat Pavlus, hem bir doğulu, hem de özellikle bir Yahudi olarak başörtme geleneğine yabancı değildi. Başörtmek, Yahudilere göre putperest kadınların yitirdiği bir âr simgesiydi. Hıristiyanlığı yeni kabul eden Korint’li kadınların başları üzerinde bir örtü taşımamaları Pavlus’u yadırgatıyor, hele bunu ayin esnasında bile yapmamaları onun için tahammül edilmez bir durum oluyordu⁵²³.

Pavlus’un özellikle kadınların, başlarını örtmelerine tahsis ettiği yukarıdaki bölümü çok tartışılmıştır. Bazıları, burada verilen talimatın sadece Pavlus’un zamanı için geçerli ya da uygun olduğunu düşünür. Bazıları ise, daha da ileri giderek bu ifadelerin Pavlus’un kadınlara karşı önyargısını yansıttığını iddia eder. Çünkü Pavlus bekârdı. Bazıları da, buradaki öğretiyi olduğu gibi kabul eder ve hepsini anlamasa bile onun buyruklarına uymaya çalışırlar⁵²⁴.

Pavlus, öncelikle her şeyde kendisini hatırlayıp onlara iletmiş öğretileri olduğu gibi korudukları için Korintlileri överek konuşmasına başlar. Daha sonra başörtme konusuna girer ve Korintlilere: “*Her erkeğin başının Mesih, kadının başının erkek ve Mesih’in başının da Tanrı olduğunu*”⁵²⁵ bildirir. Bu ifade, “boyun eğmenin işareti olarak kadının başını örtmesi” adlı alt başlıkta açıklanacaktır.

I. Korintoslulara 11/4’te Pavlus kadınların ibadet ya da peygamberlik ederken halk içinde başlarını örtmek zorunda olduklarını, erkeklerin ise (Tanrı’nın yansıması oldukları için) böyle bir iş yaptıklarında başlarını örtmemeleri gerektiğini ifade etmektedir⁵²⁶.

Burada söz konusu edilen başörtme meselesi, kilisenin erken döneminde, hem kadınlar hem de erkekler tarafından yerine getirilen bir uygulama olarak görülmüş ve Hıristiyanların o günlerin sonunda ait oldukları işaretin ve ruhun bir armağanı olarak kabul edilmiştir⁵²⁷.

I. Korintoslulara 11/4’te şöyle bir ifade yer almaktadır: “*Başı örtülü olarak dua ya da peygamberlik eden her erkek, başını yani Mesih’i küçük düşürür*”. Aslında burada

⁵²³ Franger, s. 67-68.

⁵²⁴ Macdonald, s. 314.

⁵²⁵ I. Kor., 11/3.

⁵²⁶ Miller, J. Lane Miller, “Veil”, *HBD*, s. 793-794. Ayrıca Bkz. Bristow, s. 82.

⁵²⁷ Wayne A. Meeks, “*The Writings of St. Paul*”, W.W Norton Company: New York, 1972, s. 38.

anlatılmak istenen şey, erkeğin Mesih'i başı olarak kabul etmemesidir. Bu da çok büyük bir saygısızlık olarak kabul görmektedir.

Diğer taraftan, “*Başını örtmeden dua ya da peygamberlik eden her kadın, başın, yani erkeği küçük düşürür*” ifadesiyle ilgili olarak şöyle bir yorum yapılmaktadır: Aslında kadının başını örtmeyerek vermek istediği mesaj, erkeğin Tanrı vergisi baş olma özelliğini tanımayışı ve buna boyun eğmeyişidir⁵²⁸.

Bu bağlamda “dua etmek ve peygamberlik yapmak” kilisede liderlik görevini ima etmektedir. İbadet elbette özel olmalıdır, bu durumda birinin saçının nasıl olduğu problem olmayacaktır⁵²⁹.

Şayet kutsal kitapta kadınların başlarını örtmeleriyle ilgili tek ifade yukarıdaki gibi olsaydı, o zaman kadının başını örttüğü sürece toplulukta dua ya da peygamberlik etmesinin uygun olduğu öne sürülebilirdi⁵³⁰. Ama Pavlus, başka bir yerde kadının toplulukta sessiz olmasını öğütlemektedir:

*“Kadının öğretmesine ve erkeğe egemen kesilmesine izin vermem. Kadın sessiz kalmalı”*⁵³¹.

Görüldüğü gibi, gerçekten anlaşılması çok güç bir metin; örtünme konusunda net olan şey ise, kadının görevinin erkeğinkinin tersi olduğudur. Diğer bir ifadeyle, dua ya da peygamberlik etmeyi gerektiren durumlarda kadının örtünmesi uygunken, erkeğin ise örtünmemesi öğütlenmektedir⁵³².

Daha sonra şöyle bir ifade yer almaktadır: “*Şayet kadın başını örtmüyorsa, saçını kestirebilir. Ama kadının saçını kestirmesi ya da traş etmesi ayıpsa örtünmelidir*”⁵³³. Örtünmeyen kadının başı, saçını kestirmiş kadar ayıp kabul edilmektedir. Pavlus, burada saç kesmeyi buyurmuyor, aksine sadece ahlâksal tutarlılığın neyi gerektirdiğini anlatıyor⁵³⁴!

⁵²⁸ Macdonald, s. 314.

⁵²⁹ Murphy-O'Connor, s. 117.

⁵³⁰ Macdonald, s. 314.

⁵³¹ I. Tim., 2/12.

⁵³² Macdonald, s. 314.

⁵³³ I. Kor., 11/6.

⁵³⁴ Macdonald, s. 314.

Aynı şekilde Pavlus, bu ifadelerle kadınların saçlarını, fahişelerin saç stili gibi kısaltmaları veya başlarını traş etmeleri üzerinde durmaktadır. Kadının saçına bu şekilde bir özgürlük vermek, kocasının önünde kadının başını küçük düşürür. Pavlus, kadının saçının çirkin olmasının bir problem teşkil etmediğini, aksine bunun kadının yüceliği olduğunu ifade etmektedir. Fakat kadının kendisi, kocasının yüceliğidir. Bundan dolayı kadın, kocasını küçük düşürmemelidir. Aslında mesele kadının başıyla ne yaptığıyla ilgili değil, kadının başıyla yaptığıyla ne ifade ettiğiyle ilgilidir⁵³⁵.

I. Korintlulara 11/13'te Pavlus, Korintlileri kendi aralarında kadının örtüsüz başla Tanrı'ya dua etmesinin uygun olup olmadığına karar vermeye davet etmektedir. Bunu yaparken de onların içgüdüsel hislerine başvurmaktadır. Burada ima edilen şey, bir kadının başı örtüsüz olarak Tanrı'nın huzuruna çıkmasının saygısızlık ya da terbiyesizlik olduğudur⁵³⁶.

Bununla birlikte Pavlus, II. Korintlular 3/7-18'de, Hz. Musa'nın Sina Dağı'ndan aşağı indikten sonra, tenindeki İsrailileri korkutan bir parlaklıktan dolayı yüzünü bir peçeyle örtmesine işaret etmiştir⁵³⁷.

Ayrıca, Yeni Ahit'te Pavlus başörtüsünü mecazî olarak İsrailoğulları'nın körlüğü anlamında şu şekilde kullanmaktadır:

“Durumunuz yüzüne örtü örten Musa'nın durumu gibi değildir. İsrailoğulları, geçici parlaklığın yok olduğunu görmesinler diye Musa yüzünü örttü. Kaldı ki onların anlayışı körelmiştir. Çünkü bugüne dek, Eski Antlaşma okunurken aynı örtü akıllarından kaldırılmamaktadır. Çünkü bu örtü, ancak Mesih aracılığıyla ortadan kalkabilir. Oysa bugüne dek Musa'nın yazıları ne zaman okunacak olsa, onların yüreği üzerine bir örtü çekilmiştir. Ama kişi Rab'be dönünce örtü kaldırılır. Rab, Ruh'tur. Rab'in ruhunun bulunduğu yerde özgürlük vardır. Hepimiz açılmış yüzle Rab'in yüceliğini aynada yansıtarak, bir yücelikten bir yüceliğe geçerek, ona benzer olmak üzere dönüştürülüyoruz. Ruh olan Rab'in etkisidir bu”⁵³⁸.

⁵³⁵ Bristow, s. 86.

⁵³⁶ Macdonald, s. 316.

⁵³⁷ Çık., 34/29-35.

⁵³⁸ II. Kor., 3/13-18.

Her ne kadar Pavlus bu şekilde bir ifadede bulunsa da, havariler papazlık görevini yerine getirirken örtüsüz bir yüzle Tanrı'nın yüceliğini yansıtırlar⁵³⁹.

Son olarak Pavlus, başörtü ve saç stili ile ilgili daha önce sözü edilen bölümü şu ifadeyle bitirmektedir: *“Bu konuda çekişmek isteyen varsa, şunu bilsin ki, bizim böyle bir alışkanlığımız ya da Tanrı'nın kiliselerinin böyle bir alışkanlığı yoktur”*⁵⁴⁰.

Pavlus bu ifadesiyle, gerçekten başörtü ve saç stiliyle ilgili olarak söylemiş olduğu şeylerin tartışılacak kadar önemli olmadığını mı; yoksa inanlılar topluluğunda kadınların başlarını örtmeleri gibi bir geleneğin bulunmadığını mı söylemek istiyor? Ya da bu öğretilerin isteğe bağlı olduğunu ve kadınların, Rab'bin buyruğu olarak ille de başlarını örtmeleri için zorlanmamaları gerektiğini mi anlatmak istiyor? İlginçtir ki; yüzyıllarca bu doğrultuda yorumlar yapılmıştır ve hatta bugün bile bu tür yorumlarla karşılaşmak mümkündür. Bu şekilde yorumlar yapılmasının nedeni ise, Pavlus'un Korintlulara I. mektubunda kadınların başlarını örtmelerine dair kesin sonuçlara sahip olmayan ifadelerde bulunmasıdır⁵⁴¹!

Yukarıdaki ifadenin kutsal yazıların tamamına uyan en az iki açıklaması bulunmaktadır: Öncelikle Pavlus, belirli kişilerin bu konularda çekişebileceklerini sezdiğini söylüyor olabilir. Ama bunun hemen ardından Tanrı'nın kiliselerinin böyle bir alışkanlığı olmadığını belirtiyor. Bundan dolayı da “bu konuda çekişme geleneğimiz yok” ifadesini eklemektedir⁵⁴².

2.1.3.1. Boyun Eğmenin İşareti Olarak Başörtüsü

Pavlus, başörtüsüne ayırmış olduğu bölümde sadece baş örtmekten bahsetmemektedir. O, başörtüsü hükmünü, kadının yaratılışına bağlamakta ve onun yaratılış itibarıyla erkekten sonra geldiğini vurgulamaktadır.

Pavlus, Korintlulara yazdığı mektubun 11. babının 3. cümlesinde başörtüsü konusuna giriş yapmaktadır. Düzenli her toplumun iki önemli dayanak üzerine kurulmuş olması, Tanrı'nın buyruklarının temelini oluşturmaktadır. Bunlar yetki ve yetkiye boyun eğmedir. Bu iki ilkeye uyulmayan yerde, düzenli bir topluluk bulmak olanaksızdır.

⁵³⁹ Donahue, “Veil, Religious”, *NCE*, XIV, 590.

⁵⁴⁰ I. Kor., 11/16.

⁵⁴¹ Macdonald, s. 316-317.

⁵⁴² Macdonald, s. 316-317.

Pavlus, yetki ve yetkiye boyun eğmeyi içeren üç önemli ilişkiden bahsetmektedir. Bunlardan birincisi, her erkeğin başı Mesih'tir; Mesih, Rab'dir ve erkek O'na tabidir. İkincisi, her kadının başı erkektir. Baş olma özelliği erkeğe verilmiştir ve kadın da onun yetkisi altındadır. Üçüncüsü ise, Mesih'in başı Tanrı'dır. Baş olma ve boyun eğme örnekleri bizzat Tanrı tarafından planlanmıştır. Tanrı'nın düzenlediği evrende bu konu çok önemli bir konuma sahiptir⁵⁴³.

Boyun eğmenin aşağılama anlamına gelmediği, başlangıçta vurgulanmalıdır. Mesih, Baba Tanrı'ya tabidir, ama O'ndan aşağı değildir. Kadın da erkeğe tabi iken ondan aşağı değildir⁵⁴⁴.

Watchman Nee, başörtme uygulamasını Tanrı'nın egemenliğiyle ilgili görmektedir. Çünkü ona göre, Tanrı'nın egemenliğini bilmeyenler için, kadınların başlarını örtmeleri konusunda onlara öğüt vermek mümkün değildir. Kadınlar, başörtme uygulamasının kendilerini ne kadar ilgilendirdiğini anlayamayacaklardır. Fakat Tanrı'nın egemenliğini bilenler, Tanrı'nın açıkladığı sözlerle başörtüsü ve egemenlik arasında çok büyük bir bağ kuracaklardır. Başörtmenin anlamı: "Ben, Tanrı'nın egemenliğine boyun eğdim ve Tanrı'nın benim için tahsis ettiği konumu kabul ediyorum" demektir. Hz. İsa, Tanrı'yı kendisinin başı olarak kabul ettiği gibi, tüm erkekler de Hz. İsa'yı kendi başları olarak kabul etmelidirler. Aynı şekilde kadınlar da, erkekleri kendi başları olarak kabul etmek zorundadırlar. Kadınlar, başları yokmuş gibi hareket edemezler ve erkeği baş olarak kabul ettiklerini simgelemek için başörtüsü takmak zorundadırlar⁵⁴⁵.

Tanrı, bu düzenlemede kadınlara çağrıda bulunmaktadır. Kadınlar sayesinde Tanrı'nın egemenlik sistemi de ortaya konmuş olur. Bu egemenlik sistemi, başları üzerinde boyun eğmenin işaretine sahip olan kadınların yerine getirmesi gereken bir yükümlülüktür. Tanrı, kadınların özellikle peygamberlik yaparken başlarını örtmesini emretmektedir. Niçin? Çünkü onlar, Tanrı'nın huzuruna geldiklerinde Tanrı'nın egemenliğini bilmek zorundadırlar. Kadınlar, halka dua etmek için ibadet ya da peygamberlik ederken veya insanların önüne geçip Tanrı adına onlara peygamberlik yapacakları zaman başlarını örtmelidirler. Daha da ötesi, Tanrı'yla ilgili olarak O'ndan gelen ve O'na giden her ne

⁵⁴³ Macdonald, s. 314.

⁵⁴⁴ Macdonald, s. 314.

⁵⁴⁵ Watchman Nee, "Head Covering", *Let Her Be Veiled*, s. 16-18, 17.

olursa olsun, bu durumda kadınların başlarını örtmeleri emredilmiştir. Bundan maksat ise, Tanrı'nın egemenliğini ortaya koymaktır⁵⁴⁶.

Başörtme uygulamasını sadece kadınlar yerine getirse de, onların sayesinde bu uygulama, Hz. İsa'nın Tanrı'nın yanında ve tüm erkeklerin de Hz. İsa'nın yanında başlarını örtmesine işaret etmektedir. Peki, Tanrı niçin başörtmeyi uygulama olarak sadece kadınlara emretmektedir? Her ne kadar şaşırtıcı gibi gözükse de bu uygulama, çok derin bir ilkeyi içerdiği içindir⁵⁴⁷.

Bir rahibe başını örttüğü zaman, o aynı zamanda Tanrı'nın önünde bulunmaktadır. Hz. İsa'nın Tanrı'nın önünde durduğu konum üzere ve erkeklerin Hz. İsa'nın önünde durduğu konumda yer alır. Tanrı, kadından kendi egemenliğini yeryüzünde hâkim kılmak için başını örtmesini istemektedir. Bu ayrıcalık sadece kadınlara hasredilmiştir. O, başını sadece kendisi için örtmez, onu temsili yapar. Çünkü bu uygulama, Hz. İsa'nın önünde erkekleri, Tanrı'nın önünde de Hz. İsa'yı yansıtmaktadır. Bu uygulamadan dolayı kadın, Tanrı'nın önünde Hz. İsa'nın başını örtmesini temsil etmektedir. Hz. İsa, başa sahip olduğu için erkek ve kadınlar başa sahip olmamalıdır. Şayet birinin başı açıksa orada iki baş açık olacaktır. Tanrı ve Hz. İsa arasında bir baş kapalı olmalıdır. Aynı şekilde erkek ve kadın arasında bir baş kapalı olmak zorundadır. Bundan dolayı Hz. İsa ve tüm erkekler arasında da birinin başı kapalı olmalıdır. Şayet bir baş açık olursa sonuç olarak bu, iki başın açık olması demektir. Fakat Tanrı'nın egemenliği iki başa izin vermemektedir. Şayet Tanrı baş ise, Hz. İsa baş değildir. Şayet Hz. İsa baş ise, erkek baş değildir. Şayet erkek baş ise, kadın başa sahip değildir⁵⁴⁸.

Üçüncü bölümde işaret edildiği gibi, Pavlus'un asıl söylemek istediği mesaj daha yakından incelendiğinde, kadının şeref ve itibarını daha ziyade düşürdüğü görülecektir. Pavlus, Hz. Âdem ve Havva'nın hikâyesine dayandırılan kadının erkek karşısında aşağılanmasını kabul etmemektedir. O, Hz. Havva'nın Hz. Âdem için yaratıldığını; çünkü Hz. Havva olmaksızın Hz. Âdem'in tam olmadığını ve kadının, kocasının yüceliği olduğunu açıkladı. Ayrıca o, Hz. Havva'nın Hz. Âdem'in kaburga kemiğinden

⁵⁴⁶ Nee, s. 16-18, 17.

⁵⁴⁷ Nee, s. 16-18, 18.

⁵⁴⁸ Nee, s. 16-18, 18.

yaratıldığını da ilave etti. O zamandan bu tarafa her erkek annesinden doğmaktadır⁵⁴⁹. Bu yüzden Pavlus, meseleyi şu şekilde çözüme kavuşturdu:

*“Tanrı katında ne kadın erkekten, ne de erkek kadından ayrı düşünülemez.”*⁵⁵⁰. Çünkü her şey Tanrı’dandır. Erkek ve kadınlar ibadet esnasında da ayrı düşünülemez. Hem erkekler hem de kadınlar, dua ederek ve peygamberlik yaparak ibadet konusunda rehberlik ederler⁵⁵¹.

Pavlus’un başörtüsü ile ilgili sözlerini yorumlayanlara göre, her şeyden önce erkek Tanrı’nın benzeyişi ve yüceliğidir; kadın ise erkeğin yüceliğidir. Bu durum, erkeğin, Tanrı’nın temsilcisi olarak yeryüzü üzerinde egemenlik sürmesi amacıyla yerleştirildiğini ifade etmektedir. Erkeğin örtüsüz başı, bu gerçeğin sessiz bir tanıklığıdır. Baş olma yetkisi kadına kesinlikle verilmemiştir. Kadın, “erkeğin yetkisini açıkça gösterme ya da sergileme” anlamında erkeğin yüceliğidir. Erkek dua ederken başını örtmemelidir. Çünkü onun başını örtmesi, Tanrı’nın yüceliğini örtmekle eşit olup Tanrı’ya yapılmış bir hakaret olarak değerlendirilir⁵⁵².

Pavlus, Galatyalılara yazdığı mektubunda cinsiyetlerin eşit olduğunu belirtmektedir. O, vaftiz olmuş Galatyalılara şu şekilde seslenmektedir:

*“Artık Yahudi ile Yunanlı, köle ile özgür, erkek ile kadın arasında hiçbir ayırım yoktur. Çünkü hepiniz de Hz. İsa’da birsiniz.”*⁵⁵³.

Burada Pavlus, Yaratılış 1/27’deki Yaratılış hikâyesini tekrar eder ki, orada kadın ve erkek eşit şekilde takdim edilmektedir⁵⁵⁴. Bundan dolayı Murphy-O’Connor, Pavlus’un ilk bakışta kadınlarla ilgili olarak erkeğin durumunu abartmasından dolayı suçlandığını haber vermektedir⁵⁵⁵.

Pavlus, Korintoslulara mektubunda ibadet etmek ve peygamberlik yapmakla ilgili olarak şu açıklamada bulunmaktadır:

⁵⁴⁹ Bristow, s. 83.

⁵⁵⁰ I. Kor., 11/11.

⁵⁵¹ Bristow, s. 83.

⁵⁵² Macdonald, s. 315.

⁵⁵³ Gal., 3/28.

⁵⁵⁴ Murphy-O’Connor, s. 117. Yar., 1/27’de Yaratılış hikâyesi şu şekilde anlatılmaktadır: *“Tanrı, insanı kendi suretinde yarattı. Böylece insan, Tanrı suretinde yaratılmış oldu. İnsanları erkek ve dişi olarak yarattı”*. Ayrıca Bkz. Murphy-O’Connor, s. 112-113.

⁵⁵⁵ Murphy-O’Connor, s. 114-115.

*“Erkek başını örtmemelidir. Çünkü o, Tanrı’nın yansıması ve suretidir. Fakat kadın erkeğin yansımasıdır. Erkek kadından yaratılmadı, fakat kadın erkekten yaratıldı. Erkek, kadın için yaratılmadı ama kadın erkek için yaratıldı”*⁵⁵⁶. Bu cümle, kadının başını niçin örtmesi gerektiğinin açık ifadesidir.

Pavlus, Yahudi geleneğinde ibadet esnasında kadın ve erkeklerin başlarını örtmeleri uygulamasının Tanrı’nın parlaklığı (*Shekhinah*) fikrine dayandığını belirtmektedir. Daha sonra başörtme uygulamasının, Hz. Musa’nın Sina Dağı’ndan indikten sonra, Tanrı’nın parlaklığını örtmek için yüzüne bir peçe takma uygulamasına dayandığını belirtmektedir. Ayrıca Pavlus, kendi zamanındaki başörtülerin, erkek ve kadınların başlarından aşağıya doğru sarkıttıkları, tallit diye de bilinen dua şalı olduğuna dikkat çekmektedir. Bu uygulamadan hareketle Pavlus, I. Korintoslulara mektubunda Hıristiyan erkeklerin niçin başlarına bir şey giymemesi gerektiğini teolojik bir nedene bağlamaktadır⁵⁵⁷.

Pavlus, kadınların başlarını örtmeleri gerektiğini belirtirken Yaratılış 2/21-23’teki ifadelerle dikkat çekmektedir. Bu ifadeler şu şekildedir:

“Rab Tanrı, Âdem’e derin bir uyku verdi. Âdem uyurken Rab Tanrı, onun omurga kemiklerinden birini alıp yerini etle kapladı. Âdem’den aldığı omurga kemiğinden bir kadın yaratarak onu Âdem’e getirdi. Âdem: ‘İşte bu, benim kemiklerimden alınmış kemik, etimden alınmış ettir’ dedi. Ona kadın denilecek. Çünkü o, adamdan alındı”.

Korint’e ait kilisede çoğu Yahudi’nin azınlıkta olmasına rağmen, birçok inanan Hıristiyan olmadan önce sinagogla irtibatlıydı. Yahudi geleneğinde, Yaratılış 2/18-23’teki cümleler, kadınların ikinci derecede bir önemi haiz olduklarını kanıtlamak için kullanılmıştır. Kadınlar, Hz. Âdem’den sonra yaratıldıkları için ikinci derecede bir öneme sahiptirler⁵⁵⁸. Aynı şekilde Pavlus da, İbranî düşüncesindeki sürekli olan bir imajı, yani kadının ikinci cinsiyet olduğu imajını devam ettirmiş oldu⁵⁵⁹. M.S. 1. yüzyıldaki Yahudi tarihçisi Josephus’a göre: “Kadınlar, yasanın söylediği gibi, her şeyde erkeklerden daha aşağı derecededir. Bundan dolayı o, kadınların boyun eğmesi gerektiğini belirtir”. Bu ve benzer ifadeler, Pavlus’un Korintoslulara yazmış olduğu ve

⁵⁵⁶ I. Kor., 11/7-9.

⁵⁵⁷ Bristow, s. 85.

⁵⁵⁸ Murphy-O’Connor, s. 116.

⁵⁵⁹ Harriman, s. 97-98.

aynı zamanda Yaratılış'ın yorumu olan 11/7-9'daki ifadeleri anlamaya sevk etmektedir. Öte yandan Yahudiler, erkeklerin üstünlüğünü kronolojik önceliğe dayandırmaktadırlar. Önce erkek yaratıldı. Pavlus, bunu inkâr etmemekte, fakat konuyu kronolojik öncelikten kadınların başlarını örtmelerine çevirmektedir⁵⁶⁰.

Ayrıca Pavlus, I. Korintosluların 14. bölümünde kadınları şiddetli bir biçimde sınırlandırmakta ve onlara şu şekilde uyarıda bulunmaktadır:

*“Kadınlar kilisede sessizliği muhafaza etmelidir. Onların konuşmasına izin verilmez fakat yasanın söylediği gibi boyun eğmelidirler. Şayet onların bilmek istedikleri bir şey olursa evde kocalarına sorsunlar. Çünkü kadının kilisede konuşması yasaktır”*⁵⁶¹.

Öte yandan, aynı doğrultuda kadınlara şu şekilde öğüt verilmektedir:

*“Kadınla! Rab’be bağlı olanlara yaraşır biçimde kocalarınıza bağımlı olun”*⁵⁶². Başka bir yerde ise; *“Genç kadınlar, ağırbaşlı, ahlâklı, evine bağlı, iyi huylu, kocalarına bağımlı olsunlar”*⁵⁶³ denilmektedir.

I. Korintoslulara 11/10'da kadının erkeğe boyun eğmesi gerektiği ve kadının buyruk altında olduğunu göstermek için başını örtmesi sorumluluğundan bahsedilmektedir. Buyruğun göstergesi (yetkinin sembolü) başörtüsüdür ve burada belirtilen, kadının kendi buyruğu ya da yetkisi değil, kocasının buyruğu altında oluşudur⁵⁶⁴. Murphy-O’Connor, Pavlus’un 11/10’daki sözlerinin anlamını, kadının âdetlere uygun tarzda başını örtmesi sorumluluğu olarak açıklamaktadır⁵⁶⁵.

Pavlus’un başörtüsü ile ilgili sözleri, kadınların, erkeklerin üstünlüğünü kabul etmeleri gerektiği şeklinde okunmuş ve bu yaklaşıma uygun bir cümle, Pavlus’un sözlerinin

⁵⁶⁰ Murphy-O’Connor, s. 116.

⁵⁶¹ I. Kor., 14/34-35. Ayrıca benzer ifadeleri I. Timoteos’a mektubun 2. babının 11-15. cümlelerinde görmekteyiz: *“Kadın tam bir bağlılıkla sessizce öğrensin. Kadının öğretmesine veya erkeğe egemen kesilmesine izin vermem. Kadın sessiz kalmalı. Çünkü önce Âdem, sonra Havva yaratıldı. Üstelik Âdem kandırılmadı, ama kadın kandırılarak suç işledi. Ne var ki, dünyaya çocuk getirmekle kurtulacaktır; ağırbaşlılıkla imanı, sevgiyi ve kutsallığı sürdürürse”*.

⁵⁶² I. Kol., 3/18. Ayrıca benzer ifade Efesoslular 5/ 22-24’te şu şekilde yer almaktadır: *“Kadınlar! Rab’be bağımlı olur gibi kocalarınıza bağımlı olun. Çünkü Mesih nasıl kilisenin başı ise, erkek de kadının başıdır. Mesih bedenini kurtarıcıdır. Kilise Mesih’e bağımlı olduğu gibi, kadınlar da kocalarına her konuda bağımlı olsunlar”*. Ayrıca kadınların kocalarına bağlı olması konusunda daha geniş bilgi için Bkz. I. Pet., 3/1-15.

⁵⁶³ Tit., 2/5.

⁵⁶⁴ Macdonald, s. 315.

⁵⁶⁵ Murphy-O’Connor, s. 114-115.

yerine yerleştirilmiştir. Bu cümle de boyun eğmenin bir işareti olarak “kadının başında bir başörtüsü olmalıdır” ifadesidir⁵⁶⁶.

Diğer taraftan, kadınların boyun eğmesiyle ilgili metin, Pavlus’un belirttiği gibi, sadece erkek ve kadınların farklı olduğunu vurgulamaktadır. Pavlus burada özellikle erkeklerin erkek gibi, kadınların da kadın gibi olması gerektiğini belirtmektedir⁵⁶⁷. Çünkü o, Korint’teki toplumsal ayinlerde erkeklerin kadınlar gibi gözükmelerinden ve kadınların hoş olmayan durumlarından rahatsızlık duymaktaydı⁵⁶⁸.

2.1.3.2. Meleklerden Dolayı Başörtüsü

Pavlus, ikinci neden olarak “meleklerden dolayı” kadınların başlarını örtmeleri gerektiğini dile getirmektedir. I. Korintoslulara mektubunda bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

“İşte bu nedenle ve meleklerden dolayı kadının başı üzerinde bir yetki bulunduğunu belgeleyen bir simgeye gerek vardır”⁵⁶⁹.

Pavlus, uyarısını kendi kişisel Hıristiyanlık anlayışına göre son derece önemli bir yoruma dayandırıp, Tanrı katındaki meleklerden yayılan nur ve parıltılardan kadının kendini koruması anlamına gelen “meleklerden dolayı” derken, bu uyarıyı yarı doğa kanunu ve yarı gizemsel iki ayrı gerekçeyle bütünleştirmektedir⁵⁷⁰.

Hıristiyan teologlar bu cümlelerden şu anlamları çıkarmaktadırlar: Birincisi; başörtüsü, kadınları meleklerin kötü bakışlarından koruyacaktır. İkincisi; başörtüsü, güzel görünme aracı olup melekleri çok iyi bir şekilde memnun edecektir. Üçüncüsü; başörtüsü, ibadet eden erkeklerin, başları açık kadınların güzelliğine bakarak onlardan etkilenmelerini engellemek için bir tavsiye olabilir⁵⁷¹.

Pavlus, “meleklerden dolayı” ifadesini niçin ekliyor? Çünkü o, meleklerin yaratılışa olduğu gibi bugün de yeryüzünde olup bitenlerin izleyicileri olduğunu ileri sürmektedir. Dahası o, meleklerin yeryüzüne baktıklarında kadının erkeğe boyun eğdiğini ve bunu

⁵⁶⁶ Murphy-O’Connor, s. 114.

⁵⁶⁷ Murphy-O’Connor, s. 114-115.

⁵⁶⁸ Murphy-O’Connor, s. 114.

⁵⁶⁹ I. Kor., 11/10.

⁵⁷⁰ Franger, s. 68.

⁵⁷¹ Miller, J. Lane Miller, “Veil”, *HBD*, s. 793-794.

temsili olarak başını örterek gösterdiğini görmelerini Tanrı'nın da istediğini bildirmektedir⁵⁷².

Bazı çevirmenler, Pavlus'un kadınlar için yetkinlikten söz ettiğinde mecazî olarak konuştuğundan söz etmekte ve bundan dolayı da “*meleklerden dolayı kadının başı üzerinde bir yetki bulunduğunu belgeleyen bir simgeye gerek vardır*” cümlesini ifade ettiğini belirtmektedirler. Peki, kadınların başörtü takmasının meleklerle alakası ne olmalı? Kilise babası olan Tertüllian, bu konuda: “Melekler kadınları yukarıdan izleyip onları başörtüsüz gördüklerinde kadınlara âşık olabilir” şeklinde bir açıklamada bulunmuştur⁵⁷³.

Bununla birlikte, Pavlus'un burada kullandığı kelime başörtüsü için kullanılan kelime değildir. O, krallar ve yüksek rütbede bulunan kimseler (asiller) için kullanılan “*exousia*” kelimesidir. Bu sözcük, Hz. İsa'nın günahları bağışlama yetkisine sahip olduğunda söylemiş olduğu bir kelime olup⁵⁷⁴ yeryüzünde ve cennette tüm yetkinliğin ona verilmesiyle⁵⁷⁵ ilgili kullanılmıştır. Aynı zamanda bu kelime, “güç”, “hak”, “kuvvet”, “yetkinlik” anlamında Yeni Ahit'te çoğu zaman kullanılmıştır. Bununla beraber bu kelime, mecazî olarak elbisenin bir parçasını temsil etmek için kullanılmamıştır. Cümle başındaki “bu nedenle” kelimesi, Pavlus'un “kadınların erkeklerin yüceliği” olması ibaresine tekrar işaret etmektedir. Bunun için bir kadın “başındaki” yetkinliğe sahip olmak zorundadır. “Baş” kelimesi, kadının sahip olduğu fiziki başa mı işaret etmektedir; yoksa onun anlamı kocası mıdır? “*Epi*” kelimesi, “*exousia*” kelimesiyle birlikte kullanıldığında kuvvetli bir biçimde ikinci anlama (kocasına) işaret etmektedir. Çünkü başka yerde “*exousia epi*”nin anlamı bir kimse veya bir şey üzerinde yetkin olmak anlamındadır⁵⁷⁶.

Şayet Pavlus'un burada kastettiği anlam “yetkinlik” ise, Pavlus, bir kadının nasıl veya ne çeşit bir yetkinliği kocası üzerinde uygulayacağı konusunda görüş belirtmemiştir.

⁵⁷² Bristow, s. 87.

⁵⁷³ Bristow, s. 87.

⁵⁷⁴ Matta, 9/6.

⁵⁷⁵ Matta, 28/18.

⁵⁷⁶ Bristow, s. 87. Bu kelimeler, Matta 9/6 ve 28/18'de “*yeryüzünde yetkin olmak*” anlamında; Luka 9/11'de ise “*kötü ruhlar üzerinde yetkin olmak*” anlamında kullanılmaktadır.

Bununla birlikte kesin olan şey, Pavlus'un kilisede kadınlara yetkinlik verildiğini beyan ettiğini belirtmesidir⁵⁷⁷.

Bazı kutsal metin yorumcularına göre kadınlar, "meleklerden dolayı" başlarında egemenliğin bir nişanesini taşımaktadırlar. Dünyanın kadınları, onun hakkında bir şey bilmediği için sadece kilisede rahibeler bunu kanıtlamaktadırlar. Bugün rahibeler başlarında egemenliğin işaretini taşımaktadırlar. Onlar, şehâdeti üzerlerine alarak; "başımı örttüm, bundan dolayı baş olmaya çabalamadığım için kendi başıma sahip değilim" demektedir. Yani; "Benim başım örtülü ve erkeği baş olarak kabul ettim" der. Erkeği baş olarak kabul etmek, Hz. İsa'yı ve Tanrı'yı baş olarak kabul etmek demektir. Başını örten bir kadın, başında egemenliğin işaretini taşıdığı için en mükemmel şehâdeti yerine getirmiştir. Hiç şüphe yok ki, şeytan sürekli olarak kadınların başlarını örtme uygulamalarına karşıdır. Çünkü başörtme uygulaması, gerçekten şeytana utanç vermektedir. Fakat Tanrı, kadınların "meleklerden dolayı" başlarında egemenliğin işaretine sahip bulunması gerektiğini belirtmektedir⁵⁷⁸.

2.1.4. Kadınların Süslü ve Gösterişli Kıyafetleri

Yeni Ahit, kadın ve erkeklerin giyimiyle ilgili herhangi bir kıyafet şeklini veya Hıristiyanlar için dışarıya ait bir kıyafet sembolünü emretmemektedir⁵⁷⁹. Bununla birlikte Hz. İsa, öğretisinde elbise konusuna birkaç telmihte bulunmaktadır⁵⁸⁰. Bir ifadesinde O, giysiyi, "*elinde olanın daha fazlasını verme*" anlamında kullanmıştır⁵⁸¹. O, "*Yeme, içme ve giyinme konusunda kaygılanmayın*"⁵⁸² diyerek takipçilerini uyarmıştır. Ayrıca Yeni Ahit'te *elbiseye yama yapma*⁵⁸³, *yolculuğa çıkarken alınması gerekenler*⁵⁸⁴, *eteğin dört köşesine takılan saçak*⁵⁸⁵ gibi hususlardan bahsedilmektedir.

⁵⁷⁷ Bristow, s. 87.

⁵⁷⁸ Nee, s. 16-18, 18.

⁵⁷⁹ John C. Wenger, "Dress", *The Mennonite Encyclopedia*, Ed. Cornelius Kraha [ve öte], 4. bs., The Mennonite Publishing House: Pennsylvania, 1982, II, 99-104, 101.

⁵⁸⁰ Miller, J. Lane Miller, "Dress", *HBD*, s. 141-144, 141.

⁵⁸¹ Matta, 5/40.

⁵⁸² Matta, 6/25.

⁵⁸³ Matta, 9/16'da bu husus şu şekilde yer almaktadır. "*Hiç kimse eski bir giysiye yeni bir kumaş parçası yamamaz. Çünkü yama, giysiyi yırtıp parçalar ve daha beter bir yırtık oluşur*".

⁵⁸⁴ "*Yolculuk için ne torba, ne iki kat giysi, ne ayakkabı, ne de sopa alın. Çünkü işçi yiyeceğini hak eder*". Matta, 10/10.

⁵⁸⁵ "*Yaptıklarının tümünü insanlara gösteriş için yaparlar. Dinsel yazı taşıyan bağları (Başta ve kolda taşınan, üstünde kutsal kitaptan ifadeler ya da dualar yazılı bağlar) genişletirler, giysilerinin saçak püsküllerini (O çağ giysilerinde, eteğin dört kenarında bulunan saçak püskülleri. Bunlar simgesel olarak Tanrı buyruklarını unutturmamayı amaçlıyordu. Bkz. Say., 15/37-41) büyütürler*". Matta, 23/5.

Giysiye işaret edecek diğerk bir metin de, Luka 15/22'de yer almaktadır. Fakat bu metinlerden hiçbirinde kadınların başlarını örtmelerine işaret edebilecek bir ifade yer almamaktadır. Sadece Matta'da yer alan bir ifadede, onların saçına-başına çeki düzen vermesinden bahsedilmektedir. Metin şu şekildedir:

*“Ama sen oruç tutarken saçına-başına çeki düzen ver, yüzünü yıka”*⁵⁸⁶.

Bu ifadede her ne kadar doğrudan kadınların başlarını örtmeleri emredilmese de, dolaylı olarak onlardan bu uygulamayı yerine getirmeleri talep edilmektedir.

Pavlus, Timo'ya yazdığı mektuplarından birinde, kadınların süslü ve gösterişli elbiselerine dikkat çekmekte olup bunu; *“Erkeklerin öfkelenip çekişmeden, her yerde pak eller yükselterek dua etmelerini isterim”*⁵⁸⁷ şeklinde ifade etmektedir.

Pavlus, kadınların nasıl giyinmesi gerektiği sorununa şu açıklamayı getirmektedir: *“Kadınların da kendilerini saç örgüleriyle, altınlarla, incilerle ya da pahalı giysilerle değil, sade giyimle, edepli ve ölçülü tutumla, Tanrı yolunda yürüdüklerini ileri süren kadınlara yaraşır biçimde, iyi işlerle süslenmelerini isterim”*⁵⁸⁸.

Bu metinle ilgili daha modern çeviriler, “edepli” kelimesinin yerine “mütevazi” kelimesini koymaktadırlar⁵⁸⁹.

Pavlus, örtünen kadının mütevazi olmasını istemektedir. Kadınların mütevazi elbiseler giymesini istediğinde, bu kelimenin bir şeklini kullanmıştır. Çünkü bu kelime; “düzeltmek”, “çeki düzen vermek”, “güzel ve cazibeli yapmak” anlamına gelmektedir. Başka bir ifadeyle Pavlus, Hıristiyan kadınlara düzenli ve çekici elbiseler seçmelerini, fakat bunu iyi bir karar duyarlılığıyla ve insafıca yapmalarını öğütlemiştir. Pavlus, bu ifadeleriyle, antik dünyanın en pahalı taşları olması sebebiyle incilerden bahsetmiştir. O, her ne kadar pahalı incilerden söz etse de, “örgü ve altın”ı kastetmiştir. Çünkü Pavlus burada, **“kai”** kelimesini “örgü ve altın” kelimesiyle birlikte kullanmıştır. Sonra da “incileri” ve “pahalı giysileri” ifade etmiştir. Aslında Pavlus, ne altın takmayı, ne de saç

⁵⁸⁶ Matta, 6/17.

⁵⁸⁷ I.Tim., 2/8.

⁵⁸⁸ I.Tim., 2/9-10.

⁵⁸⁹ Bristow, s. 89.

örgüsünü yasaklıyordu; O, sadece bir kimsenin saçında altın parçalarından bir örgü yapmasını yasaklıyordu⁵⁹⁰.

Pavlus, kadınları, kilisede kendilerini fahişelerin stili gibi süslememeleri ve aşırı derecede pahalı inciler takmamaları konusunda uarmakta⁵⁹¹ ve onların güzelliklerinin şu şekilde olmasını tavsiye etmektedir:

*“Çekiciliğiniz, örgülü saçlar, altın takılar ve giysiler gibi dış görünüşten kaynaklanmasın. Aksine, içinizde saklı kişilikle ilgili bozulmayan yumuşak bir huy ve sakin bir ruhla ortaya çıksın. Tanrı katında bunun değeri pek çoktur.”*⁵⁹².

Bu cümlelerin tam bir yorumu da Adventist grup tarafından, nişan yüzüklerini de içine alarak, her çeşit mücevher takmayı yasaklayacak şekilde yapılmıştır⁵⁹³.

Son olarak Pavlus, kadınların pahalı, “muhteşem giysiler” giymekten kaçınmaları konusunda ısrar eder ki, burada geçen **“array”** kelimesi Yunanca olup dışarıda giyilen elbiseye (bir manto, uzun elbise veya şal) işaret etmektedir. Aslında Pavlus, kadınların kışlık elbise giymeleri hakkının olduğunu inkâr etmediğine işaret ederek “pahalı” kelimesi üzerinde durmakta ve onların mütevazî elbiseler seçmeleri konusunda ısrar etmektedir⁵⁹⁴.

Netice olarak, kadınlar inançlarının gereği olarak uygun şekilde kendilerini süslemelidirler. Bu ise, bir kadının kendisini dış görünüş olarak değil de; iyi işler yaparak süslemesiyle mümkün gözükmektedir. Onun iyi işleri de, Hıristiyanlığı sevmesinde yatmaktadır⁵⁹⁵.

⁵⁹⁰ Bristow, s. 89.

⁵⁹¹ Bristow, s. 90.

⁵⁹² I. Pet., 3/3-4.

⁵⁹³ Kraak, “Clothing”, ER, III, 537-546, 542.

⁵⁹⁴ Bristow, s. 90.

⁵⁹⁵ Bristow, s. 90.

2.2. Deuterakanonik Kitaplarda Örtünme

2.2.1. Kadının Başını Örtmesi

Deuterakanonik kitaplar; Yahudiler tarafından Apokrif (sahih kabul edilmeyen), Hıristiyan çevrelerde ise Protestanlarca Apokrif, Katolik kilisesi tarafından ise Deuterakanonik (sahih kabul edilen) olarak kabul edilen kitaplardır⁵⁹⁶.

Deuterakanonik kitaplarda her ne kadar kadınların başlarını örtmeleri emredilmese de, baş/yüz örtme uygulamasına konu olabilecek metinler bulunmaktadır. Bu metinlerden biri şu şekildedir:

“Yudit, İsrail’in Tanrı’sına dua ettikten sonra Şabat günlerinde ve yortularda kullandığı odalara indi. Orada giydiği çulu ve üzerindeki dul kadın giysisini çıkarttı. Baştan aşağı yıkandı, pahalı kokular sürdü, saçlarını tarayıp başına sarığa benzer bir başlık sardı ve kocası Manaşşe sağ iken, sevinçli günlerinde giydiği elbiseyi üstüne geçirip süslendi”⁵⁹⁷.

Kadınların başlarını örttüğüne işaret eden diğer bir metin, yine Yudit kitabında yer almakta olup şu şekildedir:

“Yudit, İsrail’de canı yananların toparlanması için dul kadın giysilerini bir tarafa attı. Yüzüne kokular süründü, Saçlarını toparlayıp sarık biçiminde bir başlık giydi”⁵⁹⁸.

Yudit’le ilgili yukarıdaki her iki metinden de anlaşıldığı üzere, o dönemde en azından sarığa benzer bir başlık kullanılmıştır. Buradan da hareketle Yudit döneminde kadınların sarığa benzer bir başlık kullandığı sonucuna ulaşabiliriz.

Diğer bir metin ise, Yahudilerin İskenderiye’ye sürülmesi esnasında zıfaf odasına yeni girmiş genç kadınlarla ilgilidir. İlgili metin şu şekildedir:

“Evlilik hayatına başlamak üzere zıfaf odasına yeni girmiş genç kadınların sevincinin yerini ağlayış aldı. Müir kokulu saçlarına küller serpmiş olarak peçesiz olarak

⁵⁹⁶ Daha geniş bilgi için Bkz. Ömer Faruk Harman, “Metin Muhteva ve Kaynak Açısından Yahudi Kutsal Kitapları”, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1988, s. 36-38.

⁵⁹⁷ Yudit, 10/3.

⁵⁹⁸ Yudit, 16/7-8.

götürüldüler. Putperestlerin acımasız zulmü onları yıkıma uğrattı ve düğün ezgisi yerine hep birlikte ağıt yaktılar”⁵⁹⁹.

Bu metinde, evliliğe ilk adımını atmış genç kızların, o dönemde yüzlerini bir peçeyle örttüğünden bahsedilmektedir. Bu metinden hareketle, metnin yazıldığı dönemde yeni evlenmiş genç kızların yüzlerini bir peçeyle örttüğünü söyleyebiliriz.

Baş/yüz örtme konusuyla ilgili diğer bir metin ise, Yahudilerin en zenginlerinden biri olan Yoakim’in eşi Hilkiya’nın kızı Suzanna ile ilgili olup şu şekildedir:

“Suzanna o denli zarif ve güzeldi ki, iki kötü adam ona bakmak zevkinden yoksun kalmamak için yüzündeki peçesini kaldırmasını istediler”⁶⁰⁰.

Burada geçen “yüzündeki peçesini kaldırmasını istediler” ifadesinden, o dönemde başörtüsü yanında yüz örtüsünün de kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Netice olarak, kadınların baş/yüzlerini örtmeleriyle ilgili bu metinler ışığında şunları söyleyebiliriz:

Deuterakanonik diye adlandırılan kitaplarda hem baş hem de yüz örtüsüne işaret eden metinler yer almaktadır. Bu metinler, o dönemdeki kadınlar tarafından baş/yüz örtüsü kullanıldığını göstermektedir. Bu metinlerden hareketle, o dönemde kadınlar tarafından hem baş hem de yüz örtüsü kullanıldığını söyleyebiliriz.

2.3. Kilise Babalarının Kadının Başını Örtmesi Hakkındaki Görüşleri

Kutsal kitapta başörtüsünün ne şekilde yer aldığını ifade ettikten sonra şimdi de tarihin bu olaya tanıklık edip etmediğini görelim. Acaba tarih, başörtü uygulamasına tanıklık etmiş midir? Şayet tarih, başörtü olayına tanıklık etmişse, bu takdirde tarihî bilgiler güvenilir midir? Bu konuda tarihî gerçek nedir? Bir göz atalım:

Tarihî araştırmalar, kilisenin erken dönemlerinde ve daha sonraki dönemlerde, kutsal kitap öğretisi olan başörtme uygulamasının kadınlar tarafından yerine getirildiğine tanıklık etmektedir⁶⁰¹.

⁵⁹⁹ III. Makkabeliler, 4/6.

⁶⁰⁰ Suzanna, 31-32.

⁶⁰¹ Dwight Strubhar, “Can History Speak”, *Let Her Be Veiled*, s. 19-23, 21.

Çok sayıda yeraltı mezarlarının duvarlarındaki resimlerde Hıristiyan kadınlarının başlarının örtülü⁶⁰², erkeklerin başlarının ise açık olduğu görülmektedir⁶⁰³. Erken dönem Hıristiyanları, ilk dört yüzyıl boyunca ölülerini yakmışlardır. Bundan dolayı, Roma yeraltı mezarları çok sayıda mezar koleksiyonuna sahiptir. Hıristiyan kadınların başlarını örtmeleriyle ilgili en erken dönem resimsel kanıt, birkaç fresko üzerinde görülmektedir. Bu resimler, elçilerin evrensel uygulaması olan I. Korintosluların 11. bölümünde geçen ifadelerle ilgili olup kadınların başlarını örtmesi hakkında bilgi vermektedir. Hıristiyanlar tarafından yeraltı mezarları ve binaların yapımına bakıldığında, bunların birinci yüzyılın son dönemlerinde yapılmaya başlandığı görülür. Ayrıca burada en erken dönem el yazmalarından ve en erken dönem kilise mozaiğinden resimler yer almaktadır. Bu resimler incelenirse şu sonuçlara ulaşılabilir:

1. O dönemde kullanılan başörtü şekillerinin tek bir çeşidi yoktur. Bunların çoğu kumaş türünden olup bir çeşit şapka gibidir.
2. İffetli bir kimsenin kıyafeti, dikkat çekmeyen tarzda, değerli mücevherlerden yoksun ve diğer süslerden arınmış olmalıdır⁶⁰⁴.

Özet olarak, erken dönem yeraltı mezarları ve Hıristiyan sanatı hakkında verilen bilgiler ışığında kadınların başlarının örtülü, erkeklerin başının ise açık olduğu sonucuna ulaşabiliriz.

2.3.1. İskenderiyeli Clement (M.S. 150-220)

Yunanistan'da dünyaya gelen Clement, muhtemelen M.S. 150- 220 tarihleri arasında yaşamıştır⁶⁰⁵. O, kadınlardan sade (süssüz) ve uygun kıyafetler giymelerini talep etmektedir⁶⁰⁶. Fakat bu kıyafetler, erkekler için uygun olan kıyafetlerden daha ince

⁶⁰² Bu resimler, M.S. 3 ve 4. yüzyılın erken dönemlerine aittir. Yeraltı mezarlarındaki kadınların başörtülerini görmek için Bkz. <http://truthinheart.com/Veils1.gif>, <http://truthinheart.com/Veils2.gif>, <http://truthinheart.com/Veils3.gif>, 03.10.2006.

⁶⁰³ Strubhar, s. 19-23, 21.

⁶⁰⁴ Tom Shank, "The Veil in Early Christian Art", *Let Her Be Veiled*, s. 24-26, 24.

⁶⁰⁵ Lavinia Cohn-Sherbok, "Who is Who in Christianity", Routledge: London and New York, 1998, s. 58.

⁶⁰⁶ Diğer taraftan Clement, erkeklerin beyaz renkte ve basit kıyafetler kullanmalarını talep etmektedir. Çünkü onların renkli kıyafetler giymelerinden memnun değildir. Sadece kendi tabiatında imal edilenler bunların dışındadır. Ayrıca o, beyaz elbise giymenin erkeklerin zihni yapısını gösterdiğini de ifade etmektedir. Bkz. B. P Pratten, "The Ante-Nicene Fathers the writings of the Fathers Down to A.D. 325: Fathers of the Second Century Hermas, Tatian, Athenagoras, Theophilus and Clement of Alexandria", Ed. Alexander Roberts [ve öte], T&T Clark Michigan William B. Eerdmans Publishing:

olmalıdır. Öte yandan bu kıyafetler, tamamen iffetsiz olmamalı veya aşırı derecede lükse kaçmamalıdır. Bunun yanında kıyafetler, yaşa, kişiye, vücut yapısına, kişinin tabiatına ve işine elverişli olmalıdır⁶⁰⁷.

Clement, kadınların saçları konusunda ise, onların saç buklelerini (örgülerini) korumaları, saçlarını ancak boyunlarına kadar uzatmaları ve onları bir saç iğnesiyle toplamaları gerektiğini savunmaktadır⁶⁰⁸. Şayet “*erkek kadının başı ve Tanrı da erkeğin başı ise*” erkekler saçlarını süslemeli, kadınlar ise süslememelidir⁶⁰⁹.

Kadınların saçlarını süslemeleri, Tanrı’ya karşı saygısızca bir davranıştır. Bundan dolayı onlar, saçlarını süslemek suretiyle iki kez günah işlemiş konumuna düşmektedirler. Çünkü kadınlar, sahip oldukları uzun saçı süsleyip onu gösterişli bir şekle sokarak hem erkekleri etkilemekte, hem de Tanrı’ya karşı utanç verici bir harekette bulunmuş olmaktadır. Böylece onlar, iki kez günah işlemiş olmaktadır⁶¹⁰.

Öte yandan kadınlar, saçlarını süsleyerek hakikati örtbas etmiş olurlar. İşte onlar, bu şekilde davranarak gerçekten çok güzel olan başlarına leke sürmüş olurlar. Ayrıca Clement, hem saçın boyanmasından, hem de ağarmış saçın renginin değiştirilmesinden memnuniyetsizlik duymaktadır⁶¹¹.

Kadınların başörtüsü takma uygulamasını büyük bir şevkle savunanlardan birisi, şüphesiz Clement’tir. O, kadınların başlarını örtmelerini ısrarla vurgulamaktadır⁶¹². Clement, başörtüsüyle ilgili buyruğunda, kutsal kitabın daha da ilerisine giderek iffetlilik için halk içerisinde bekâr kızların da yüzlerini örtmelerini istemektedir⁶¹³. Ayrıca Pavlus’un Korintoslulara yazdığı I. mektubunun 11/15. cümlesinde geçen “*Oysa kadının uzun saçlı olması onun onuru sayılmaz mı? Çünkü uzun saç kendisine bir örtü*

Edingburg, 1994, II, 284. [Not: Bundan sonra “The Ante-Nicene Fathers” kaynak gösterilirken “ANF” harfleri kullanılacaktır].

⁶⁰⁷ Pratten, *ANF*, II, 285.

⁶⁰⁸ Bununla beraber, erkekler kıvrıkcık saçla sahip olmadığı müddetçe saçlarını traş ettirmelidirler. Çenesinde saç olmalı fakat saçları örülü olmamalıdır. Bir kimsenin sakalının tamamını kestirmesi utanç verici olduğu için sakalının tamamını kesmemelidir. Pratten, *ANF*, II, 286.

⁶⁰⁹ Pratten, *ANF*, II, 286.

⁶⁰⁹ I. Kor., 11/3.

⁶¹⁰ Pratten, *ANF*, II, 284.

⁶¹¹ Pratten, *ANF*, II, 284.

⁶¹² <http://www.christianwebsite.com/cgi-bin/search/jump.cgi?ID=92215.07/10/2006>. Ayrıca Bkz.Strubhar, s. 19-23, 21.

⁶¹³ Strubhar, s. 19-23, 21.

olarak verilmiştir” ifadesinin, kadının saçına işaret etmeyip bir başörtü nesnesine işaret ettiğini ifade etmektedir. Yine Clement, “kadının, gözlerinin önüne iffetliliğini ve ibadet atkısını koyarak günaha düşmemesini ve yüzünü açarak başkalarını da günaha düşürmemesini” talep etmektedir. Bu bağlamda o, kadınların baş ve yüzlerini örtmeleri gerektiğini vurgulamaktadır⁶¹⁴.

O, erkeklerin kiliseye giderken, doğal adımlarla sessizliği muhafaza ederek, kalplerinde samimi bir aşk taşıyarak, saf bir vücut ve kalple Tanrı’ya ibadet etmeye uygun olarak, terbiye ölçüsünde giyinmeleri gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca, kadınlar da bunu gözetmelidir. Daha da ötesi, kadının tamamen kapanması gerekmektedir. Kadın evde olmadığı sürece ağırbaşlılık içinde olmalıdır. Çünkü onun kıyafetleri, erkeklerin kendisine gözlerini dikip bakmaması için onu korumaktadır. Dolayısıyla kadın, başına ve yüzüne iffetlilik örtüsünü aldığı için onun ayağı kayıp günaha düşmez. Ayrıca kadın, bu emrin bir gereği olarak yüzünü kapatarak başkalarının günaha düşmesine davetiyede de bulunmamış olmaktadır. Bu talep ise, kadının başını ve yüzünü örterek ibadet etmesi içindir⁶¹⁵.

2.3.2. Tertullian (M.S. 160-225)

Tertullian, M.S. 160-225 tarihleri arasında yaşamış olup ilahiyatçı ünvanıyla bu alana dair eserler kaleme almıştır⁶¹⁶. O, kadınların kıyafeti, bekâr kızların başlarını örtmeleri ve kendi hanımı hakkında olmak üzere çeşitli makaleler kaleme almıştır.

Tertullian, evli kadınların kıyafetiyle ilgili yazdığı birinci kitabın birinci bölümünde, kadınların mütevazî kıyafetlerle giyinip dolaşmaları gerektiğini bildirmektedir. Bundan dolayı o, kadın okurlarını azarlayarak onlara Eski Ahit’in Yaratılış bölümünün 3. babında geçen şu ifadeleri hatırlatmaktadır:

“Siz kadınlar, acı ve ızdırap içinde doğurursunuz. Kocanızın büyüü altındasınız ve kocanız sizin efendinizdir. Ve Havva olduğunuzu bilmiyor musunuz? Tanrı’nın sizin cinsinizle ilgili hükmü olarak o, hâlâ bu dünyada yaşıyor. O halde bir lanetli olarak yaşamamanız müstahaktır. Şeytan sizin içindedir. Ağacın mührünü bozdunuz. Tanrı’nın kanunundan ilk ayrılan sizdiniz. Şeytanın nasıl alt edeceğini bilmediği erkeği aldatan

⁶¹⁴ <http://www.kingshouse.org/headcovering.htm>, 14/11/2006.

⁶¹⁵ Pratten, ANF, II, 290.

⁶¹⁶ Cohn-Sherbok, s. 288.

siz oldunuz. Tanrı suretinde yaratılan erkeği kolayca alt eden sizdiniz. Bedel olarak öldünüz ki, bu Tanrı'nın oğluna bile ölüm getirdi. Bununla birlikte bir de elbiselerinizi süslerle bezemeyi düşünüyorsunuz”⁶¹⁷!

Tertüllian'a göre, yeni Havva olan Meryem'in şöhreti bütün kadınlara yansımıştı. Çünkü Meryem aracılığıyla bütün kadınlar kutsanmıştır. Kadınlar artık lanetli değildir. Şimdi Havva iyileşmiş olup bütün kadınlara hayranlık duyulmaktadır⁶¹⁸.

Evli kadınların kıyafetiyle ilgili yazdığı kitabın dördüncü bölümünde Tertüllian, kadınlarla ilgili iki kelimeye dikkat çekmektedir: Elbise ve süs. O, “elbiseyle” ‘kadınsal zerâfeti’; “süs” kelimesi ile de ‘kadınsal gözden düşüşü’ kastettiğini açıklamaktadır. Bunlardan birincisiyle altın, gümüş, kıymetli taş ve giysileri; ikincisiyle de, saç, ten ve bedenine göze cazibeli gelen bölümlerini kastetmektedir⁶¹⁹. Bu arada Tertüllian, okurlarına Galatyalılara mektupta geçen şu ifadeyi hatırlatmaktadır:

“Kardeşlerim! Sizler özgürlüğe çağrıldınız. Ancak özgürlüğünüzü bedenine gereksiz isteklerini yerine getirmek için kullanmayın. Tam tersine sevgi yoluyla birbirinizin hizmetkârı olun. Çünkü tüm Yasa tek sözde özetlenir: ‘Komşunu kendin gibi seveceksin’⁶²⁰.

O, evli kadınların kıyafetiyle ilgili yazmış olduğu ikinci kitabının birinci bölümünde bu ifadeyi şu şekilde açıklamaktadır: İffetli olmak, sadece kendi özünde olanı yerine getirmez; aynı zamanda ona yardımcı olan şeyleri de yerine getirir. O kurtuluş, sadece kadınların kurtuluşu değildir; aynı şekilde erkeklerin de kurtuluşudur. Burada Tertüllian, kadınların çok süslü ve can alıcı kıyafetler giyerek erkekleri baştan çıkartmamaları konusunda onlara öğütler vermektedir⁶²¹. Bu arada o, şunu da hatırlatmaktadır:

⁶¹⁷ Yar., 3.

⁶¹⁸ S. Thelwall, *“The Ante-Nicene Fathers The Writings of The Fathers Down to A.D. 325: Tertullian, Part fourth; Minicius Felix; Commedian; Origen”*, Parts First and Second Edition Alexander Roberts, [ve öte], T&T Clark Michigan William B. Eerdmans Publishing; Edinburg, 1994, IV, 14. Ayrıca Bkz. Duby, Michelle Perrot, I, 407. Bu kadınların kimler olduğu hakkında Bkz. Duby, Michelle Perrot, I, 407.

⁶¹⁹ Thelwall, ANF, IV, 16.

⁶²⁰ Gal., 5/13-14.

⁶²¹ Thelwall, ANF, IV, 18-19.

“Kim kendisini boyayıp süsleme konusunda endişe etmez ve kim o boyanın erkekleri tahrik edici bir özelliğe sahip olmadığını inkâr eder ki⁶²²?

Bu ifadeyle Tertüllian, kadınların tabiatında kendilerini süsleme eyleminin bulunduğu dikkat çekmekte ve onların kendilerini daha cazibeli kılmak için kullandıkları boyaların cinsel arzu uyandıran özelliklere sahip olduğuna işaret etmektedir.

Aynı zamanda ikinci bölümde o, tam anlamıyla iffetli bir kadının, günaha meylettiren şeylerden uzak olması gerektiğini vurgulamaktadır. O, kadınlara; “Şayet kendinizi korursanız, diğerlerini de günaha teşvik etmemiş olursunuz” şeklinde uyarıda bulunmaktadır. Şayet kadın, iffetlilik çerçevesinde giyinmezse erkeği daha fazla cezbetmiş olur. Ama kadınlar, hem kıyafetlerinde hem de yürüyüşlerinde mütevazi olurlarsa, erkekleri daha az tahrik ederek onların arzularını tatmine daha az yardımcı olurlar. Onların kıyafet ve yürüyüşlerinde mütevazi olmaları da, erkeklerin daha az tahrik olmalarına ve hemen hemen hiç önlem almamalarına yardımcı olur. Tertüllian burada; “Niçin komşunuz için tahrik edici davranışlarda bulunuyorsunuz?” diyerek kadınları uyarmaktadır. Biliyorsunuz ki “Tanrı, diğer erkeklerin helak olmasından dolayı sizin cezadan muaf olmanıza izin vermez. Şayet erkekler sizin güzelliğinizden dolayı cinsel arzu hissederlerse, bundan dolayı her ne kadar siz gerçek suçtan özgür olsanız da, bu suça ortak olmanızdan dolayı ona iliştiren gizli düşmanlıktan dolayı özgür değilsiniz. Şu durumda kendinizi boyayarak komşularınızı ölmeye götürür müsünüz?” Sonra “*komşunuzu kendiniz gibi seveceksiniz*”⁶²³! “*Sadece kendi arzu ve istekleriniz için endişelenmeyin, ayrıca komşunuz için de endişelenin*”⁶²⁴. Tertüllian, bu emirlere uymadıkları için kadınları azarlamaktadır⁶²⁵.

O, üçüncü bölümde kadınlardan, erkekleri günaha davet eden şeyleri teşhir etmemelerini talep etmektedir. Çünkü nerede iffetlilik varsa, orada güzelliğin işe yaramayacağını ifade etmekte ve güzelliğin meyvesinin şehvete düşkünlük olduğunu

⁶²² Thelwall, *ANF*, IV, 18-19.

⁶²³ Lev., 19/18. Matta, 19/19, 22/39. Markos, 12/31. Luka, 10/27. Rom., 13/9. Gal., 5/14. Yak. Mek., 2/8.

⁶²⁴ I. Kor., 10/24, 13/5. Filipelilere Mektup, 2/4.

⁶²⁵ Thelwall, *ANF*, IV, 19.

vurgulamaktadır. Ayrıca kadınların giymiş oldukları elbiseler, onların güzelliklerini ne tamamen belirginleştirerek açığa vurmali ne de onu tamamen örtmelidir⁶²⁶.

Dördüncü bölümde, evli kadınlara; “*Sadece kocalarınıza bağılısınız*” emrini hatırlatmaktadır. Ayrıca kadınlara; “Fakat sizler, diğere erkekleri memnun etmek için çabalamadığınız oranda kocalarınızı memnun ediniz” şeklinde öğüt vermektedir⁶²⁷.

Tertülian, beşinci bölümde kadınların bedenlerini ilaçlarla cilalamalarının, yanaklarını boyayıp gözlerini rastık taşıyla cazibeli hale getirmelerinin Tanrı’ya karşı işlenmiş büyük bir günah olduğunu haber vermektedir⁶²⁸.

Altıncı bölümde ise, kadınların saçlarını turuncuya boyattıklarını belirterek onlara Tanrı’nın şu emrini hatırlatmaktadır:

“*Sizden kim beyaz bir saçı siyah veya siyah bir saçı beyaz yapabilir*”⁶²⁹? Kadınların saçlarını bu şekilde turuncuya boyatarak Tanrı’nın emirlerini çiğnediklerini belirtmektedir⁶³⁰.

Yedinci bölümde o, Pavlus’un Korintoslulara yazdığı I. mektubunun 11. bölümünü hatırlatarak burada, Tanrı’nın kadınların “*başlarını örtmeleri gerektiği*” şeklindeki emrini bildirmektedir⁶³¹.

On ikinci bölümde Tertülian, kadınların dış kıyafetlerinin çok süslü ve gösterişli olmamasını, çünkü bu şekildeki bir kıyafetin iffetli bir kadın için uygun olmadığını belirtmektedir. Ayrıca o, kadınların çok süslü giyinmelerini, hayat kadınlarının kıyafetleriyle bağdaştırmaktadır. Hayat kadınları, “mor, kırmızı renkte bir kıyafetle; altın ve değerli taşlarla” dolaşmaktadırlar. Ona göre, Tamar da bu şekilde giyinerek bir tuzak kurup Yahuda’yla ilişki kurmuştur⁶³². Tertülian, kadınlara; “kendinizi doğruluğun ipeği, kutsallığın hoş çizgileri ve iffetliliğin mor rengiyle örtünüz” şeklinde uyarıda bulunmaktadır⁶³³.

⁶²⁶ Thelwall, *ANF*, IV, 20.

⁶²⁷ Thelwall, *ANF*, IV, 20.

⁶²⁸ Thelwall, *ANF*, IV, 20-21.

⁶²⁹ Matta, 5/36.

⁶³⁰ Thelwall, *ANF*, IV, 21.

⁶³¹ Thelwall, *ANF*, IV, 21.

⁶³² Yar., 38/14-19.

⁶³³ Thelwall, *ANF*, IV, 24-25.

Evli kadınlarla ilgili bu görüşleri beyan ettikten sonra, bekâr kızların başlarını örtmelerine dair yazdığı makalenin birinci bölümünde, Yunan dünyasında genç kızların ergenlik çağına gelince başlarını örttüklerini ifade etmektedir⁶³⁴.

İkinci bölümde, Yunanistan'da ve barbarlara ait olan bazı Yunan eyaletlerinde bulunan kiliselerin büyük çoğunluğunun bekâr kızları, başlarını örtmeleri konusunda mecbur tuttuklarını belirtmektedir. Bundan dolayı Tertüllian, bekâr kızların da Tanrı'nın emrine uygun olarak başlarını örtmek zorunda olduğunu ifade etmektedir⁶³⁵.

İkinci bölümde bekâr kızların başlarını örtmeleri gerektiğini söyleyen Tertüllian, üçüncü bölümde, bekâr bir kızın başını örtme veya açma konusunda serbest olduğunu belirtmektedir. Çünkü bekâr kıza başını örtmesi konusunda ne emir verildi ne de yasak konuldu⁶³⁶.

Dördüncü bölümde Tertüllian, Pavlus'un Korintoslulara yazdığı I. mektubunun 11. bölümündeki 5-16 arasında geçen ifadelerini konu edinmektedir. Burada o, Pavlus tarafından doğrudan bekâr kızlardan hiç söz edilmediğini belirtmektedir. Çünkü burada Pavlus başörtüsünü emrederken burada sadece "kadınlar"ın ismini zikretmiştir. Fakat Pavlus bekâr kızların da örtünmelerini kastetmiş olsaydı, kadınların ismiyle beraber bekâr kızların ismini de zikretmeliydi. Pavlus bu bağlamda, bekâr kızların hangi yasayı takip edeceklerini beyan etmektedir. O, bekâr kızlar hakkında şöyle der: "Nasıl ki onlar bu kanunda yer almamışlarsa, aynı şekilde başörtme kanununda da yer almazlar". Ayrıca o, bekâr kızların isminin kanunda geçmemesini de onların başlarının açık olmasının delili olarak zikreder⁶³⁷.

Tertüllian, Pavlus'un bekâr kızlarla ilgili görüşlerine karşı çıkararak onun, başka yerde evli kadın ve bekâr kızı birbirinden ayırdığını belirtmektedir. Diğer taraftan Pavlus, buradaki ifadesinde kadın ve bekâr kız arasında farklılıklar bulunduğunu ifade etmiştir. Pavlus başka yerlerde de aynı şekilde ifade ettiği gibi, onları "kadın" ve "bekâr kız" diye tahsis etmeliydi⁶³⁸. Fakat Pavlus bu ayrımı yapmamıştır. Onun bu şekilde bir ayırım

⁶³⁴ Thelwall, *ANF*, IV, 27.

⁶³⁵ Thelwall, *ANF*, IV, 28.

⁶³⁶ Thelwall, *ANF*, IV, 28-29.

⁶³⁷ Thelwall, *ANF*, IV, 29.

⁶³⁸ I. Kor., 7/34.

yapmaması da, beraberinde bu konuda yorumlar yapılmasına neden olmuştur. Öte yandan Pavlus, böyle bir ayrımı sadece başın örtülmesiyle ilgili yapmamıştır⁶³⁹.

Tertüllian, Pavlus'un başörtüsüyle ilgili metninde kullanılan "*woman*" kelimesinin daha kapsamlı bir anlamının olduğunu ve diğer özel anlamlarının, "*virgin, vife veya widow*", bu genel anlamın altında özel bir anlama sahip olduklarını belirtmektedir. Bundan dolayı Tertüllian, burada kullanılan "*woman*" kelimesinin altında bekâr kızların da yer aldığını ve onların da başlarını örtmeleri gerektiğini belirtmektedir⁶⁴⁰. Epstein de, Tertüllian'ın, örneğini Doğululardan aldığını ve genç kızların cinsel şüura ulaşır ulaşmaz başlarını örtmelerini istirham ettiğini belirtmektedir⁶⁴¹.

Yedinci bölümde Tertüllian, kadınların başlarını örtmeleriyle ilgili elçiler tarafından tayin edilmiş olan sebepleri zikretmektedir. O, elçilerin kadınların başlarını niçin örtmesi gerektiği konusundaki nedenlerine göz attığında, bu nedenlerin bekâr kızlar için de geçerli olduğunu ve onların da başlarını örtmeleri gerektiğini belirttiklerini ifade etmektedir. Tertüllian bu nedenleri şu şekilde izah etmektedir: Şayet "*erkek, kadının başı ise*", elbette evli kadınlardan dünyaya gelen kızın da başıdır. Şayet "*bir kadın için traş olması veya saçını kestirmesi ayıp ise*" elbette bu, aynı şekilde bekâr kız için de ayıptır. Eğer sen kısa saçın bir bekâr kız için hoş olduğunu iddia ediyorsan, aynı tarzda dalgalı saç da erkek için hoştur. Şayet, "*kadın başı üzerindeki güce sahip olması gerekiyor ise*", bekâr kız da başı üzerindeki güce sahip olmak zorundadır. Şayet kadınlar meleklerden dolayı başlarını örtüyorlarsa, bekâr kızlar da meleklerden dolayı başlarını örtmelidirler. Çünkü melekler, genç kızlara daha fazla ilgi duymaktadırlar. Nasıl ki uzun saç, kadına örtü olarak verilmiş olup onu yüceltiyorsa aynı şekilde uzun saç, bekâr kız için en iyisi olup onu daha fazla yüceltecektir⁶⁴².

On ikinci bölümde Tertüllian, kadınların sadece başlarını örtmek suretiyle kendilerini gizlemiş olamayacaklarını belirtmektedir. Kadınların nasıl ki aşağı bölümleri açık değil de tamamen örtülü ise, bedeninin üst bölümleri de aynı şekilde örtülü olmalıdır. Bu arada o, bekâr kızların uygun kıyafetler giymeleri konusunda ısrar etmektedir. Fakat bekâr kızların evleninceye kadar kendilerinin bir kadın olduğunu anlamadıklarını ve

⁶³⁹ Thelwall, *ANF*, IV, 29.

⁶⁴⁰ Thelwall, *ANF*, IV, 29.

⁶⁴¹ Epstein, s. 49.

⁶⁴² Thelwall, *ANF*, IV, 31-32.

kendilerini daha cazibeli hale getirmek için saçlarını boyayıp toplu iğnelerle süslediklerini, kısacası erkeği baştan çıkartmak için her türlü kozmetik ürünlerini kullandıklarını belirtmektedir⁶⁴³.

On beşinci bölümde kadınların başlarına aldıkları başlığın, hem onların başlarını örtme işlevini yerine getirdiğini; hem de kem gözlere karşı bir sığınak olarak kalkan vazifesi gördüğünü ifade etmektedir. Ona göre başörtüsü, günaha teşvik edici şeylerin saldırısına karşı kadının yansımasını korumaktadır⁶⁴⁴.

Dişiliğini gizleyen bayan, kadınlığını inkâr etmektedir. Fakat kendini tepeden turnağa örten bayan, günaha teşvik eden şeylere karşı tüm yolları kapadığı için akıllıdır. Örtülmüş bir yüzün üzerinden zorla içeri girmeye cüret etmeye kimin hakkı vardır⁶⁴⁵!

Öte yandan Tertüllian on altıncı bölümde, fikirlerinin kutsal kitap, doğa ve disipline uygun olduğunu ifade etmektedir. Çünkü kutsal kitap kanunları yapmakta; doğa onu tasdik etmekte; disiplin ise onu zorunlu kılmaktadır. Tanrı katında hiçbir şey Tanrı'nın emirlerine boyun eğenden daha sevgili değildir. Aynı şekilde hiçbir şey de iffetlilikten daha fazla değerli değildir. Bununla beraber hiçbir şey, “yansıma” ve “erkeğin memnun edilme çabasından” daha çirkin değildir. Kutsal kitap, doğa ve disipline bakıldığında, bunların Tanrı tarafından tasdik edildiği görülecektir⁶⁴⁶.

Tertüllian, bekâr kızlara şu şekilde tavsiyede bulunmaktadır:

“İster anne, ister kız kardeş, isterse bekâr kız olunuz; ama yaşlarınıza uygun olarak başlarınızı örtünüz”. Şayet bir anne iseniz oğlunuz için; eğer bir kız kardeş iseniz erkek kardeşiniz için; şayet bir kız iseniz babanız için başlarınızı örtünüz⁶⁴⁷.

Yani Tertüllian, onların iffetliliğin tüm unsurlarıyla ve utangaçlıkla kendilerini kuşatmalarını talep etmektedir⁶⁴⁸.

Yine aynı bölümde Tertüllian, bekâr kızlara şu şekilde yakarıшта bulunmaktadır:

⁶⁴³ Thelwall, *ANF*, IV, 34-35.

⁶⁴⁴ Thelwall, *ANF*, IV, 36. Ayrıca Bkz. Franger, s. 72.

⁶⁴⁵ Thelwall, *ANF*, IV, 36.

⁶⁴⁶ Thelwall, *ANF*, IV, 36.

⁶⁴⁷ Thelwall, *ANF*, IV, 36.

⁶⁴⁸ Thelwall, *ANF*, IV, 37.

“Ey bakire! Yalvarırım başını bir başörtüyle ört. İffetli edep silahına sarıl, etrafını hicab duvarıyla çevir, cinsiyetine ne kendi, ne de gelip geçenlerin bakışlarının sızmayacağı bir duvar ör. Kadınlara ait bu giysiyi bakireliğini korumak için taşı. Kendine, gerçekte olmadığın şeyin görünüşünü ver ve sadece Tanrı seni öyle bildiği için hoşnut ol. Ayrıca sen zaten evlisin. Çünkü başını örtmek suretiyle Hz. İsa ile evlendin; vücudunu ona teslim ettin; onunla nişanlandın ve şimdi nişanlın nasıl istiyorsa öyle giyin. Hz. İsa dünyadaki gelin ve kadınların başlarında bir örtü olmasını istiyor. Hz İsa’nın nişanlıları ise, bu örtüyü herkesten önce takmalı⁶⁴⁹!

Ancak, Tertüllian’ın evli kadınlar gibi bekâr kızların da başlarını örtmelerini istirham etmesi, halkın bu kuralın aksine duygular besleyip aksi şekilde davranmasına neden olmuştur⁶⁵⁰.

Ayrıca Tertüllian, kadınların karşı cinsleri için duvardan bir kale inşa etmelerini istemektedir. Çünkü kadınlar böyle davranarak, ne kendi gözlerinin dışarı çıkmasına, ne de diğer insanların gözlerinin kendi gözlerine girmesine izin vermiş olurlar. Tertüllian, kadınlardan ne pahasına olursa olsun, kendi içlerindeki hissi yalanlayarak sadece Tanrı’nın doğrusunu teşhir etmelerini talep etmektedir⁶⁵¹.

Bununla birlikte o, kadınlara da şu şekilde yakarıшта bulunmaktadır: “Hz. İsa ile evlendiğiniz için, bir gelin gibi görüdüğünüzü yalanlamayın! Çünkü sizin teniniz kuşatılmıştır; ona göre, olgunluk halinizi kabullendirin. Kabullendiğiniz geleneğe göre yürüyün. Çünkü Hz. İsa evli kadınların başlarını örtmelerini ve daha fazlasını emretmektedir”⁶⁵².

On yedinci bölümde ise Tertüllian, evli kadınlara şu şekilde bir yakarıшта bulunmaktadır:

“Ey siz iffet sahibi kadınlar! Başörtü öğretisinden uzak kalarak zamanla onu, bir saat bile olsa, bırakmayın. Çünkü başka bir hüküm başörtüsünü geçersiz kılan kadar hiçbir surette siz onu reddedemezsiniz”⁶⁵³.

⁶⁴⁹ Thelwall, *ANF*, IV, 37. Franger, s. 72. Ayrıca Bkz, Öztürk, s. 104.

⁶⁵⁰ Epstein, s. 49.

⁶⁵¹ Thelwall, *ANF*, IV, 37.

⁶⁵² Thelwall, *ANF*, IV, 37.

⁶⁵³ Thelwall, *ANF*, IV, 37.

Diğer taraftan bazıları, kadınların başlarını sarık veya uygunca örtmeyen yünden bandajlarla örttüklerini belirtmektedirler. Fakat Tertüllian, bu şekildeki bir örtünün başı uygunca örtmediğini vurgulamaktadır. Bazıları ise, Tertüllian'ın bu görüşüne karşı çıkarak küçük boyuttaki çizgili bonelerin beynin üzerini örttüğünü belirtmektedirler. Tertüllian, bu görüşe de katılmayarak bu şekildeki bir örtünün başı sıkacağı konusunda endişelendiğini ve kulaklara kadar da uzanmadığını ifade etmektedir. Tertüllian özellikle bu ifadesiyle, kadınların başörtülerinin sınır ve çevrelerinin boyunlarını da içine alarak cüppenin başladığı yere kadar uzandığını açıklamaktadır. Ayrıca o, başörtünün kadınların boyunduruğu olduğunu da buna ilave etmektedir. Tertüllian; “Arapların putperest kadınları, sizlerin hâkimleri olacak, onlar sadece başlarını örtmezler, aynı zamanda yüzlerini de örterler. Bu şekilde giyindikleri için onlar tamamen memnundurlar, sadece bir gözü açık kalacak şekilde kendilerini örtmüşlerdir” diyerek Mesih inanlısı kadınları uyarmaktadır. O, konuşmasına şu şekilde devam etmektedir: “Bize göre ise, vahiy tarafından bile olsa, başörtüsü Tanrı'ya ait olup kapladığı yer, uzandığı yer olarak değer görmektedir”. O, bu şekilde konuşarak kadınların başörtülerini, baştan aşağı bacaklara kadar örtmelerinin daha iyi olduğunu dile getirmektedir. Tertüllian konuşmasını şu nükteli sözle tamamlamaktadır: “Mezmurların ezbere okunması ve Tanrı'nın isminin anılması sırasında veya tek başına ibadet ederken dahi, kim başı açık bulunabilir”⁶⁵⁴!

Öte yandan Tertüllian, yasaya uygun davranmak gayesiyle kadınların başörtüsü takma uygulamasının her zaman ve her yerde zorunlu olduğunu bildirmektedir. Ayrıca kadınlar, Tanrı'yı her ne zaman anımsarlarsa başörtüsünü muhafaza etmek zorundadırlar. Şayet Tanrı onların kalplerinde mevcut ise başlarında da tanınmak zorundadır⁶⁵⁵.

Tertüllian, hanımına yazdığı ikinci mektubunda, biçimde tüm kadınların Hz. Havva'nın pişmanlığı gibi giyinmeleri konusunda yoğun bir kadınlara öğüt vermektedir. Hz. Havva, sadece günahın kaynağı değildir, aynı zamanda dünyanın başına gelen ölümden de sorumludur⁶⁵⁶.

Tertüllian, konuşmasını Hıristiyan evliliğini överek bitirmektedir:

⁶⁵⁴ Thelwall, *ANF*, IV, 37.

⁶⁵⁵ Thelwall, *ANF*, IV, 37.

⁶⁵⁶ Susanne Heine, “*Women and Early Christianity*”, SCM Pres: London, 1987, s. 27-28.

“Her ikiniz erkek ve kız kardeşlersiniz, aynı cins kölelersiniz, teninizde ve ruhunuzda farklılık yoktur; onlar gerçekten bir tende iki kişi gibidir ki, ten bir olduğu gibi, ruh da birdir. Onlar beraber dua ederler, beraber yatarlar, oruçlarını birlikte tutarlar, karşılıklı öğrenirler, karşılıklı birbirlerine öğüt verip destek olurlar. Onlar eşit bir şekilde Tanrı’nın ziyafetine katıldıkları gibi, Tanrı’nın kilisesinde de bulunurlar. Aynı şekilde sıkıntı anında, zulümde ve yeniden hayat bulmada da birlikte yer alırlar⁶⁵⁷.

Bununla birlikte Tertüllian, kadınların süslenmelerine karşı çıkararak tezini şu ifadelerle bitirmektedir: “...Tanrı’nın sözlerine kulaklarınızı dikerek; Hz. İsa’nın haçını boynunuzda bulundurun! Başınızla kocanıza karşı boyun eğin ve aşırıya kaçmadan süslenin. Elleriniz eğirmekle meşgul olsun, ayaklarınız evde kalsın ve kendinizi altınla süslemekten kaçının”⁶⁵⁸.

Söz konu edilen bu metin, Tertüllian’ın kadınların kullandıkları başlıca kozmetik maddelerine, giysilere ve benimsemiş oldukları saç stiline karşı çıktığı şeklinde anlaşılabilir. Fakat Tertüllian, kadınların bu şekilde gözükmesine karşı değildir. O, sadece peygamberlere ait kitaplarda ve Elçilerin İşleri’nde süs ve kozmetikler yasaklandığı için kadınların peygamber ve elçilerin buyruklarını ihlal etmelerine karşıdır⁶⁵⁹.

2.3.3. Hippolytus (M.S. 170-236)

Yaklaşık olarak M.S. 170-236 tarihleri arasında Roma’da kilise babası olan Hippolytus⁶⁶⁰, tüm kadınların şeffaf olmayan bir örtüyle başlarını örtmeleri gerektiğini belirtmektedir. Bunun yanında, kadınların başlarına örttüğü başörtüsünün altını gösteren tarzda ince çizgili bir başörtü olmamasına da dikkat çekmektedir. Çünkü o, bu şekildeki bir örtünün gerçek bir başörtüsü olmadığını vurgulamaktadır⁶⁶¹. Ayrıca Hippolytus, bekâr kızların da baş ve yüzlerini örtmeleri gerektiğini belirtmektedir⁶⁶².

⁶⁵⁷ Heine, s. 27-28.

⁶⁵⁸ Heine, s. 29.

⁶⁵⁹ Heine, s. 29.

⁶⁶⁰ Cohn-Sherbok, s. 130.

⁶⁶¹ Strubhar, s. 19-23, 22.

⁶⁶² <http://www.kingshouse.org/headcovering.htm>. 14/11/2006.

2.3.4. Elçilerin Yasalarında Kadının Başını Örtmesi

Elçilerin yasaları, kadınların başlarını örtmeleri konusunda I. Korintoslulara mektubun 11. bölümünü delil göstererek, ibadet esnasında onların başlarını örtmeleri ve erkeklerin başkanlığını da onaylamaları gerektiğini belirtmektedir. Elçilerin yasalarında Pavlus'un mektubuna dayanılarak ibadet ederken kadınların başlarını örtmeleriyle ilgili bir kanun bulunduğu belirtilmektedir⁶⁶³.

Elçilerin yasalarında kadınların giyimi, süslenmeleri ve takımları gereken tavır hakkında şu şekilde öğüt yer almaktadır:

“Caddede dolaşırken başınızı örtünüz. Bu şekildeki bir örtünme ile diğer kişilerin görüşlerinden uzak olacaksınız. Yüzünüzü boyamayın, süslerden uzak durun. Dışarıda yürüdüğünüz zaman önünüze bakın, bir kadın olarak başınızı ve yüzünüzü örtün”⁶⁶⁴.

Çünkü bu şekildeki bir örtünün kadının diğer kişiler tarafından görülmesini engellediğine inanılmaktadır⁶⁶⁵.

Ayrıca kadınların erkeklerle aynı yerde yıkanmaması öğütlenmektedir. Şayet o, yüzünü örtüp iffetlilikle giyiniyorsa nasıl olur da yabancı erkeklerle aynı yerde yıkanır! Fakat yıkanılacak yer kadınların yıkanması için elverişli ise, iffetlilik içinde yıkanabilirler⁶⁶⁶.

Elçilerin yasalarında, kötü kadınlarla ilgili bölümde kadınların kocalarına boyun eğmeleri emredilmektedir. Çünkü erkek kadının başıdır⁶⁶⁷. Bundan dolayı bir kadın, erkeğe boyun eğdiğini simgelemek için başını örtmelidir⁶⁶⁸.

Süleyman'ın bilgeliğinde dindâr kadın hakkında şu şekilde bir yakarıшта bulunulmaktadır:

“Kimin dindâr bir kadını olur”? Dindâr bir kadın kıymetli taşlardan daha üstündür. O, kocasına kalbi emin bir şekilde görünür ve onun ahlâkı bozuk değildir. Yaşamı boyunca

⁶⁶³ Strubhar, s. 19-23, 22.

⁶⁶⁴ James Donaldson, *“The Ante-Nicene Fathers The Writings of The Fathers Down to A.D. 325: Lactantius. Venantius. Asterius. Victorinus. Dionysius. Apostolic, Teaching and Constitutions. Homily and Liturgies: Constitutions of The Holy Apostles”*, Ed. Alexander Roberts, [ve öte], T&T Clark Michigan William B. Eerdmans Publishing: Edinburgh, 1994, VII, 395.

⁶⁶⁵ <http://www.kingshouse.org/headcovering.htm>. 14/11/2006.

⁶⁶⁶ Donaldson, *ANF*, VII, 395.

⁶⁶⁷ I. Kor., 11/3.

⁶⁶⁸ Donaldson, *ANF*, VII, 394.

kocasına iyi bir şekilde davranır... Kocasını, evin işlerini merak etmez... Çift giysilerle örtünür. Kocasını için palto/ceket diker... Kadın, güzelliğini ve ihtişamını örter...”⁶⁶⁹.

Diğer bir yerde ise, “*Dindâr bir kadının, kocasının tacı*”⁶⁷⁰ olduğu vurgulanmaktadır.

Bu husus elçilerin yasalarında şu şekilde doğrulanmaktadır: “Ey kadınlar! Sizden birisi dindâr bir kadın olup Tanrı’yı memnun etmek isterse, güzelliğine süsleri de ilave etmesin. Kendi eşi hariç, diğer erkekleri memnun etmek için çok can alıcı kıyafet veya ayakkabı giymesin”⁶⁷¹.

Öte yandan elçilerin yasalarında, erkeklere de öğütler verilmekte ve onlardan şu davranışları yerine getirmeleri talep edilmektedir: “Erkekler, eşlerine karşı terbiyesiz ve küstah olmayıp merhametli ve cömert olmalıdır. İffetli ve nazik davranışlar sergilemelidir. Bunun yanında, kendisini güzelce süsleyerek kendi eşi dışındaki kadınları yoldan çıkartmamalıdır. Çünkü erkeğin kendisini çok iyi bir şekilde süslemesi, diğer kadınların onu arzulamasına sebebiyet vermektedir. Bundan dolayı da kadınlar, o erkeğin güzelliğinin vermiş olduğu şehvetle zina suçlusu durumuna düşmektedirler”. Bununla beraber, erkeğin süslenmesinin suç olmadığı da belirtilmektedir⁶⁷².

Ayrıca, erkeklere kutsal yasanın şu ifadesi hatırlatılmaktadır: “*Siz zina etmeyeceksiniz ve ona tamah etmeyeceksiniz*”⁶⁷³. Bundan dolayı da erkeklerden şu şekilde davranışlarda bulunmaları talep edilmektedir: “Saçlarınızı çok fazla uzatmayın, oldukça kısa tutun. Saçlarınızı uzatarak kadınları tuzağa düşürmeyin. Dışarıya çıktığınızda çok güzel dış kıyafetler giymeyin. Altın yüzük takmayın; çünkü tüm bu süsler şehvetin işaretidir. Bu sizin için kanuni değildir”. Ayrıca, inançlı ve Tanrı’ya bağlı bir erkeğin saçını uzatması ve onu örmesinin yasak olduğu da hatırlatılmaktadır⁶⁷⁴. Daha da ötesi, elçilerin yasalarında erkeklerin, kadınları baştan çıkartıcı hareketlerden kaçınmaları

⁶⁶⁹ Sül. Özd., 31/10-31.

⁶⁷⁰ Sül. Özd., 12/4.

⁶⁷¹ Donaldson, ANF, VII, 395.

⁶⁷² Donaldson, ANF, VII, 392.

⁶⁷³ Çık., 20/14. Çık., 20/17’de ise bu husus şu şekilde ifade edilmektedir. “*Komşunun evine, karısına, erkek ve kadın kölesine, öküzüne, eşeğine, hiçbir şeyine göz dikmeyeceksin*”.

⁶⁷⁴ I. Kor., 11/2.

⁶⁷⁴ Lev., 19/27’de bu yasak şu şekilde yer almaktadır: “*Başınızın yan tarafındaki saçları kesmeyecek, sakalınızın kenarlarına dokunmayacaksınız*”. Ayrıca benzer ifade için Bkz. Lev., 21/5.

gerektiği, çünkü onların bu hareketlerinin kadınları çok kolay bir şekilde yoldan çıkartabileceği belirtilmektedir⁶⁷⁵.

2.3.5. Chrysostom (M.S. 347-407)

Aziz ve piskopos olan Chrysostom, Antakya'da dünyaya gelmiş olup M.S. 386-398 yılları arasında kutsal kitaba ilavelerde bulunmuştur⁶⁷⁶. Tezimizle ilgili olması nedeniyle onun I. Korintoslulara yapmış olduğu ilaveleri burada konu edineceğiz.

Chrysostom, kadınların başlarını örtmeleriyle ilgili olarak, Pavlus'un I. Korintoslulara 11'deki ifadelerini delil göstermektedir. O, bu ifadelerden hareketle ibadet ederken başlarını örtmeleri konusunda kadınları mecbur tutmakta, erkeklerden de başlarını açık bulundurmalarını talep etmektedir⁶⁷⁷.

Chrysostom, 26. vaazında Yahudi ve Yunanlı kadınların, ibadet ederken ve peygamberlik yaparken başlarını örtmediklerini ve bu şekilde peygamberlik yapabildiklerini belirtmektedir. Fakat Yahudi ve Yunanlı erkeklerin bugüne kadar uzun saç bırakarak zamanlarını filozof olarak geçirdiklerini, ibadet ederken ve peygamberlik yaparken başlarını örttüklerini bildirmektedir. Bu uygulamaların her birisi Yunan'a ait bir gelenektir. O, bugüne kadar Pavlus'un tezinin sadece kadınların uzun saçlı olmamaları ve başlarını örtmemeleriyle ilgili olduğunu belirtmektedir⁶⁷⁸.

Chrysostom, Pavlus'un "*Şunu bilmenizi istiyorum: Her erkeğin başı Mesih'tir. Kadının başı erkek, Mesih'in başı ise Tanrı'dır*"⁶⁷⁹ ifadesini, erkeğin başı Hz. İsa, Hz. İsa'nın başının da Tanrı olduğunu belirttikten sonra; "*Hepiniz Tanrı'da birsiniz*" şeklindeki ifadeyle bağlamaktadır⁶⁸⁰.

Şayet erkek kadının başı ise ve baş aynı zamanda maddede bedenle bir bulunuyorsa ve Hz. İsa'nın başı Tanrı ise, bu takdirde oğul, babayla aynı bedendedir. Niçin erkek eşini

⁶⁷⁵ Donaldson, *ANF*, VII, 393.

⁶⁷⁶ Cohn-Sherbok, s. 56.

⁶⁷⁷ Strubhar, s. 19-23, 22.

⁶⁷⁸ Talbot W. Chambers, "*A Select Library of The Nicene and Post Nicene Fathers of The Christian Church, First Series: Saint Chrysostom Homilies on The Epistles of Paul to The Corinthians*", Ed. Philip Schaff, T&T Clark William B. Eerdmans Publishing: Edinburg, 1989, XII, 149.

[Not: Bundan sonra "The Nicene and Post Nicene Fathers of The Christian Church" kaynak gösterilirken "NPNFCC" harfleri kullanılacaktır].

⁶⁷⁹ I. Kor., 11/3.

⁶⁸⁰ Chambers, "*NPNFCC*", XII, 150.

yönetmektedir? Çünkü Tanrı da Hz. İsa'yı yönetmektedir. Bundan dolayı Hz. İsa erkeği yönettiği gibi aynı şekilde Tanrı da Hz. İsa'yı yönetir. Hz. İsa ise, bütün erkeklerin başı olarak okunmaktadır⁶⁸¹.

Pavlus, Efesoslulara mektubunda şu ifadelerde bulunmaktadır:

*“Kadınlar! Rab’be bağımlı olur gibi kocalarınıza bağımlı olun. Çünkü Mesih nasıl kilisenin başı ise, erkek de kadının başıdır. Mesih, beden (kilise) kurtarıcısıdır. Kilise Mesih’e bağımlı olduğu gibi, kadınlar da kocalarına her konuda bağımlı olsunlar”*⁶⁸².

Chrysostom, Pavlus’un bu ifadesini *“Nasıl ki Hz. İsa kilisenin başı, savunucusu ve kurtarıcısı ise, erkek de eşinin başı, savunucusu ve kurtarıcısı olmalıdır”*⁶⁸³ şeklinde yorumlamaktadır⁶⁸⁴.

Chrysostom, belki bazıları şüpheye düşerek kendilerine şu soruyu sorabilirler demektedir: *“Kadının başını açması veya erkeğin başını örtmesi ne çeşit bir cezadır”?* O, bu soruya şöyle cevap vermektedir: *“Semboller çok ve çeşitli olup kadının boyun eğmesi için kadın veya erkeğe verilmiştir. Erkek başını açarken kadın başını örtmelidir”*⁶⁸⁵.

O, karşı cinsiyetin kıyafetini giyme konusunda; *“Eğer giysilerin değişmesi yasaya aykırı ise, ne kadın pelerin, ne de erkek kolsuz manto veya başörtüsü giymelidir”* şeklinde açıklamada bulunmaktadır⁶⁸⁶.

Chrysostom, Pavlus’un kadınlar hakkında şu yasayı hatırlattığını da eklemektedir:

*“Kadınlar erkek giysisi, erkekler de kadın giysisi giymesin. Tanrınız Rab, bu gibi şeyleri yapanlardan tiksindir”*⁶⁸⁷.

Diğer taraftan o, dördüncü ibaresinde Pavlus’un *“başı örtülü olarak dua veya peygamberlik eden her erkeğin başının saygınlığını hiçe indirdiğini”*⁶⁸⁸ belirtmektedir.

Chrysostom’a göre, bu ifadeden hareketle erkek her zaman başı açık olmaya

⁶⁸¹ Chambers, “NPNFCC”, XII, 150.

⁶⁸² Efes., 5/22-24.

⁶⁸³ Efes., 5/23.

⁶⁸⁴ Chambers, “NPNFCC”, XII, 151.

⁶⁸⁵ Chambers, “NPNFCC”, XII, 151.

⁶⁸⁶ Chambers, “NPNFCC”, XII, 151.

⁶⁸⁷ Yas. Tek., 22/5.

⁶⁸⁸ I. Kor., 11/4.

zorlanmamalıdır. Sadece ibadet ederken onun başı açık olmalıdır. Çünkü erkeğin ibadet ederken veya peygamberlik yaparken başını örtmesi onu alçaltır. Bununla beraber o, kadınların her zaman başlarını örtmeleri gerektiğini emretmektedir. Bununla ilgili olarak da Pavlus'un; *"Başını açarak dua eden her kadının, başını küçük düşüreceğini"*⁶⁸⁹ ifadesini hatırlatır. Chrysostom, kadınların başlarını örtmeleri konusunda sadece bu yorumları yapmamakta; daha da ileri giderek bu durumdaki birinin, saçını traş ettirmiş biri gibi olduğu ve bu durumun kendisi için hoş bir davranış olmadığını belirtmektedir⁶⁹⁰.

Baş açık genellelikle çok büyük bir ayıp olarak kabul edilmektedir. Bunun içindir ki kadınlar, "meleklerden dolayı" başlarındaki otoritenin işaretine sahip olmak zorundadırlar. O, ayrıca şunu da ilave etmektedir: "Kadınlar sadece dua ederken değil sürekli olarak başlarını örtmelidirler. Fakat erkeklere gelince onlar artık başlarını örtmemelidirler. Onların sadece uzun saçlı olmasına müsaade edilebilir". Sonra Pavlus, erkeklerin dua ederken başlarını örtmelerini yasaklarken, bunun yanında uzun saçlı bulunmaları konusunda onları cesaretlendirmektedir. Bundan dolayı kadınlara hitap ederek şöyle demektedir: *"Şayet kadın başını örtmemişse o zaman traş olsun"*⁶⁹¹. Aynı şekilde erkeklere de şöyle demektedir: *"Şayet erkek uzun saçlı bulunursa bu onu küçük düşürür"*⁶⁹². Chrysostom, Pavlus'un burada sadece erkeklerin "başlarını örtmemelerini" kastetmemiş; aynı zamanda onlar "şayet uzun saçlı olurlarsa" bundan dolayı öncelikle *"Dua ve peygamberlik eden her erkeğin başında bir şey bulundurmasının onun başını küçük düşüreceğini"*⁶⁹³ ifade etmeye çalışmıştır. Chrysostom, Pavlus'un erkeğin başını açık bulundurması gerektiği ifadesine dikkat çekerek, erkeklerin başlarını örtmesini kastettiğini söyler. Aksi takdirde onların başlarında herhangi bir şey bulundurmamasını kastetmediğini açıklamaktadır. Ona göre Pavlus burada, erkeğin uzun saç bırakmasının kendisini başı örtülü biri gibi yaptığını kastetmektedir. Çünkü o, Pavlus'un "uzun saç"ın örtü olarak verildiği ifadesini hatırlatmaktadır⁶⁹⁴.

⁶⁸⁹ I. Kor., 11/5.

⁶⁹⁰ Chambers, "NPNFCC", XII, 154.

⁶⁹¹ I. Kor., 11/6.

⁶⁹² I. Kor., 11/14.

⁶⁹³ I. Kor., 11/4.

⁶⁹⁴ Chambers, "NPNFCC", XII, 154.

I. Korintlulara 11/6'da Pavlus; "*Kadın şayet başını örtmeyecekse, saçlarını da kessin! Madem kadının saçlarını kesmesi ya da traş etmesi saygınlığını hiçe indiriyor, bu takdirde onların başlarını örtmelerinin zorunlu*" olduğunu hatırlatmaktadır.

Bundan dolayı o, başlangıçta Pavlus'un kadınların başlarının açık olmamasını talep ettiğini dile getirir. Daha sonra da Pavlus'un kadınların başlarını örtmeleriyle ilgili kuralının sürekliliğine dolaylı yolla işaret ederek onların "traş olmasının da aynı şey" olduğunu belirtir. Chrysostom, burada Pavlus'un sadece kadının başını örtmesini istemediğini, daha ziyade başının üzerini örtmesinden kastın başının her tarafını iyi bir şekilde sarmak olduğunu ifade etmektedir. Bunun yanında, kadının başındaki örtüyü bu şekilde dolamayıp ondan azaltma yapmasının anlamsız olduğunu ve bunun kadının bir ayıbı olduğunu belirtmektedir. Pavlus'un "*Şayet kadın başını örtmemişse başını traş ettirsin*"⁶⁹⁵ ifadesi hakkında ise, Chrysostom, "*Şayet siz Tanrı'nın yasasında işaret edilen örtünmeyi bir tarafa bırakırsanız, aynı şekilde doğa tarafından olanı da bir tarafa atın*" şeklinde açıklamada bulunmaktadır. Daha sonra o, konuşmasına şu şekilde devam etmektedir: "Herhangi birisi: 'Nasıl olur da bu, bir kadın için ayıp olur; kadın, erkeğin yüceliğinin üzerine nasıl çıkar?' şeklinde bir itirazda bulunursa ona şöyle cevap verilir: Kadın bu şekilde davranarak, başını açarak veya traş ederek, erkeğin üzerine çıkmakta ve daha ziyade kendisinin sahip olduğu itibarı düşürmektedir". Ayrıca kadının bu şekilde davranmasının Tanrı'nın düzenlediği kanuna aykırı olduğu gerekçesiyle bunun bir alçalma olduğunu da eklemektedir. Aynı şekilde kadınlardan erkeklerin sahip olduğu itibara sahip olmalarının beklenemeyeceğini ve bu şekilde davranarak kadınların sahip oldukları terbiyelerini kaybedeceklerini hatırlatmaktadır. Kadının bu davranışının sadece onun ayıbı ve lekesi değil, aynı zamanda onun açgözlülüğü olduğunu da belirtmektedir. Bundan dolayı da kadının başını traş ettirmekten daha ziyade onu örtmesi gerektiğini ifade etmektedir⁶⁹⁶.

I. Korintlulara 11/7'de Pavlus, "*Erkek başını örtmemeli, çünkü o Tanrı'nın benzeri ve yüceliğidir. Oysa kadın erkeğin yüceliğidir*" şeklinde ifade etmektedir. Chrysostom bu ifade hakkında şu açıklamalarda bulunmaktadır: "Çünkü erkek, Hz. İsa'nın başına sahiptir. Kadın ise, erkeğin yüceliği olduğu için her yerde otoritenin nişanesi olan başını her yerde örtmelidir". Bundan dolayı kadınların dua ederken başlarını örtmeleri

⁶⁹⁵ I. Kor., 11/6.

⁶⁹⁶ Chambers, "NPNFCC", XII, 153.

gerektiğini ifade etmektedir⁶⁹⁷. Açıklamasına şu şekilde devam etmektedir: “Çünkü erkek kadından değil, kadın erkekten yaratıldı. Üstelik erkek kadın için değil ama kadın erkek için yaratıldı”⁶⁹⁸. Bu durumun ikinci bir üstünlük olduğunu dile getirerek, “Gerçi Hz. İsa bizim başımız, biz de kadınların başıyız” diyerek açıklamasını tamamlamaktadır. İkinci olarak Chrysostom, “Biz Tanrı’nın yüceliğiyiz, kadın ise bizim yüceliğimiz” açıklamasını yapmaktadır. Üçüncü olarak, “Biz kadından değil, kadın bizden yaratıldı” şeklinde konuşmaktadır. Dördüncü olarak, “Biz O’nun için yaratıldık, fakat kadın erkek için yaratıldı” açıklamasında bulunmaktadır⁶⁹⁹.

Bu zikredilen nedenler ve meleklerden dolayı kadının başı üzerinde bir yetki bulunduğunu belgeleyen bir simgeye ihtiyaç hissedildiğini, bunun da başörtüsü olduğunu belirtmektedir⁷⁰⁰. Chrysostom kadınlara: “Şayet kocanızı hâkir görseniz de meleklerle hürmetin bir ifadesi olarak yine de başınızı örtmelisiniz” şeklinde uyarıda bulunmaktadır. Çünkü o, başı örtülü bulunmanın hem boyun eğmenin hem de otoritenin bir işareti olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca o, başörtüsü kadının iffetliliğini tamamen koruduğu için “kadının başını açması onun hor görülmesi ve ayıplanmasına sebep olur” şeklinde açıklamada bulunmaktadır⁷⁰¹.

Pavlus, Korintoslulara I. mektubunda “Çünkü kadın erkekten yaratıldığı gibi erkek de kadından doğar. Ama her şey Tanrı’dan oluşur. Sorunu kendiniz tartın: Kadının, başı örtülmemiş olarak Tanrı’ya dua etmesi hiç yakışık alır mı? Erkeğin uzun saçlı olmasının onu gözden düşürdüğünü, doğanın kendisi bize öğretmez mi? Oysa kadının uzun saçlı olması onun onuru sayılmaz mı? Çünkü uzun saç, kendisine örtü olarak verilmiştir”⁷⁰² şeklinde konuşur.

Chrysostom bu ifadelerle dayanarak şu soruyu soruyor: “Şayet uzun saç kadına örtü olarak verilmişse bundan dolayı başka bir başörtü takmasına ihtiyaç var mıdır?” O, sorusunu şu şekilde cevaplandırıyor: “Uzun saç sadece kadının doğası değildir; aynı zamanda onun boyun eğmeyi kabul etmesinde de rol oynamaktadır”⁷⁰³.

⁶⁹⁷ Chambers, “NPNFCC”, XII, 153.

⁶⁹⁸ I. Kor.,11/8.

⁶⁹⁹ Chambers, “NPNFCC”, XII, 153.

⁷⁰⁰ I. Kor., 11/10.

⁷⁰¹ Chambers, “NPNFCC”, XII, 153.

⁷⁰² I. Kor.,11/12-15.

⁷⁰³ Chambers, “NPNFCC”, XII, 154.

Chrysostom, kadınların giyimi konusunda ise, Pavlus'un Timo'ya mektubundaki şu ifadeleri hatırlatmaktadır:

*“Kadınlara gelince, saygın, gösterişsiz giyinsinler. Utanılmayacak biçimde ve akıllıca süslensinler. Saç örgüleriyle, altınla, incilerle ya da pahalı giysilerle değil, Tanrı sayarlığı savunan kadınlara yaraşır iyi işlerle donansınlar”*⁷⁰⁴.

2.3.6. Jerome (M.S. 342-420)

Tarihçi, ilahiyatçı, çevirmen ve Aziz olan Jerome, M.S. 342-420 yılları arasında hayat sürmüştür⁷⁰⁵. O, yaşadığı dönemde Hıristiyan bekâr kızların ve kendilerini Tanrı'ya adanmış dul kadınların Mısır ve Suriye manastırlarında başlarını örttüklerini teyit etmektedir⁷⁰⁶.

Ona göre, her ne kadar I. Korintoslulara mektup *“Kadınların saçlarını traş ettirmelerini emretse”*⁷⁰⁷ de, kutsal kitap bakire kızların başlarını traş ettirmesi uygulamasını desteklemez. Çünkü o, Pavlus'un bu konudaki öğretisini çok doğru ve açık bir şekilde anladığını söylemekte ve bu durumu şöyle izah etmektedir: Pavlus, I. Korintoslulara mektupta *“kadınların başları üzerine bir başörtü nesnesi giymeleri gerektiğini vurgulamaktadır”*⁷⁰⁸.

Öte yandan, kadınların başlarını örtmeleriyle ilgili olarak Jerome ile Gaul'un (Fransa) bir keşişinin Beytlehem'i ziyareti esnasında aralarında geçen şu olay delil gösterilebilir: Bu keşişin annesi, kilise dul karısı, kız kardeşi ise dindâr bir bekâr kızdı. Fakat ikisi de kiliseye kabul edilmemişti⁷⁰⁹.

Jerome, Fransa keşişinin annesi ve kız kardeşi hakkında şunları söylemektedir:

“Şayet dışarıya yalnız çıkarsanız köle gençler arasında gösterişsiz bir kıyafetle örtünün. Ayakkabılarınız ses çıkartan (dikkati çeken) siyah ve can alıcı tarzda olup yürürken genç erkeklerin dikkatini çekmesin. Saç, alın ve kulaklarınız örtülü olsun. Başörtünüz

⁷⁰⁴ I.Tim., 2/9-10.

⁷⁰⁵ Cohn-Sherbok, s. 149.

⁷⁰⁶ <http://www.kingshouse.org/headcovering.htm>. 14/11/2006. Ayrıca Bkz. Strubhar, s. 19-23, 22.

⁷⁰⁷ I. Kor., 11/14-15.

⁷⁰⁸ Hon V. H Fremantle, *“A Select Library of The Nicene and Post Nicene Fathers of The Christian Church: Second Series: St. Jerome Letters and Select Works”*, Ed. Philip Schaff, T&T Clark Michigan William B. Eerdmans Publishing: Edinburgh, 1989, VI, 215.

⁷⁰⁹ Fremantle, *“NPNFCC”*, VI, 215.

omuzlarınıza kadar inerek yayılsın. Şayet herhangi bir sebeple vücudunuzun herhangi bir uzvu açılmış olursa hızlıca onu örtün. Halk içindeyken iffetlilik için yüzünüzü de örtün. Kendiniz için genç bir erkek seçin ki o, ipek giysilerle giyinmemiş ve saçını da uzatmamış olsun⁷¹⁰. Şayet sizler evli olmadığınız halde herhangi bir erkekle aynı evde yaşar ve aynı odayı paylaşırsanız iffetliliğinizi artık koruyamazsınız”⁷¹¹.

Jerome, anne ve kızı hakkında bu şekilde öğütler vererek aslında bir kadının iffetlilik çerçevesi içinde nasıl davranması gerektiğini bizlere ifade etmiş oluyor. Onun bu öğütlerinden anladığımızı göre, kadınların giymiş olduğu kıyafet öncelikle gösterişten uzak olmalıdır. Daha sonra, onların giymiş olduğu ayakkabıların dikkat çekici olmaması gerekmektedir. Aynı şekilde, kadınların o ayakkabılarla yürürken dikkat çekmemeleri için ayakkabılar, ses çıkartan türden olmamalıdır. Bunun yanında onların başlarını örtmeleri öğütlenirken aynı zamanda bu örtünün nasıl takılacağı da belirtilmektedir. Yani onlar başlarını örterken alınları ve kulaklarını da örtmelidirler. Başörtüsünün nereye kadar uzanması gerektiğine de dikkat çekilerek başörtüsünün omuzlara kadar uzanmasından da bahsedilmektedir. Diğer taraftan, dışarıya çıktıklarında başlarıyla beraber yüzlerini de örtmeleri talep edilmektedir. Jerome, kadınlar hakkında bu şekilde öğütler verirken, onların seçeceği bir eşin nasıl olması gerektiğini de belirterek erkeklerin kıyafet ve saç stillerinden de bahsetmektedir. Erkeklerin ipek giysi kullanmamaları ve saçlarını da kısaltmaları gerektiği belirtilmektedir. Son olarak Jerome, evli olmayan iki karşı cinsin aynı evde yaşaması ve aynı odayı paylaşmasının iffetsizlik olduğunu ifade etmektedir.

2.3.7. Augustine (M.S. 354-430)

Piskopos ve ilahiyatçı olan Augustine, iki yüz kırk beşinci mektubunda kadınların saçlarını açık bulundurmayıp onları bir başörtüsüyle örtmeleri gerektiğini belirtmektedir⁷¹². Kadınların başlarını açmamaları konusunda ısrar eden Augustine, müzakeresini Pavlus’un öğretisine dayandırmaktadır. O, kadınların başlarını örtmelerinin sebebi olarak evli kadınların saçlarını zikretmez. O, bunu Pavlus’un kadınlara başlarını örtmelerini emretmesine dayandırır. Diğer bir yerde ise, “Kadınlara

⁷¹⁰ Frementle, “NPNFCC”, VI, 218.

⁷¹¹ Frementle, “NPNFCC”, VI, 219.

⁷¹² J. G Cunningham, “A Select Library of The Nicene and Post Nicene Fathers of The Christian Church, First Series: The Confessions and Letters of St Augustin With Sketch of His Life and Work”, Ed. Philip Schaff, T&T Clark William B. Eerdmans Publishing: Edinburgh, 1994, I, 588.

başlarını örtmeleri öğretildiği için onların başlarını örtmeleri çok mantıklıdır” şeklinde ifade etmektedir. Bununla beraber ona göre erkeklerin başlarını örtmeleri yasaklandı çünkü onlar, Tanrı’nın yansımasıdır⁷¹³.

Öte yandan Augustine, kadınların sadece kendi eşleri için bedenlerinin herhangi bir bölümünü boyayabileceklerini; aksi takdirde kadınların süslenip kendilerini cazibeli hale getirmelerine izin verilmeyeceğini belirtmektedir. Ayrıca, kadınların giymiş oldukları kıyafetlerin çok lüks ve altın süslerle işlenmiş, ihtişamlı kıyafetler olmaması gerektiğini vurgulamakla kalmaz, aynı zamanda bu kıyafetlerin masumca olması gerektiğini de ekler⁷¹⁴.

Augustine, keşişlerle ilgili işlerinde Pavlus’un erkeklere değil kadınlara saçlarını uzatmalarını söylediğini bildirmektedir. Çünkü ona göre, kilise böyle bir geleneğe sahip değildir. Halk ise, Pavlus’un uzun saç emrine açıkça karşıdır⁷¹⁵. Çünkü Samuel ve diğerleri saçlarını kısaltırdı⁷¹⁶.

Augustine, peygamberler döneminde boyun eğmenin bir işareti olarak erkeklerin saçlarını uzatmalarına izin verildiğini, fakat sonraları saçlarını kısaltmalarına müsaade edildiğini belirtmektedir. Çünkü Samson’un başında kıldan yapılmış sert bir kumaş vardı ve aynı zamanda onun saçları uzundu. Pavlus ise, uzun saçları yasaklamıştı. Ayrıca Pavlus’un söylediği gibi uzun saç başörtüsünün yerine geçer. Bundan dolayı da Augustine, Pavlus’un görüşüne katılarak erkeğin uzun saç bırakmasının utanç verici olduğunu ifade etmektedir⁷¹⁷.

Ayrıca o, her iki cinsiyet için şunları söylemektedir: “Erkekler Tanrı’nın yansıması oldukları için başlarını örtmemelidirler. Kadınlar ise Tanrı’nın yansımasını başlarını örtterek göstermelidirler”⁷¹⁸.

⁷¹³ Strubhar, s. 19-23, 22-23.

⁷¹⁴ Cunningham, “*NPNFCC*”, I, 588.

⁷¹⁵ H. Browne, “*NPNFCC*”, First Series, 1993, III, 523.

⁷¹⁶ Say., 6/5.

⁷¹⁷ Browne, “*NPNFCC*”, III, 524.

⁷¹⁸ Browne, “*NPNFCC*”, III, 524.

BÖLÜM 3: KARŞILAŞTIRMA

Tezimizin asıl konusu olan I ve II. bölümlerde Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi iki büyük kadîm dinde kadınların başlarını örtme konusu detaylı bir şekilde incelenmiştir. Araştırmamız neticesinde her iki dinde de kadınların başörtme uygulamasının bulunduğunu fakat her iki dinin de bu uygulamayı farklı nedenlere dayandırdıkları sonucuna ulaşmış bulunmaktayız. Her iki dinin kutsal metni ve metnin oluşturulduğu dönem iyi bir şekilde incelendiğinde iki dinde de kadınların, hatta Yahudilerde erkekler de buna dâhil, başörtme uygulamasını yerine getirdiklerini söyleyebiliriz. Fakat mahiyet itibariyle farklılıklar arz etmektedir.

Her iki dinde başörtme konusu kendi bölümleri içerisinde yeteri kadar incelendiği için, bu bölümde, yukarıda değindiğimiz ölçüler doğrultusunda her iki dinin birbiriyle kısaca karşılaştırılması yapılacaktır.

3.1 “Başörtme” Kelimesinin Anlamı

“Başörtme” kelimesi Yahudilikte, Tanrı’nın önünde boyun eğme ve erkeklerin önünde iffetlilik ve tevazunun bir işareti olarak başın bir baş/yüz örtüsüyle örtülmesi demektir. Hıristiyanlıkta ise, iffetlilik ve namuslu olmanın bir işareti olmasının yanında, Hz. İsa ile evlilik ve dünyadan feragat etme anlamına gelmektedir. Kök anlamı itibariyle ise başörtme kelimesi, her iki dinde de “baş/yüz örtmek, gizlemek, saklamak” gibi anlamlara gelen Yahudiliğin kaynak dili olan İbranice’deki “*mispalah*”, Hıristiyanlığın kaynak dili olan Grekçe’deki “*kalymma*” veya Latince’deki “*velum*” kelimeleriyle ifade edilmektedir. Bunun yanında baş/yüz örtüsünü ifade etmek için özel ve genel anlamda birçok farklı kelime kullanılmaktadır.

3.2. Baş Örtmenin Dayanağı

Kadının başını örtmesi Yahudiliğin kutsal kitabı olan Eski Ahit’te emir şeklinde yer almayıp bir uygulama olarak var iken, Hıristiyanlığın kutsal kitabı olan Yeni Ahit’te bir emir olarak yer almaktadır. Diğer taraftan Yahudilikte, kadınların başlarını örtmeleri Eski Ahit’in yorumu ve tamamlayıcısı olan Talmud’da bir emir olarak yer almaktadır. Fakat Talmud da kendi arasında bu uygulamayı farklı nedenlere bağlamaktadır. Mişna,

başörtme uygulamasını Yahudi geleneğinin bir ürünü olarak görürken Gemera ise, bunu Tevrat'a dayandırarak bu uygulamanın Tevrat'a ait bir hukuk olduğunu iddia eder.

3.3. Baş Örtmenin Gerekçesi

Yahudiliğin kutsal kitabı olan Eski Ahit'te başörtme uygulaması için bir gerekçe gösterilmezken Rabbanî kaynaklar bu uygulama için farklı gerekçeler ortaya koymaktadırlar. Kadınların başlarını örtmelerinin sebebi olarak iki temel gerekçe gösterilmektedir. Talmudik metinler, kadınların saçının erkekleri baştan çıkartıcı olması fikrini kabul etmelerine rağmen, bazı Talmud âlimleri dışında genelde Hz. Havva olayından bahsetmezler. Talmud âlimleri, genel olarak zina zanlısı kadınla ilgili geçen ifadedeki "*parah*" kelimesini "başörtü" olarak yorumlarken, Mişna-Sotah, Sifre ve Tosefta el yazmalarının bir kısmı bu ifadeyi; "saç örgüsünü çözmek" şeklinde yorumlamaktadırlar. Öte yandan, Halakha'ya ait kaynaklar bu uygulama için zina zanlısı kadın tasvirini kullanırken Aggadaik gelenek, Hz. Havva olayını gerekçe gösterir.

Yahudilikte durum bu şekilde karmaşıktır, ancak Hıristiyanlıkta da farklı değildir. Hıristiyanlıkta kadının başını örtmesi bir taraftan boyun eğmenin işareti olarak görülürken, diğer taraftan meleklerden dolayı da kadınlar başlarını örtmelidir. Ayrıca Yahudilikte olduğu gibi Hz. Havva'nın işlemiş olduğu günahtan dolayı da kadınların başlarını örtmeleri gerektiği yorumu yapılmaktadır. Hıristiyanlıkta çok tartışılan diğer iki konu ise, uzun saçın başörtü yerine geçip geçmeyeceği ve başını örtmeyen kadının saçını kestirip kestirmeyeceğidir. Her ne kadar uzun saçın başörtü yerine geçtiğini savunanlar olsa da, mektubun yazarı olan Pavlus, uzun saçın başörtü yerine geçmeyeceğini ifade etmektedir. Saçlarını traş ettirme konusu ise, aynı şekilde bazıları tarafından uygun görülürken genel görüş, başın traş ettirilmesinin başörtü yerine geçemeyeceğidir.

3.4. Baş Örtmenin Kapsamı

3.4.1. Cinsiyet Olarak

Yahudilikte sadece kadınların başlarını örtmeleri istenmez, aynı şekilde erkeklerin de Tanrı'nın önünde boyun eğmenin bir nişanesi olarak başlarını örtmeleri talep edilmektedir. Hıristiyanlıkta ise, erkek başını örtmemelidir. Çünkü nasıl ki Hz. İsa

erkeklerin ve Tanrı da Hz. İsa'nın başı ise, erkek de kadının başı olduğundan kadın, baş olmaya layık değildir. Bundan dolayı o, başını örtmelidir. Bununla beraber, bu uygulamayı her ne kadar kadınlar yerine getirse de bu uygulama, Hz. İsa'nın Tanrı'nın yanında ve tüm erkeklerin de Hz. İsa'nın yanında başlarını örtmelerine de işaret etmektedir.

3.4.2. Medeni Hal Olarak

Eski Ahit'te başörtüsüyle ilgili metinler hakkında yapılan yorumlar sonucunda Yahudilikte sadece evli kadınların başlarını örtmeleri talep edilse de, Talmud ve Mişna âlimleri bekâr kızların da başlarını örtmeleri gerektiğini bildirmektedir. Halakhah ise Yahudi bir kızın ergenlik çağına girdikten sonra başını örtmesi gerektiğini belirtmektedir. Öte yandan, dul bir kadın olan Tamar'la ilgili Eski Ahit'teki metin bizlere dul kadınların başlarını örtme konusunda serbest olduklarını, yani başlarını açabileceklerini bildirmektedir. Hıristiyanlıkta ise, başörtme kadınların kocalarına boyun eğmelerinin bir işareti olarak görülse de, Yeni Ahit'te kadın karşılığında kullanılan kelimenin hem bekâr kıza hem de evli kadına işaret edeceği bildirilerek her ikisinin de başlarını örtmeleri emredilmiştir. Kilise babası olan Tertüllian da, Yahudi Halakhah'ında olduğu gibi, bir kızın ergenlik çağına girdikten sonra başını örtmesi gerektiğini belirtmektedir. Hıristiyanlıkta, dul kadınların başlarını örtüp örtmemeleri konusunda açık bir emir olmamakla beraber, kadınların başlarını örtmeleri için kullanılan kelimenin dul kadınları da kapsadığını söyleyebiliriz. Diğer taraftan kilise babası olan Jerome, kendini Tanrı'ya adanmış dul kadınların başlarını örttüğünü teyit etmektedir.

3.4.3. Yaş Olarak

Yahudilikte, Amoraik kayıtlara göre, erkek ve kız çocuklar başlarını örtmemelidirler. Halakhah'ta ise bir kızın cinsellik açısından en azından 11 yaşına kadar çocuk olarak görülebileceği açıklanmıştır. Eski doğu uygulamalarına göre bu yaş, onun nişanlanmasına veya evleninceye kadar geçen zamanla ilgilidir. Bundan dolayı, evli olmayan bir genç kız dışarıya başı açık olarak çıktığında, ona sadece o çocukken göz yumulabilir. Aksi takdirde bir bekâr kızdan 11 yaşından sonra başını örtmesi istenmektedir. Hıristiyanlıkta ise; kilise babası olan Tertüllian, bir kız çocuğunun cinsel şuura ulaştıktan sonra başını örtmesi gerektiğini bildirmektedir. Yani Hıristiyanlıkta da

11-12 yaşlarındaki bir genç kızın başını örtmesi talep edilmektedir. Fakat bu uygulamalar coğrafi şartlar bakımından farklılık arz edebilmektedir. Önemli olan kızın ergenlik çağına girmesidir.

3.5. Uygulama Olarak Başörtme

Yahudilikte başörtme uygulaması, ev de buna dâhil olmak üzere, her yerde uygulanmalıdır. Özellikle yabancı erkeklerin bulunduğu bir ortam olursa kadının yüzünü de kapatması öğütlenir. Hıristiyanlıkta ise, dua ve peygamberlik yaparken kadınların başlarını örtmeleri emredilirken, bunun yanında meleklerden dolayı her yerde ve her zaman kadınların başlarını örtmeleri gerektiği ifade edilir. Tertüllian da, kadınların her yerde ve her zaman başlarını örtmek zorunda olduğunu bildirmektedir. Aynı şekilde, yabancıların bulunduğu bir ortamda kadın yüzünü de örtmelidir.

3.6. Cezaî Müeyyide Olarak Başörtme

Yahudilikte başı açık bulundurmanın çok ağır cezaları bulunmaktadır. Eski Ahit'te bir kadının saçını açması, kendisini rezil eden bir davranış olarak görülür ve bunun cezası olarak da rezil edilirdi. Eski Ahit'te diğer bir ceza ise, şayet koca eşinin güvenilir bir kadın olduğundan şüphelenirse, o kadın için kâhin önünde bir tören düzenlenir ve kadın suçluysa başı ve mahrem yerleri açılarak herkesin içerisinde rezil edilirdi. Bunun yanında diğer bir ceza ise, kibirli siyon kızlarıyla ilgili olup ilgili metinde ceza olarak Rab'bin onların başlarında yaralar çıkartacağından ve mahrem yerlerini açacağından bahsedilmektedir. Eski Ahit'teki diğer bir ceza ise, tutsak kadınlarla ilgili olup ceza olarak onların saçlarının kesilmesinden bahseder.

Eski Ahit'te cezaî müeyyideler bu şekilde olmasına rağmen Talmud'da başını açan kadınlara verilecek cezalar daha da ağırdır. Mişna'ya göre, bir kadının başı açık dışarı çıkması hoş olmayan bir davranış olarak kabul görür ve kocanın eşini mehrini ödemeksizin boşaması için yeterli bir davranış olarak değerlendirilirdi.

Öte yandan, Tannaitik dönemde, erkeklerin bir başlık giymeleri gerekli sayılmazken, bir kadının başının açık olması kısmî çıplaklık olarak kabul edilmiştir. R. Akiba, bir kadının başı açık olarak halk içerisinde dolaşmasını suçlu bularak onu 400 zuzim para cezasına çarptırırdı. Yine Talmud'da, bir kadını dışarıda başı açık bir şekilde görüp ve R. Akiva'dan önce onu mahkemeye getiren kişiye mükâfat olarak 400 zuzim

verilmesinden bahsedilmektedir. Ayrıca, karısının saçının görülmesine izin veren erkek lanetlenirdi. Talmud'da erkeğin başını dört dirsek boyu açık bulundurması günah olarak değerlendirilmekte idi.

Yahudilikte başı açık bulundurmanın cezaları bu şekilde olmasına rağmen, Hıristiyanlıkta bir kadının başını açması, Tanrı'nın egemenliğine boyun eğmemekle bir tutulmuştur. Çünkü başörtüsünün anlamı; "Ben Tanrı'nın egemenliğine boyun eğdim" demektir. Pavlus, Yeni Ahit'te başı açık bir şekilde dua ya da peygamberlik eden her kadının başını küçük düşürdüğünü bildirmektedir. Yine Pavlus'un bildirdiğine göre; "Tanrı Hz. İsa'nın, Hz. İsa erkeğin, erkek ise kadının başı ve yüceliğidir. Şayet kadın başını örtmezse iki baş açık olacaktır. Tanrı'nın egemenliği ise iki başın açık olmasına izin vermemektedir. Bundan dolayı da kadın, Tanrı'nın egemenlik sistemini bozmamak için başını örtmelidir". Yani kadının başını açması aynı zamanda Tanrı'nın egemenlik sistemini yok etmektedir.

Diğer taraftan, Yeni Ahit'te Pavlus erkeklerin, Tanrı'nın benzeri ve yüceliği olmalarından dolayı, dua ve peygamberlik yaparken başlarını örtmemeleri gerektiğini ifade etmektedir. Buradan şu sonuca varabiliriz: Şayet erkek, dua veya peygamberlik ederken başını örterse aynı zamanda Tanrı'nın yüceliğini de küçük düşürmüş olur. Bundan dolayı Hıristiyanlıkta, Tanrı'nın egemenlik sistemini bozmamak için ne erkek başını örtmeli, ne de kadın başını açmalıdır.

SONUÇ

Kadınların başlarını örtme uygulamasının çok eskilere dayanan bir tarihi vardır. Mezopotamya uygarlıklarından olan Sümer’li kadınların M. Ö. üçüncü asrın ortalarında başlarını örttükleri bilinmektedir. Bunun yanında eski uygarlıkların çoğunda başörtü uygulamasına rastlanmaktadır. Fakat kadınların başlarını örtmelerine dair en eski yazılı belge, Orta Asur yasasında yer alan ilgili yasanın 40. maddesidir. Bu maddede ilk defa hangi kadınların başörtü takabilecekleri, hangi kadınların ise takamayacakları belirtilmiştir. Dahası bu maddede, başörtüyü takmaması gerekenlere başörtüyü taktıkları takdirde uygulanacak cezalar da belirtilmiştir.

Yahudi dininin temel kutsal kitabı olan Eski Ahit’te ise, kadınların başlarını kapatması veya nasıl kapatacakları konusunda açık bir emir bulunmamaktadır. Bununla beraber, Eski Ahit döneminde Yahudi kadınlarının baş ve yüzlerini bir örtüyle gizlediklerine işaret eden metinler yer almaktadır. Bu metinlerdeki ifadelerden hareketle baş/yüz örtme uygulamasının o dönemde ve daha öncesinde uygulanan bir âdet ve gelenek olduğunu söyleyebiliriz.

Yahudilerin diaspora (sürgün) hayatı yaşadıklarını da düşünürsek, Yahudi kadınlarının bulunduğu coğrafyadaki komşu ülkelerin kadınlarının kıyafetlerine benzer kıyafetler kullandıklarını söyleyebiliriz. Çünkü Eski Ahit’in ortaya çıktığı dönemdeki Yahudi kadın kıyafeti, daha önceki gelenekleri ve komşu kültürlerdeki kadın kıyafetlerini yansıtmaktadır.

Yahudilikte kadınların başlarını örtmelerini emreden hükümler Eski Ahit’in yorumu ve tamamlayıcısı olan Talmud’da yer almaktadır. Eski Ahit’te baş/yüz örtüsüne işaret eden metinler Talmud’da yorumlanmış ve hem bekâr kızların hem de evli kadınların başlarını örtmeleri bir kural ve onların takip etmesi gereken dinî bir yükümlülük düzeni olarak yasallaştırılmıştır. Fakat burada da iki farklı yaklaşım ortaya çıkmıştır. Mişna, kadınların başörtme uygulamasını geleneğin bir ürünü addederken Gemera, başörtmeyle ilgili olarak Tevrat’a ait kaynak verir ve Mişna’ya karşılık olarak, kadınların başlarını örtme uygulamasının Tevrat’tan kaynaklanan bir hukuk olduğunu iddia eder. Gemera bu iddiasını Tevrat’ın Sayılar bölümündeki zina zanlısı kadının (*sotah*) başının açılması olayına dayandırır. Bunun yanında Yahudi dünyasında hem kadınların hem de

erkeklerin başlarını örtmelerinin temelinde, Hz. Musa'nın Tanrı'nın yüzüne bakmaktan çekindiği için yüzünü bir örtüyle gizlemesi düşüncesi yatmaktadır. Aynı zamanda Talmud âlimlerinden bazıları ve Aggadaik gelenek, kadınların başlarını örtmelerinin sebebi olarak Hz. Havva'nın işlemiş olduğu günahı zikretmişlerdir. Halakhah'ta bir kızın ergenlik çağından sonra başını örtmesi gerektiği belirtilmiştir.

Kadınların başlarını örtmeleri o kadar katı bir hale gelmiştir ki, başı örtmenin ihlali hem Eski Ahit'te hem de Talmud'da cezaî müeyyideye tabi tutulmuştur. Eski Ahit'te ceza olarak kadınların mahrem yerlerinin açılacağı belirtilirken bunlar arasında kadının başının da açılacağı zikredilmiştir. Talmud'da ise, bir kadının başını açması sebebiyle kocasının hanımını mehrini geri ödemeksizin boşayabileceği belirtilmiştir.

Daha sonraları ise Ortaçağın Rabbanî kaynakları, buna ilaveten kadınların başlarını örtmelerini Yahudi dininin uygulamasının bir parçası olarak görmüşler ve bu uygulamayı pekiştirmişlerdir. Modern dönemde ise bu uygulama, gelenek içindeki değerini hızlı bir biçimde kaybettiği için uygulamaya karşı çıkmış ve terk edilmeye yüz tutmuştur. Başörtüsü yerine peruk kullanılmaya başlanmış ve başörtüsü itibarını kaybetmiştir. Rabbilerin bazıları başörtüsü yerine peruk kullanılabilceğini savunurken, bazıları da peruğun başörtüsü yerine geçemeyeceğini iddia etmişlerdir.

Hıristiyanlıkta kadınların başlarını örtmeleri konusunda Yeni Ahit'in özellikle dört İncil bölümünde bir emir bulunmazken, mektuplar bölümünde kadınların başlarını örtmeleri emredilmektedir. Pavlus, I. Korintoslulara yazmış olduğu mektupta kadınların başlarını örtmelerini, erkeklerin de başlarını açık bulundurmalarını emreder. Hıristiyanlıkta kadınların başlarını örtmeleri bir taraftan boyun eğmenin işareti olarak görülürken, diğer taraftan meleklerden dolayı kadınların başlarını örtmeleri emredilmiştir. Tanrı'nın yansıması olduğu için erkeğin başını örtmemesi emredilirken, erkeğin yansıması olduğu belirtilerek kadının da başını örtmesi gerektiği bildirilir. Kadın; erkeği, Hz. İsa'yı ve Tanrı'yı küçük düşürmemek için başını temsili olarak örter. Kadının başını örtmesiyle de Tanrı'nın egemenlik sistemi ortaya konmuş olur. Hıristiyan dünyasında rahibelerin başlarını örtmesi de, onların Hz. İsa ile nişanlanması ve dünyadan feragat etmesi olarak yorumlanmıştır.

Öte yandan, kadının uzun saçının başörtü yerine geçip geçmediği konusunda farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Ağırlıklı görüş ise, uzun saçın başörtü yerine geçmediği

yönündedir. Ayrıca, Pavlus'un Korintoslulara yazmış olduğu bu mektupta tartışılan diğer bir konu da, kadının başını traş ettirmesidir. Burada Pavlus, kadınların başlarını traş ettirmelerini Hz. İsa'yı baş olarak kabul etmediklerinin bir işareti olarak görür ve traş olmalarını uygun görmez.

Ayrıca, Hıristiyanların sonradan kutsal kitaplarına dâhil ettikleri Deuterakanonik kitaplarda, kadınların başlarını örttüklerine işaret eden metinler yer almaktadır. Fakat bu metinlerde yer alan ifadeler emir değildir, sadece uygulamadır.

Hıristiyanlığın ilk dönemlerindeki kilise babalarının kadınların başörtme uygulaması konusundaki yaklaşımları ise; onların başlarını örtmeleri konusunda olmuştur. Kilise babaları, bekâr ve evli kadınların başlarını örtmelerini talep ederken Pavlus'un Korintoslulara yazmış olduğu mektubu delil göstermişlerdir. Ayrıca, yabancı erkeklerin bulunduğu bir ortamda kadınların yüzlerini de örtmelerini talep etmişlerdir. Tarihi araştırmalar kilisenin ilk dönemlerinde kadınların başlarının örtülü, bunun yanında erkeklerin başlarının ise açık olduğunu doğrulamaktadır.

KAYNAKLAR

- “*The New Interpreter’s Bible*” (1994), C. I, Abingdon Press, Nashville.
- ADAM, B. (1997), “*Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*”, (*Mahiyeti, Tahrifi ve Yahudi Hayatındaki Yeri*), Seba Yayınları, Ankara.
- AKKAD, M. (1977), “*Kur’anda Kadın Hakları*”, Çev. Ahmet Demirci, 2. Baskı, Çığır Yayınları, İstanbul.
- ALALU, S. ve [öte] (2001), “*Yahudilikte Kavram ve Değerler*”, II. Baskıya Hazırlayan Yusuf ALTINTAŞ, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş: İstanbul.
- BAKER, E. A. (1951), “Voile”, *Cassel’s French- English English- French Dictionary*, 20nd Edition, J. L Manchon Cassell & Company Limited, London, s. 705.
- BARBER, E. W. (1995), “*Women’s Work: The First 20,000 Years: Women, Cloth and Society in Early Times*”, Norton, New York.
- BERKOVITS, E. (1990), “*Jewish Women in Time and Torah*”, Ktav Publishing House, New Jersey.
- BERKTAY, F. (1996), “*Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın: Hıristiyanlıkta ve İslamiyette Kadının Statüsüne Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım*”, Yayına Hazırlayan Müge Gürsoy Sökmen, Metis Yayınları, İstanbul.
- BESALEL, Y. (2001), “Ketuba”, *Yahudilik Ansiklopedisi*, C. II, Gözlem Gazetecilik Basım ve Yayın A:Ş, İstanbul.
- BOWKER, J. (1997), “Head covering”, *The Oxford Dictionary of World Religions*, Oxford University, Oxfröd, s. 416.
- _____, “Pallium”, *The Oxford Dictionary of World Religions*, Oxford University, Oxfröd, s. 726.
- BRAYER, M. M. (1986), “*The Jewish Woman in Rabbinic Literature, A Psychosocial Perspective*”, C. I, Ktav Publishing House Inc. Hoboken, New Jersey.

- _____, “*The Jewish Woman in Rabbinic Literature, A Psychohistorical Perspective*”, C. II, Ktav Publishing House Inc. Hoboken, New Jersey.
- BRISTOW, J. T. (1988), “*What Paul Really Said About Women*”, Harper and Row Publishers, San Francisco.
- BRONNER, L. L. (1993), “*From Veil to Wig: Jewish Women’s Hair Covering*”, Judaism, Fall.
- BROWNE, H. (1993), “*A Select Library of The Nicene and Post Nicene Fathers of The Christian Church, First Series: St. Augustine: On The Holy Trinity Doctrinal Treatises Moral Treatises*”, Ed. Philip Schaff, C. III, T&T Clark William B. Eerdmans Publishing, Edinburgh.
- CARMONY, D. L. (1987), “Judaism”, *Women in World Religions*, Ed. Arvind Sharma, State University of New York Press, New York, s. 183- 206, 200.
- CARULLAH, M. (1369/1949), “*Kur’an-ı Kerim Ayet-i Kerimelerinin Nurları Huzurunda Hatun*”, Yayına Hazırlayan Mehmet Görmez, Koyaş Matbaası, Berlin.
- CHAMBERS, T. W. (1989), “*A Select Library of The Nicene and Post Nicene Fathers of The Christian Church, First Series: Saint Chrysostom Homilies on The Epistles of Paul to The Corinthians*”, Ed. Philip Schaff, C. XII, T&T Clark William B. Eerdmans Publishing, Edinburg.
- CHRISTOPHER, R. H. (1987), “Hair” *The Encyclopedia of Religion*, Ed. Mircea Eliade, C. VI, Macmillan Publishing Company, New York, s. 154- 157.
- COHN- SHERBOK, L. (1998), “*Who is Who in Christianity*”, Routledge, London and New York.
- COULSON, J. [ve öte], (1975), “Cover” *The Oxford Illustrated Dictionary*, Second Edition, Clarendon Press, Oxford, s. 195.

- CRAWLEY, A. E. (1981), "Dress" *Encyclopedia of Religion and Ethics*, Ed. James Hostings, C. V, T&T Clark, Edinburgh, New York, s. 40- 72, 64.
- CUNNINGHAM, J. G. (1994), "A Select Library of The Nicene and Post Nicene Fathers of The Christian Church, First Series: The Confessions and Letters of St Augustin With Sketch of His Life and Work", Ed. Philip Schaff, C. I, Letters CCXLV, T&T Clark William B. Eerdmans Publishing, Edinburgh.
- ÇIĞ, M. İ. (1995), "Kur'an, İncil ve Tevrat'ın Sümerdeki Kökeni", Kaynak Yayınları, İstanbul.
- DEVELLİOĞLU, F. (1988), "Hicab", *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara, s, 436- 437.
- _____, "Tesettür", *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara, s, 1310.
- DONAHUE, A. (1967), "Veil, Religious", *New Catholic Encyclopedia*, C. XIV, The Catholic University of America, [b.y.y], s. 590.
- DONALDSON, J. (1994), "The Ante-Nicene Fathers the Writings of The Fathers Down to A.D. 325: Lactantius. Venantius. Asterius. Victorinus. Dionysius. Apostolic Teaching and Constitutions. Homily and Liturgies: Constitutions of The Holy Apostles", Ed. Alexander Roberts [ve öte], C. VII, T&T Clark Michigan William B. Eerdmans Publishing, Edinburgh.
- DURANT, W. (1968), "Kıssatü'l-Hadara", Trc. Muhammed Bedran, Zeki Necib Mahmûd, 3. Baskı, C. II, Camiatü'd-Düveli'l-Arabiyye, Kahire.
- EISENTEIN, J. D. (1964), "Veil" *The Jewish Encyclopedia*, C. XII, Ktav Publishing House, New York, s. 406.
- EKİNCİ, E. B. (2003), "İslam Hukuku ve Önceki Şeraitler", Arı Sanat Yayınları, İstanbul.
- EL- GUİNDİ, F. (1999), "Veil: Modesty Privacy and Resistance", Berg, Oxford.

- EPSTEIN, L. M. (1948), “*Sex Laws And Customs in Judaism*”, Bloach Publishing CO, New York.
- EPSTEIN, R. I (1936), “*The Babylonian Talmud*” First Publishing, The Soncino Press, London.
- Francis D. N. (1953), “*The Seventh-Day Adventist Bible Commentary in Seven Volumes*”, C. I, Review and Herald Publishing Association, Washington D.G.
- FRANCO, M. (1964), “Costume: Importance of Dress”, *The Jewish Encyclopedia*, C. IV, Ktav Publishing House, New York, s. 294- 300, 296.
- FRANGER, G. (1987), “*Başörtü: Das Kopftuch*”, Çev. Meral Akkent, Dağyeli, Frankfurt.
- FREMANTLE, H. V. H. (1989), “*A Select Library of The Nicene and Post Nicene Fathers of The Christian Church: Second Series: St. Jerome Letters and Select Works*”, Ed. Philip Schaff, C.VI, William B. Eerdmans Publishing T&T Clark Michigan, Edinburgh.
- GEORGE, D. ve Michelle Perrot (2005), “*Kadınların Tarihi: Ana Tanrıçalardan Hıristiyan Azizelere*”, Çev. Ahmet Fethi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- GÖRMEZ, M. (2001), “İlahi Dinlere Göre Başörtüsü”, *İslamiyât*, C. IV, S. 2, Nisan-Haziran, s. 19- 33.
- GROAG BELL, S. (1973), “*Women From The Greeks to The French Revolution*”, Stanford University, California.
- GÜNDÜZ, Ş. (1998), “*Din ve İnanç Sözlüğü*”, 1. Baskı, Vadi Yayınları, Konya.
- HAMİDULLAH, M. (1980), “*İslam Peygamberi*”, Çev. Salih Tuğ, C. II, İrfan Yayınevi, İstanbul.
- HAN, Z. İ. (1981), “*Yahudilikte Talmud’un Mevkii ve Prensipleri*”, Trc. Mehmet Aydın, İhya Yayınları, İstanbul.

HARMAN, Ö. F. (1988), “*Metin Muhteva ve Kaynak Açısından Yahudi Kutsal Kitapları*”, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul.

HARRIMAN, H. H. (1995), “*Women in The Western Heritage*”, The Dushkin Publishing Group Inc, Oklahoma.

HEINE, S. (1987), “*Women and Early Christianity*”, SCM Press, London.

HERR, M. D. [t.s], “Aggadah”, *Encyclopaedia Judaica*, C. II, Keter Publishing House, Jerusalem, s. 354- 365, 354.

<http://truthinheart.com/Veils1.gif>,<http://truthinheart.com/Veils2.gif>,03.10.2006.

<http://truthinheart.com/Veils3.gif>,03.10.2006.

<http://www.christianwebsite.com/cgi-bin/search/jump.cgi?ID=92215,07/10/2006>.

http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m0411/is_n4_v42/ai_14873627.10.12.2006.

<http://www.kingshouse.org/headcovering.htm>. 14/11/2006.

İBN MANZUR, Ebu'l- Fazl Cemâleddîn Muhammed b. Mükrim (t.s), “s-t-r” md., *Lisanü'l Arab*, C. IV, Dar Sader, Beyrut, s. 343- 345.

_____, “h-c-b” md., *Lisanü'l Arab*, C. I, Dar Sader, Beyrut, s. 298- 300.

İNAN, A. (1956), “*Eski Mısır Tarih ve Medeniyeti*”, Türkiye Tarih Kurumu, Ankara.

KARAMAN, H. [ve öte.], (2007), “*Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*”, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.

KATZENSTEIN, D. (1964), “Bareheadedness”, *The Jewish Encyclopedia*, C. II, Ktav Publishing House, New York, s. 530- 533.

Kitabı Mukaddes Şirketi (2001), “*Kutsal Kitap ve Deuterakanonik Kitaplar*”, The Bible Society in Turkey, İstanbul.

KRAAK, D. E. (1987), “Clothing”, *The Encyclopedia of Religion*, Ed. Mircea Eliade, C. III, Macmillan Publishing Company, New York, s. 537- 546, 542.

- LANDMAN, I. (1969), "Veiling of The Bride", *The Universal Jewish Encyclopedia*, C. X, Ktav Publishing House Inc, New York, s. 399.
- LLOYD, L. J. (2003), "*Aphrodite's Tortoise: The Veiled Woman of Ancient Greece*", Classical Press of Wales Oakville, Swansea, Wales.
- MACCULLOCH, J. A. (1981), "Head", *Encyclopedia of Religion and Ethichs*, Ed. James Hostings, C. VI, T&T Ckark Limited, Edinburgh, New York, s. 532- 540, 539.
- MACDONALD, W. (2002), "Elçilerin İşleri- Filipeliler", *Kutsal Kitap Yorumu Yeni Antlaşma Serisi*, 1. Baskı, Anadolu Ofset, İstanbul.
- MEEKS, W. A. (1972), "*The Writings of St. Paul*", W. W. Norton Company, New York.
- MEVDÛDÎ, Ebu'l-A'lâ, (2003), "*Hicab*", (Trc) Ali Genceli, 7. Baskı, Hilal Yayınları, İstanbul.
- MILLER, M. S. ve J. Lane Miller (1973), "Dress", *Harper's Bible Dictionary*, Harper and Row Publishers, New York, s. 141- 144.
- _____, "Hair", *Harper's Bible Dictionary*, Harper and Row Publishers, New York, s. 241- 242.
- _____, "Veil", *Harper's Bible Dictionary*, Harper and Row Publishers, New York, s. 793- 794.
- MURPHY-O'CONNOR, J. (1998), "*1 Corinthians*", Doubleday Bible Commentary, New York.
- MUTAHHARÎ, A. M. (2005), "*Hicab: Örtünmenin Felsefesi*", Çev. Mücteba Mir, 2. Baskı, Ağaç Yayınları, İstanbul.
- MYERS, J. M. (1962), "Dress", *The Interpreter's Dictionary of The Bible: An Illustrated Encyclopedia*, Ed. George Arthur Buttrick, C. I, Abingdon Press, New York, s. 869- 871.

- _____, “Veil”, *The Interpreter’s Dictionary of The Bible: An Illustrated Encyclopedia*, Ed. George Arthur Buttrick, C. IV, Abingdon Press, New York, s. 747- 748.
- NEUSNER, J. (1979), “*The Tosefta: Translated from The Hebrew Third Division Nashim*” (*The Order of Women*), Ktav Publishing House, New York.
- _____, (2000), “*The Halakhah An Encyclopedia of The Law of Judaism*”, C. IV, Tractate Sotah Mişna 1:5, E. J Brill, Leiden.
- _____, “*The Halakhah An Encyclopedia of The Law of Judaism*”, C. IV, Tractate Ketubot Mişna 7/6, E. J Brill, Leiden.
- _____, “*The Halakhah An Encyclopedia of The Law of Judaism*” , C. IV, Tractate Shabbat Mişna 6:6, E. J Brill, Leiden.
- NICK, M. [t.s], “Dress: Eastern Europe”, *Encyclopedia Judaica*, Keter Publishing House, Jerusalem, C. VI, s. 220- 223, 223.
- NOWACK, W. (1964), “Costume”, *The Jewish Encyclopedia*, C. IV, Ktav Publishing House, New York, s. 293- 294.
- _____, “Head Dress”, *The Jewish Encyclopedia*, C. VI, Ktav Publishing House, New York, s. 292- 294.
- OWENS, G. F. ve Steven Borabas (1975), “Dress”, “*The Zondervan Pictorial Bible Dictionary*”, Ed. Merril C Tenney, 17. Baskı, Zondervan Publication House, Michigan.
- ÖKSÜZ, A. (2006), “*Ceza Hükümleri Açısından Tevrat ve Kur’an*”, Ed. Şahika Akyüz, Yeni Akademi Yayınları, İstanbul.
- ÖZTÜRK, M. (2006), “*Baş Üstündeki Örtü*”, Özbay Yayıncılık, İstanbul.
- PETER, H. M. (1975), “Veil”, *The Oxford Illustrated Dictionary*, Ed. J. Coulson [ve öte.], Second Edition, Clarendon Press, Oxford.
- PRATTEN, B. P. (1994), “*The Ante-Nicene Fathers the Writings of the Fathers Down to A.D. 325: Fathers of the Second Century Hermas, Tatian, Athenagoras,*

- Theophilus and Clement of Alexandria*”, Ed. Alexander Roberts [ve öte], C. II, William B. Eerdmans Publishing T&T Clark, Michigan, Edingburg.
- PURVES, J. (1953), “Vélo”, *A Dictionary of Modern Italian, Italian-English, English-Italian*, First Press, Broadway House, London, s. 429.
- RAPPAPORT, S. (1969), “Wig”, *The Universal Jewish Encyclopedia*, C. X, Ktav Publishing House Inc, New York, s. 517- 518.
- RICE, C. C. (1923), “*Persian Women & Their Ways; The Experiences & Impressions of A Long Sojourn Amongst The Women of The Land of The Shah, With An Intimate Description of Their Characteristics, Customs & Manner of Living*”, Seeley Service & Co. Limited, London.
- RONSON, B. L. T. (1999), “*The Women of The Torah: Commentaries from The Talmud, Midraş and Kabbalah*”, Jason Aronson Inc, Nortvale, New Jersey, Jerusalem.
- RUBENS, A. [t.s], “Dress: Talmudic Times”, *Encyclopaedia Judaica*, C. VI, Keter Publishing House, Jerusalem, s. 214- 220.
- RUTH, C. [t.s], “Veil”, *Encyclopaedia Judaica*, C. XVI, Keter Publishing House, Jerusalem, s. 83- 84.
- SAADAVİ, N. (1991), “*Havvanın Örtülü Yüzü*”, Trc. Sibel Özbudun, Anahtar Kitaplar Yayınları, İstanbul.
- SAFRAI, S. [t.s], “Amoraim” *Encyclopaedia Judaica*, C. II, Keter Publishing House, Jerusalem, s. 863- 875.
- SAMET, M. S. [t.s], “Sofer, Moses”, *Encyclopaedia Judaica*, C. XV, Keter Publishing House, Jerusalem, s. 77- 79, 79.
- SAMİ, Ş. (1316/1897), “Örtmek ve Örtünmek”, *Kamus-ı Türkî*, Bedir Yayınevi, İstanbul, s. 195.

- SARNA, N. M. (1989), “*Genesis: The Traditional Hebrew Text With New JPS Translation*”, The Jewish Publication Society, Philadelphia.
- _____, “*Exodus: The Traditional Hebrew Text With New JPS Translation*”, The Jewish Publication Society, Philadelphia.
- SHANK, T. (1992), “...*Let her Be Veiled.*” *An in depth study of 1 Corinthians 11:1- 16*, Torch Publications A ministry of Kootenai Christian Fellowship, <http://www.geocities.com/Athens/Cyprus/7560/LetHerBeVeiled.html>.27.12.2006.
- SIBÂÎ, M. (1988), “*Kadının Yeri*” (*İslam Fıkıhı ve Beşeri Hukuk Açısından Kadın*), Akabe Yayınları, İstanbul.
- _____,(1969), “*İslama ve Garblılara Göre Kadın*”, Çev. İhsan Toksarı, Nida Yayınları, İstanbul.
- THELWALL, S. (1994), “*The Ante- Nicene Fathers the writings of the Fathers down to A.D. 325: Tertullian, Part fourth; Minicius Felix; Commedian; Origen, Parts First and Second*”, C. IV, Ed. Alexander Roberts [ve öte], William B.Eerdmans Publishing T&T Clark, Michigan, Edinburg.
- TOSUN, M. ve Kadriye Yalvaç (1975), “*Sümer Babil Asur Kanunları ve Ammi – Şaduqa Fermanı*”, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- TREPP, L. (1982), “*Judaism Development and Life*”, Third Edition, Nape College Wordsworth Publishing Company, Belmont- California.
- TUĞLACI, P. (1974), “*Büyük Türkçe-Fransızca Sözlük*”, 2. Baskı, İnkılap ve Aka Kitapevleri Koll. Ş.t., İstanbul.
- WENGER, J. C. (1982), “*Dress*”, *The Mennonite Encyclopedia*, Ed. Cornelius Kraha [ve öte], 4. Baskı, C. II, The Mennonite Publishing House, Pennsylvania, s. 99-104, 101.

- WERBLOWSKY, R. J. Z. ve Geoffrey Wigoder (1997), “Costume”, *The Oxford Dictionary of Jewish Religion*, Oxford University Press, New York, s. 177- 180.
- WESTERMARCK, E. (1921), “*The History of Human Marriage*”, C. I, II, Macmillan& Co. Limited, St. Martin’s Street, London.
- WRIGHT, A. (2000), “Women in Judaism”, *Themes and Issues in Judaism*, Ed. Seth D. Kunin, Cassell, New York, s. 192- 218, 207.
- YASDIMAN, H. Ş. (2005), “Yahudiliğin Erken Dönemlerindeki Örtünme Geleneği Üzerine”, *Marife*, Yıl 5, S. I, Bahar, s. 33- 54.
- YDIT, M. [t.s], “Head Covering”, *Encyclopaedia Judaica*, C. VIII, Keter Publishing House, Jerusalem, s. 2- 6.
- YEIVIN, Z. [t.s], “Dress: In The Bible, Types of Garment Shown on Monuments”, *Encyclopaedia Judaica*, C. VI, Keter Publishing House, Jerusalem, s. 212- 214.

ÖZGEÇMİŞ

Nuh YILMAZ, 10.02.1980 tarihinde Adana'nın Karaisalı ilçesinde dünyaya geldi. İlkokulunu doğup büyüdüğü Hacımusalı Köyü'nde 1990'da tamamladı. Kur'an kursunda bir yıl eğitim aldıktan sonra, 1991'de Karaisalı İmam Hatip Lisesi'ne kaydını yaptırdı. Buradan da 1997'de mezun oldu.

Bir yıl aradan sonra girdiği Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden 2000 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne yatay geçiş yaptı. Burada bir yarıyıl eğitim aldıktan sonra, 2001'de Marmara İlahiyat Fakültesi'ne ikinci kez yatay geçiş yapan Nuh YILMAZ, buradan 2003 yılında mezun oldu.

2004 yılında Ankara-GATA'da 295. kısa dönem olarak askerlik görevini tamamlayan Nuh YILMAZ, aynı yıl Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne kaydını yaptırdı.

2007 yılında Antalya'nın Kaş ilçesinde İmam-Hatip olarak göreve başlayan Nuh YILMAZ, halen aynı yerde görevine devam etmektedir.

Nuh YILMAZ, İngilizce ve Arapça bilmektedir.